T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

NATO'NUN RUS DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Murat OLUK

200001890

Danışman: Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE

İstanbul, Temmuz 2018

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans programı öğrencisi Mehmet Murat OLUKÇUN

NATO'nun Rus Dış Politikasına Etkisi

başlıklı tez çalışması.

Enstitümüz Yönetim Kurulu **25.05.2018** tarih ve **2018 / 475 / 12** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	UNVANI, ADI SOYADI	İMZA
TEZ DANIŞMANI	Prof. Dr. Mim Kemal ÖKE	
JÜRI ÜYESI	Prof. Dr. Oya Dağlar Mace	
JÜRI ÜYESI	Doç. Dr. Ahmet Sine Aktaş	

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iii**

1 GİRİŞ **1**

2 ENTEGRASYON TEORİLERİ **3**

2.1 Entegrasyon Kavramı 3

2.2 Fonksiyonalizm 3

2.3 Neofonksiyonalizm 4

2.4 İletişimsel Etkileşimcilik (Transaksiyonalizm) 5

3 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA KONJONKTÜRÜ VE NATO'NUN KURULUŞU **7**

4 SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ **11**

5 SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO **13**

5.1 NATO'nun Genişleme Politikaları 13

5.2 Siyasi, İdeolojik ve Misyon Anlamında Genişleme 14

5.2.1 1991 Roma Zirvesi 15

5.2.2 NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti 16

5.2.3 Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) 18

5.2.4 Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi 18

5.2.5 Barış İçin Ortaklık Projesi 19

5.2.6 Eski Yugoslavya'ya NATO Müdahalesi 21

5.3 Coğrafi Genişleme 22

5.4 Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Entegrasyon Modeli 24

5.5 Soğuk Savaş'ın Genel Sonuçları 25

6 SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUS DIŞ POLİTİKASINDA BELİRLEYİCİ ETKENLER **27**

7 RUSYA FEDERASYONU-NATO İLİŞKİLERİ 30

7.1 Rusya'nın BİO'ya Girişi 31

7.2 NATO-Rusya Ortaklık Konseyi 32

8 AVRASYACILIĞIN GELİŞİMİ 34

8.1 Tarihsel Arka Plan 34

8.2 Tarihsel Süreç 36

8.3 Avrayacılığın Teorik Çerçevesi 38

8.4 Dış Politikada Kimlik Etkisi 39

9 BORİS YELTSİN DÖNEMİ 41

9.1 Yeltsin Dönemi'nde NATO-Rusya İlişkileri 44

9.2 Ek Konu: Hazar'ın Statüsü 48

9.3 Şangay İşbirliği Örgütü 50

10 VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ 51

10.1 2001 Afganistan Savaşı 52

10.2 2003 Irak Savaşı 55

10.3 NATO'nun 21. Yüzyıldaki Genişlemeleri 56

10.4 Medvedev Dönemi 57

10.4.1 2008 Gürcistan Krizi 58

10.5 2014 Ukrayna Krizi 60

10.6 2011 Arap Baharı, Suriye Krizi ve Süregelen Küresel Çatışma ve Mücadele Dönemi 62

10.6.1 2011 NATO'nun Libya Müdahalesi 64

11 SONUÇ 66

12 EKLER 69

12.1 Putin'in Duma'da Yaptığı Konuşma 69

13 KAYNAKÇA 74

ÖZET

XX. Yüzyıldan itibaren dünya siyasetinin belirleyici iki temel aktörü olan Rusya ve NATO arasındaki ilişkilerin farklı boyutları ele alınmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem üzerinde durulan bu çalışmada, tarafların birbirilerini algılayış ve etkileyiş biçimleri üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur. NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki entegrasyon süreçlerinde neleri hedeflediği ve bu hedeflere ne denli ulaştığı iredelenmiştir. Süregelen kriz ve güç mücadelesi durumunun, Rus dış politikasında ne gibi eğilimlere ve sapmalara yol açtığı incelenmiştir. Değişen devlet başkanlarıyla ilişkilerin ne yönde geliştiği ve tartışmalı noktalar neler olduğu konusu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, NATO, Soğuk Savaş, Avrasyacılık, Vladimir Putin

ABSTRACT

Since the 20th century, different dimensions of the relations between the two forces that affect world politics have been examined. Especially in this post-Cold War period, we have been inferred about the ways in which the parties perceive and influence one another. The ongoing crisis and power struggle have examined what trends and variations lead to Russian foreign policy. It is emphasized that relations with changing presidents are developing in the which direction and what are the controversial points.

Keywords: Russia Federation, NATO, Cold War, Eurasian, Vladimir Putin

1 GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte özellikle Avrupa'da baş gösteren güvensizlik durumu, bloklardan birinin yıkılışı ile büyük ölçüde son bulmuştur. Ancak bloğun çöküşü, mutlak güvenlik anlamına gelmemekle birlikte, zaten karmaşık olan yapıları daha da kompleks bir hale sokmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte ortaya çıkan yeni Rusya Federasyonu ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ilk etapta tüm güçlerini uluslararası sisteme entegrasyon konusuna harcamıştır. Rusya Federasyonu'nun (RF) ilk devlet başkanı olan Boris Yeltsin iktidarına birçok kaynakta "eklemlenme dönemi" olarak yer verilmektedir. Özellikle 1991-1996 yılları arasında Rusya Federasyonu, ardılı olduğu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) uluslararası sistemdeki görevlerini yerine getirmeye özel bir çaba harcamıştır. Uluslararası sistemde bir belirsizlik havası hakim olmasına rağmen tek kutuplu dünya fikrine her fırsatta karşı çıkılmıştır.

Boris Yeltsin iktidarı süresince bazı dönemler ABD ve NATO ile iyi ilişkiler yürütülmüştür. Bu iyi ilişkiler bazı kesimler tarafından Rusya'nın Soğuk Savaş etkisinden kurtulduğu şeklinde yorumlanırken, bazı kesimler tarafından ise Rusya'nın, SSCB'den kalan mirasına ihanet ettiği biçiminde yorumlamıştır. Ancak tarihler ilerledikçe ve Rusya siyasal, toplumsal ve ekonomik bütünlüğünü sağlamlaştırdıkça bu iyi ilişkiler yerini gergin dönemlere bırakmıştır. 1999 yılında Boris Yeltsin'in yerine iktidara gelen Vladimir Putin, Rusya'nın her alanda gelişimine daha büyük katkılar sunmuştur. Tabi ki Yeltsin ve Putin dönemlerinin mukayese edilmesi oldukça güçtür. Çünkü konjonktürel farklılıklar bu mukayeseyi adeta imkansız hale getirmektedir. Yeltsin'in devraldığı, her alanda çözülmeye başlamış bir yapıyı bir arada tutmayı başarması siyasi olarak büyük bir zafer olmuştur. Putin ise bu bir arada tutulmuş yapıyı ayağa kaldırmıştır. Politik, askeri, stratejik ve ekonomik olarak Yeltsin kendi iktidar süresi boyunca değişken bir tutum göstermiş olsa da, bu değişken tutum sayesinde bir manevra alanı yarattığı gerçeği yadsınamaz.

SSCB'nin son dönemlerinden başlayarak Yeltsin iktidarı boyunca süren Avrasyacılık akımı üzerinde durulacak, bu kavramın ana hatları incelenecek ve bu kavramın Rus dış politikası üzerindeki etkileri incelenecektir. Aynı zamanda, NATO ve dolayısıyla ABD ile ilişkilerin Rus dış politikasında yol açtığı eklektisizmin üzerinde durulacaktır. İlişkilerin hangi olaylar ve boyutlarda iyileştiği ve gerginleştiği irdelenecektir. Tabi ki bunlara başlamadan önce ilişkilerin en başına yani XX. Yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelen ve dünya siyasetinin büyük kısmını etkisi altına 2. Dünya Savaşı sonrası durum ve Soğuk Savaş süreçlerinin kısa analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Soğuk Savaş sonrası Rusya-NATO ilişkilerini safhalara ayıracak olursak; Birinci Safha, özellikle Kozirev döneminde izlenen Atlantikçi politikaların görüldüğü 1990-1994 arası dönem, İkinci safha, 1994-1999 arası dönemde Avrasyacı fikirlerin yükselişe geçtiği dönem, üçüncü safha, 2000 ve sonrası döneme tekabül eden, Batı ile söylem düzleminde işbirliği içinde görünen, özünde Avrasyacılığın kurumsallaştığı ve uygulama düzleminde realist politikaların izlendiği dönemdir.

Tüm bu süreçler içerisinde NATO ve Rusya'nın birbirlerinin algılayış ve anlamlandırış biçimleri, bunların doğrultusunda ne tür ilişkiler geliştirdikleri ve birbirlerinin ne şekilde etkiledikleri konuları üzerinde durulacaktır.

Problem Cümlesi

Bu araştırmada, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde geçirdiği değişim ve dönüşümün hangi entegrasyon teorisine daha yakın olduğu, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrasında dış politika belirleme süreçlerinde nelerin etkili olduğu, Avrasyacılık akımının Rus dış politikasında ne gibi öneme sahip olduğu, NATO'nun hangi boyutlarda Rus dış politikasını etkilediği, süreçler içerisinde tarafların yaptığı hamlelere ne şekilde karşılık verdikleri, tepkilerin hangi alanlarda ve boyutlarda verildiği üzerine tartışılacaktır.

2 ENTEGRASYON TEORİLERİ

2.1 Entegrasyon Kavramı

Türk Dil Kurumu sözlüğünde "bütünleşme" ve "uyum" olarak tanımlanan entegrasyon kavramı, uluslararası ilişkilerde II. Dünya Savaşının ardından ortaya çıkmıştır. Savaşın Avrupa'da yarattığı yıkımın ardından, devletler ve teorisyenler işbirliği kavramını öne çıkaran yeni düşünceler ortaya atmaya başlamıştır. Bu yolla sorunların savaş ile değil barışçıl yöntemlerle çözülmesi hedeflenmiştir.

Entegrasyon kavramının çıkış noktası Avrupa olmuştur. Zira Avrupa'da barışın tesisi adına ortak çıkarları ön plana alan düşünceler, çatışmasızlığı sağlamaya yönelik olmuştur. Ancak Avrupa'da entegrasyon kavramı federalizm kavramıyla birlikte düşünülmüştür. Savaş sonrasında Avrupa'nın genelini kapsayacak bir federal düzenin, Avrupa güvenliğini arttıracağı düşünülmüştür. Bu bağlamda ilk olarak ekonomik entegrasyona yönelmişlerdir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu aracılığıyla Alman ve Fransız kömür-çelik sektörleri ortak bir yapı haline getirilmiştir. Bu sektörel entegrasyon süreci, toplumsal ve dolayısıyla siyasal entegrasyon süreçlerini de tetiklemiştir. Uluslararası ilişkilerde entegrasyon kavramı, yapıların birbirleriyle koordinasyonu, bütünleşmesi, ortak otorite altında ortak politikaların geliştirilmesi ve uygulanması olarak tanımlanabilir. Birçok farklı entegrasyonu teorisi olmakla birlikte, kimi teorisyenlere göre devletlerin işbirliği ve karşılıklı bağımlığın artmasıyla siyasal olarak da entegre olacaklardır. Ancak diğer bir kesim ise devletlerin egemenliklerinden ödün vermeyecekleri düşüncesini savunarak, entegrasyon süreçlerine destek vermeyeceklerini söylemektedir. (Toprak ve diğer. 2013)

2.2 Fonksiyonalizm

Fonksiyonalizmin en önemli temsilcisi olan David Mitrany'e göre, dünyadaki savaşların temel nedeni siyasal, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıklardır. Oysa ekonomik ve sosyal refah barışın ön koşulu olarak görülmektedir. Ulus-devletler ve milliyetçilik akımları savaşları körüklemektedir. Ancak insanların rasyonel varlıklar oldukları ve ticaretin gelişmesiyle birlikte insanların tercihlerinin uluslararası

işbirliğinin gelişimi yönünde olacağı savunulmuştur. (Yapıcı İ. , 2007) Uluslararası örgütler bireylerin öncelikli ihtiyaçlarına göre şekillenmelidir. Ayrıca örgütlerin yapısının esnek olması da önemlidir. Böylece örgütsel yapılar görev ve fonksiyon olarak birbirlerinden farklılaşacak ve ortak bir ağ oluşturacaktır. Bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması sonucunda da bireylerin örgütlere bağlılığı artacak ve farklı alanlarda işbirliklerini de tetikleyecektir. Kurumlar fayda sağladıkça bireylerin de devlete olan bağlılığının pekişeceği öngörülmüştür. Uluslararası sistemde oluşacak uluslararası örgütler ağı, karşılıklı bağımlılığı arttırarak küresel barışın devamlılığını sağlayacaktır. (Arı, 2002)

2.3 Neofonksiyonalizm

Neofonksiyonlist teorinin de temelini fonksiyonalizm oluşturmaktadır. Siyasi olmayan teknik konularda işbirliği amacıyla kurulan örgütlerin, farklı alanlardaki işbirliğini tetikleyeceği savunulmuştur. Bu teoride "spill-over" kavramı üzerinde durulmaktadır. Spill-over kavramı; bir alanda başlayan entegrasyonun diğer alanlara yayılması anlamına gelmektedir. Neofonksiyonalizme göre entegrasyon yayılarak ilerleyen dinamik bir süreçtir ve üç temel adımda tamamlanabilir. Bu üç temel adım:

- Fonksiyonel spill-over: Buna göre endüstriyel ekonominin farklı sektörlerinin karşılıklı bağımlılık içine girmesi, alanlardaki entegrasyona yönelik faaliyetlerin başarılı olabilmesi için diğer alanlarda da ortak mekanizmalar yaratılmalıdır. Örneğin, gümrük birliğinin sağlanabilmesi için çevre ve ulaştırma gibi alanlarda ortak karar mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- İkinci adım olan "siyasi spill-over"a göre, entegrasyonun siyasi nedenlere bağlı olarak politikaların ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Beklenti ve değerlerin değiştiği, supranasyonal (ulusüstü) çıkarların oluştuğu bir adımdır.
- Üçüncü adım ise "işlenmiş spill-over"dır. Buna göre, devletlerin ortak politikalar altında birleşme konusunda zorlandıkları süreçte, karşılıklı imtiyazlar sağlayarak ortak değer ve çıkarlarda buluşmaya çalışmalarıdır.

Neofonksiyonalizmin temel motivasyonu, ulus-devletlerin egemen olmaktan vazgeçip kendi iradeleriyle neden ve nasıl komşularıyla birleşmeyi tercih ettiklerini sorgulamaktır. Neofonksiyonalizmin açıklamaya çalıştığı süreçte aktörler,

beklentilerini ulusal otoriteler yerine, kurumları ulus-devletlerin üzerinde olan yapılara yönelterek bir bakıma çıkar maksimizasyonunu hedeflemektedir. (Toprak ve diğer. 2013)

Daha önce de belirtildiği gibi entegrasyon teorileri Avrupa Bütünleşmesi sürecini başlangıç noktası olarak kabul ettiğinden, fonksiyonalist teoriye göre; Avrupa'nın merkezi bir otoriteye kavuşabilmesi için entegrasyon sürecinin siyasileşmesinin gerektiği vurgulanmıştır.

Yine Mitrany'e göre, ulus-devlet yapısı ve milliyetçilik akımları savaşları tetiklemektedir. Uluslararası ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin uluslararası örgütlere olan fikirleri iyi yönde değişecek ve bu bağlamda savaşları teşvik eden yapılar da ortadan kalkacaktır. (Ülger, 2002) Belirli bir alanda başlayacak entegrasyonun yeni alanlarda yaşanacak entegrasyonun önünü de açacağı savunulmuştur. Devletlerin ekonomik entegrasyonun faydalarını gördükten sonra, siyasal entegrasyona da sıcak yaklaşacaklarını vurgulamıştır. Böylece ekonomik ve teknik alanlardaki işbirliğinin siyasal entegrasyonu sürecine dönüştürülmesi de uluslararası örgütler tarafından gerçekleştirileceğini savunmuştur. (yapıcı)

2.4 İletişimsel Etkileşimcilik (Transaksiyonalizm)

Bu teorinin en büyük temsilcisi Karl Deutsch'a göre uluslararası entegrasyon, bir grup devlet ya da bir bölge içinde güvenliğin sağlanmasıdır. Entegrasyonun başarılı olabilmesi için devletlerin sorun çözme noktasında savaşçı tutumlarından vazgeçmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Deutsch'a göre tüm dünya tek bir güvenlik topluluğu haline gelirse, savaşların da kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Aynı zamanda güvenlik toplulukları konusunda da açıklamalar da bulunan Deustch'a iki tür güvenlik topluluğu mevcuttur:

- Karışmış güvenlik topluluğunda bağımsız politik yapılar, ortak bir hükümet çatısı altında toplanarak tek bir yapıya dönüşürken,
- Çoğulcu güvenlik topluluğunda ise, devletler egemenliklerini korurken, bazı ortak görevler bazı ortak kurumlar aracılığıyla yürütülür.

Çoğulcu güvenlik topluluklarının oluşumu temelde üç temele dayanır. Bunlardan ilki, devletler temel değerlerinin birbirine uyumlu olmasıdır. İkincisi siyasi yapıların, diğer siyasi yapılardan gelecek mesajlara çatışma olmaksızın karşılık verebilmesinin gerekliliğidir. Üçüncü ve son olarak ise grupların siyasi, ekonomik ve sosyal olarak birbirlerini öngörebilecek düzeyde olmalarıdır. (Yapıcı İ. , 2007)

Tüm bu entegrasyon teorileri incelendiğinde dikkat çeken nokta üç temel teorinin de hedef olarak seçtiği kitlenin ve bu kitlelerin beklentilerinin farklılıklarıdır. Fonksiyonalizm hedef kitle olarak teknokratları, Neofonksiyonalizm bürokrasi elitlerini, Transaksiyonalizm ise direkt olarak halkı kitle olarak seçmiştir Deustch ve Transaksiyonalizm'i diğer teori ve teorisyenlerden ayıran en önemli noktalardan biri de, teorinin sadece Avrupa toplulukları üzerine değil aynı zamanda Kuzey Atlantik bölgesi üzerine de kurulmuş olmasıdır. Bu açıdan diğer iki teoriye nazaran daha genel ve kapsayıcı bir yapıdadır denilebilir.

3 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYA KONJONKTÜRÜ VE NATO'NUN KURULUŞU

Savaş süresince ortak düşman algısı ile hareket eden ABD ve SSCB, savaşın bitişinin ardından, bölgeleri, kıtaları, dünyayı paylaşma mücadelesine giriştiler ve bunu bir ideoloji kisvesi altında gerçekleştirdiler. Kendi ideolojileri dünyanın farklı bölgelerine ithal etmeye çalışarak, o bölgelerde etki ve çıkar alanları yaratmayı hedeflemişlerdir. Yani savaşta kazanılan ortak zaferin sevinci her iki taraf için de uzun sürmemiştir denilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, Avrasya coğrafyasındaki iki büyük sanayi ve askeri güç olan Almanya ve Japonya'nın yenilgileri Sovyetler Birliği'nin çevresinde bir otorite boşluğuna yol açtı. Savaş boyunca dönemin en güçlü üç ülkesi (ABD-SSCB-İngiltere) arasındaki ortak payda, ortak düşman algısı yani Nazilerin yenilmesiydi. Ortak hedefler etrafında kurulan yapıların, o hedeflere ulaşıldıktan sonra ortadan kalktığı gerçeği İkinci Dünya Savaşı sonunda da açıkça gözler önüne serilmiştir. Almanya'nın başını çektiği Mihverler'in yenilgisinin ardından, özellikle Avrupa kıtasında güvenlik kaygıları ortaya çıkmıştır. Savaşı büyük kayıplarla kazanan Müttefikler arasında SSCB'den kaynaklı bir tehdit algılaması baş göstermiştir. Bu tehdit algılamasını en somut biçimiyle kaleme alan kişi bizzat İngiltere başbakanı Winston Churcill'dir. Nisan 1945 tarihinde ABD Başkanı Truman'a yazdığı telgraf bu tehdit algısını açıkça ortaya koymaktadır:

"Avrupa'nın durumu hakkında derin endişeler duyuyorum. Bir ya da iki yıl içerisinde durum ne olacak? Bu tarihte Amerikan ve İngiliz orduları eriyecek. Fransızlar teşkilatlandırılmış olmaktan uzak olacak, oysa Sovyetler Avrupa'da güçlü kalmaya devam edecektir. Cepheye demir bir perde inmiştir. Ardında nelerin olduğunu bilmiyoruz..." (Churcill, 2016)

Bir diğer önemli nokta, savaştan sonra Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş olması, Türk hükümetinin ABD yanlısı tutumları gibi gelişmelerin ardından Sovyetler Birliği'nin Mart 1945'te, her on yılda bir, altı ay öncesinden taraflardan birinin itirazı olmaması üzerine otomatik olarak yenilenen Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nı artık uzatmayacağını açıklamasıdır (Örs, 2011). Bu

bağlamda her ne kadar o dönemde NATO bile henüz kurulmamış olsa da, Soğuk savaşın ilk cephesinin Türkiye olduğu söylenebilir.

Savaşın sonunda Sovyetler Birliği'nin Avrupa'nın doğusunda yayılmacı bir politika yürütmeye başlaması, diğer Avrupalı devletleri bir güvenlik kaygısı içine sokmuştur. Estonya, Letonya ve Litvanya'nın tamamen, Romanya, Polonya, Çekoslovakya, Finlandiya ve Kuzey Doğu Almanya'nın kısmen ilhak edilmesi Avrupa güvenliği konusunda endişe yaratmış ve Sovyetlerin dahil olabileceği bir barış planı ihtimalini zora sokmuştur. Savaş sonunda ABD'nin askeri kuvvetlerini geri çekmiş olması ve Nazi yıkımı ardından yaralarını sarmaya çalışan, yeniden yapılanma yoluna gitmiş olan Batı Avrupa ülkelerinin güvensizlik hisleri perçinlenmiştir.

Savaşın ardından Milletler Cemiyeti düşüncesinin, dünyada eşi benzeri görülmemiş bir savaşın başlamasına engel olamaması nedeniyle, yeni bir uluslararası örgüt kurulması fikriyle 1945'in Haziran ayında San Francisco'da yeni örgütün kurucu anlaşması imzalanmıştır. Kurulacak bu yeni örgütte 5 daimi üye Güvenlik Konseyi'ni oluştururken, geri kalan üyeler Genel Kurul organını oluşturacaktır. Ancak tüm uluslararası konularda yaptırım kararları bu 5 daimi üyenin oluşturduğu Güvenlik Konseyi'nden sadece oybirliği ile çıkabilecektir. Buradaki asıl amacın, Milletler Cemiyeti fikrinde olduğu gibi "eşit söz hakkına sahip ülkelerin oluşturacağı barış ortamı, dolayısıyla siyasal istikrarı da sağlayacaktır"dan ziyade, "5 başat ülkenin oluşturacağı bir hegemonik istikrar doğrultusunda barışın sağlanması" olduğu yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır.

Yukarıda değinilenlere ek olarak, Sovyetler Birliği yeni kurulan Birleşmiş Milletlerin en önemli organı olarak gösterilebilecek Güvenlik Konseyine daimi üye olarak katılması ve Güvenlik Konseyinde kararların oybirliğine muhtaç olması, istismar edilebilecek bir durum olduğu düşüncesi zemininde NATO oluşmaya başlamıştır. BM Şartının 51. Maddesine[1] dayanarak, Avrupa ve Kuzey Amerika'daki 12 ülkenin katılımıyla 4 Nisan 1949'da NATO kurulmuştur.

[1] Bu anlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu anlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.

SSCB'nin savaş sonrası Doğu Avrupa'da genişlemesi, Berlin ablukası, Çekoslovakya işgali gibi bir dizi olaylar, Avrupalı devletlerin güvenlik endişelerini derinleştirmiştir. Mart 1948'te Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve İngiltere güvenlik kaygılarını gidermeye yönelik ve kendi politik sistemlerine yönelik tehditleri ortadan kaldırma adına Batı Avrupa Savunma Örgütü'nün kurulduğu Brüksel Anlaşması'nı imzalamışlardır. Savaş sonrası kurulan ilk güvenlik ve savunma örgütü niteliği taşıyan bu yapı, ileride NATO ittifakının da temelini oluşturacaktır. Brüksel Anlaşmasın taraf devletler, Avro-Atlantik güvenliği adına ABD ve Kanada ile de görüşmeler başlamış ve Nisan 1949'da Washington Anlaşması ile Kuzey Atlantik Savunma Örgütü olan NATO resmen kurulmuştur. Örgütün kuruluş amacı, üye ülkelerin güvenliklerini sağlamak ve Washington Anlaşmasının 5. Maddesi uyarınca olası bir saldırıya karşı toplu savunma yapmaktır.[2]

Savaş sonucunda henüz yeniden yapılanma süreçlerini tamamlayamamış, Sovyet yayılmacılığı tehdidine karşı durabilecek yapıya gelememiş bir Avrupa söz konusuydu. Bu noktada Sovyetler Birliği'ne karşı durabilecek tek güç olarak ABD ortaya çıkmıştır. Savaş sonundan itibaren Amerikan dış politikasında da en belirleyici nokta, Sovyet yayılmacılığını engellemek ve komünizm karşıtlığı olagelmiştir. (Sander, 1998) Savaş sonunda kendi çıkarları doğrultusunda şekillenecek yeni bir dünya hegemonyası kurmayı hedefleyen ABD, kendisine en büyük tehdit olarak Sovyetler Birliğini görmüştür. Yunanistan'da solcu bir iktidarın varlığı, Türkiye'nin ise emperyalizm pençesinden kurtularak kurulmuş olması dolayısıyla Sovyetlerin etki altına almaya çalışacağı önemli bölgeler olarak görülmüştür. Bunun ardından Marshall Planı ile Yunanistan ve Türkiye'ye askeri ve maddi yardımlar yapılarak Sovyetler ile ikili ilişkiler geliştirmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın önceki bölümünde de değinildiği gibi, SSCB'nin BMGK üyesi olmuş olması dolayısıyla yeni sistemde aktif rol alan bir ülke haline gelmiştir. Savaştan kısa bir süre sonra Doğu Avrupa'yı işgale başlayan SSCB'ye karşı ciddi bir tehdit algısı oluşmuştur. Bu bağlamda NATO, Avrupa ve Atlantik güvenliğini sağlayacak,

[2] Ayrıntılı bilgi için bkz: T.C. Dışişleri Bakanlığı, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü, http://www.mfa.gov.tr/nato-tarihce.tr.mfa , (e.t. 12.12.2017)

ilerleyen dönemlerde de ABD'nin başını çekeceği küresel çıkar kavgalarının en önemli argümanlarından ve aktörlerinden biri haline gelecektir.

4 SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ

Uluslararası ilişkiler teorilerinde "Gevşek İki Kutuplu Sistem"[3] olarak adlandırılabilecek Soğuk Savaş'ın bitişi, her iki kutbun da bir dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Şüphesiz bu dönüşüm birçok kriz ve sorunu da beraberinde getirmiştir. Soğuk savaş boyunca iki kutbun da dışında kalan Bağlantısızlar Hareketi'nin çok büyük değişim ve dönüşüm geçirmediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

SSCB'de 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un iktidara gelişi ile birlikte Sovyet iç ve dış politikasında radikal değişimler başlamıştır. Glastnost ve Prestroika açılımlarıyla bir dizi ekonomik, siyasal ve toplumsal değişim-dönüşüm hareketi başlatmıştır. Sovyetler'in köklü bir değişime ihtiyaç duyduğunu ve bu değişimin ön koşulunun silahlanmadan vazgeçmek olduğunu söyleyen ve Gorbaçov önderliğinde yaşanan bu gelişmelere "1989 İhtilalleri" adı verilmiştir (Armaoğlu, 1992). Bu ihtilaller sonucunda Doğu bloğu çökmüş ve "Demir Perde" sonuna kadar açılmıştır. 1989 İhtilalleri denilen bu dönemde, Boris Yeltsin Moskova Kent Komiteleri Başkanlığı görevini yürüttüğü sıralarda Gorbaçov'u, katı yönetim biçimini gevşetecek radikal adımları atma konusunda korkaklıkla suçlamış ve bu nedenle ikilinin arasında soğuk rüzgarlar esmeye başlamıştır.

SSCB'de yaşanan bu gelişmelerin Doğu bloğunu daha da güçlendirmesi beklenirken, bilakis çözülmesine yol açmıştır. Uzun yıllar katı bir rejim uygulanan doğu bloğunda yaşanan bu açıklık hali, toplumda bir takım hareketlenmelere ve rejime karşı baş kaldırı girişimlerine yol açmıştır. 1990'ların başına gelindiğinde Doğu ve Batı Almanya birleşmiş, Doğu bloğu ülkeleri arasındaki ekonomik örgüt olan COMECON ve NATO'ya karşı kurulan Varşova Paktı 1991'de kendini feshetmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılışı sürecinde Ağustos 1991'de Gorbaçov'a karşı düzenlenen askeri darbe girişimi sırasında, Yeltsin'in bir tankın üzerine çıkarak darbeye karşı durmuş olması kendisini hem Rus toplumunda hem de dünya genelinde bir anda üne kavuşturmuştur. Bu gelişmeler ardından 25 Aralık 1991'de Gorbaçov

[3] Uluslararası ilişkiler teorilerinde, iki başat güç tarafından kontrol edilen iki blok ve bu iki bloğun dışında kalan, diğer iki bloktan daha zayıf olan bir bloğun varlığı durumuna Gevşek İki Kutuplu Sistem denmektedir.

devlet başkanlığından istifa etmiş ve aynı gece Kremlin Sarayı'ndan Sovyet bayrağı indirilerek Rusya Federasyonu bayrağı asılmıştır. Böylelikle artık Sovyet cumhuriyetleri iç mesele değil, dış mesele haline gelmiştir. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri I: Berlin Duvarının Yıkılışından Kosova Savaşına (1989-2000), 2015) Bu karar ile Soğuk Savaş fiilen bitmiştir. Nitekim Şubat 1992'de Bush ile Yeltsin'in imzaladıkları bildiriyle Soğuk Savaş'ın resmen bittiğini de ilan etmiş oldular. (Wines, 1992) Bu dağılmadan önce SSCB'nin 12 cumhuriyetinden 11'in liderleri Alma Ata'da toplanarak Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) temellerini atan anlaşmayı imzalamışlardır. –ki bu topluluk dağılış sürecinin ardından, eski Sovyet yatırımları ve silahlı güçlerin kimin kontrolünde olacağı konusunda ilk başkan Yeltsin'e sorunlar yaşatmıştır.- (Sander, 1998)

5 SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO

SSCB'nin dağılmasının ardından, ideolojik temelli olan Soğuk Savaş sona ermiştir. Soğuk savaşın bitişiyle beraber, tüm dünyada önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönüşüm sürecine NATO da dahil olmuştur. Uluslararası sistemin dönüşümüyle beraber tehdit algılamasında da değişim yaşanmasından ötürü, NATO yeni ilişkiler ve stratejiler geliştirmek zorunda kalmıştır.

Soğuk Savaşın bitişinden birkaç hafta önce kurulan KAİK'e, Sovyet ardılı ülkelerin de katılmasına izin verilmiştir. Ancak KAİK, NATO'nun önleyici diplomasi politikasının bir tezahürü olarak ortaya çıktığı için, Sovyet ardılları ülkelerin bu yapı içerisindeki pozisyonları hep tartışılmış ve KAİK beklenen etkinliği gösterememiştir. Daha sonra Barış İçin Ortaklık Projesi ve buna benzer bölgesel diyalog platformları ile dünya geneli kapsayacak çoğulcu bir yapı olmayı hedeflemiştir. Ancak süreçler incelendikçe beklenen etkilerin yaratılamadığı ve bazı ülkeler tarafından halen bir tehdit olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Özellikle Rusya açısından tarihsel devinimden gelen ön yargıların kırılması hiç de kolay olmadığı gibi başarılı da olunamamıştır.

5.1 NATO'nun Genişleme Politikaları

1990'lı yıllarla birlikte gündeme gelen NATO'nun genişleme tartışmaları, ittifak içinde de meydana gelmiştir. Coğrafi genişlemenin savunucularından biri olan Richard Lugar, ittifakın birinci hedefinin coğrafi genişleme, ikinci hedefinin ise yeni bir misyon edinmesi olması gerektiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra genişleme karşıtı olan Fransa eski Dışişleri Bakanı Roland Dumas, NATO'nun genişlemesinin bir hata ve kışkırtma olacağını savunmuştur. Almanya eski Savunma Bakanı Volker Reuhe, güvenlik politikalarının sadece savunma düşüncesine dayanmaması, önleyici diplomasinin desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Jafarov, 2007)

Doğu Bloğunun yıkılışı ile birlikte NATO, Yeni Stratejik Konseptini ilan etmiş ve ittifakın amacının barışı korumak olacağını belirtmiştir. 1991 yılında SSCB'nin yıkılışından sonra Rusya'nın da barışı koruma faaliyetlerine katılıp katılmayacağı konusu tartışılmıştır. 1989 İhtilalleri olarak da bilinen Gorbaçov döneminin

reformlarından sonra NATO, genişleme öncesi en önemli adımı KAİK örgütünü kurarak atmıştır. KAİK aracılığıyla, eski Doğu ülkeleri ile Batı ülkeleri ortak bir platformda buluşabilecek, her türlü danışma ve işbirliği faaliyetleri yürütülebilecekti. Ayrıca bu yapıya dahil olan ülkelerin askeri envanterleri de NATO ile uyumlu hale getirilmeye çalışılacaktır.

Soğuk savaşın bitmesiyle Batı'nın sistematik tehdit algısı da son bulmuştur. Bu bağlamda ABD'nin ittifakın varlığını koruyabilmesi adına örgütün yeniden şekillendirilmesi gerekmekteydi. Bu doğrultuda yeniden yapılanma süreci olabildiğince küresel olmalıydı ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımıyla bu küresellik sağlanabilirdi. Elbette ki ABD'nin NATO genişlemesi konusunda ısrarcı olmasının sebebi uluslararası siyasetteki etkin gücünü ve hegemonyasını sağlamlaştırmaya yöneliktir. Ancak ABD'nin içerisindeki bazı kesimlerce, Rusya'nın Batılılaşma yolunda olduğu, NATO'nun genişleme ısrarı sonrasında yeniden bir tehdit algılamasıyla Çin ile bir ittifaka girişebilme riski olduğu tartışıldı. (Jr. E. J., 1997)

5.2 Siyasi, İdeolojik ve Misyon Anlamında Genişleme

NATO, kuruluşundan itibaren askeri alana entegre olarak siyasi, sivil, ekonomik, sosyal, hukuk, kültür, çevre, bilgi vb. gibi alanlarda da etkin bir yapı olmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde bu alanlar askeri yapının bir parçası olarak görülmemiş ya da görülememiştir. Zira Soğuk Savaş döneminde her iki blok da karşılıklı sistematik tehdit algılaması içerisindeydi.

Ancak Soğuk Savaş'ın son yıllarından itibaren NATO'nun askeri olmayan bu yönleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle uluslararası konjonktür bağlamında bu alanlar daha da önemli hale gelmiştir. Fakat bu durum NATO'nun bir savunma örgütü olduğu gerçeğini değiştirmediği gibi, askeri yapı ve yöntemlerden vazgeçtiği anlamına da gelmemektedir. Çok boyutlu bir yapıya bürünerek, ulaşılmak istenen hedeflere hem askeri hem de askeri olmayan yöntemlerle ulaşılmaya çalışılması halinde daha etkin bir ittifak haline gelmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla NATO tüm alt yapı unsurlarını, belirlenen hedeflere ulaşılması adına geliştirmeye çalışmıştır. İttifakı çok boyutlu yapısının güçlendirilerek, militarist olmayan yapılarla küresel

boyuttaki sorunların çözümünde, bu alt yapı unsurları aracılığıyla barışçıl çözümler üretebilecek hale gelmesi hedeflenmiştir. (Jafarov, 2007)

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa bütünleşmesini açıklamaya çalışan entegrasyon teorilerinden araştırmanın daha önceki bölümlerinde bahsedilmiştir. Avrupa'daki bütünleşmeye benzer ve ona paralel olarak NATO'da bir Avrupa-Atlantik bütünleşmesi süreci başlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, temel hedef olarak çatışmasızlığın ve güvenliğin sağlanması adına NATO kendisine yeni misyon ve fonksiyonlar yüklemeye çalışmıştır. İttifakın askeri olmayan konuları da göz önüne alarak bir diyalog çerçevesi yaratmış olması, özellikle Avrupa-Atlantik bölgesinde AB kadar olmasa da bir bütünleşme gerekliliğini göstermiştir.

5.2.1 1991 Roma Zirvesi

Soğuk Savaşın sona ermesiyle NATO üyeleri Roma'da toplanarak, örgütün yeni döneme uyumu konusunda ortak bir irade göstermişlerdir. Roma'da alınan en önemli karar, ittifakın gelecek politikasını belirmek olmuştur.

Temelleri Roma'da oluşan "Stratejik Konsept", temelde eski düşmanlıklardan sıyrılarak işbirliğine yönelmek zemininde yükselmiştir. Bu yeni konseptin amacı özet olarak, NATO'nun güvenlik doktrinini askeri ve siyasi işbirliği ile güçlendirip, Doğu Avrupa'daki ülkelerin katılımıyla da ekonomik işbirliğini de ittifakın stratejisinin bir parçası haline getirmektir. Zirve sonrası yayınlanan bildiride, Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin sisteme entegrasyonunun NATO tarafından desteklenmesi ve gözlemlenmesi kararının yanı sıra, Avrupa güvenliğini sağlamanın yolu olarak Avrupa'da bulunan uluslararası kuruluşlarla da ilişkiler kurulması gerektiği vurgulanmıştır. AGİT, AT ve Avrupa Konseyi gibi yapılarla birlikte hareket edilmesi gerekliliği açıklanmıştır. (Kesgin, 2009)

Bu zirveden sonra yayınlanan bildiride çokça "işbirliği" kelimesi geçmesi konusunda ittifakın asıl amacından saptığı şüphesi oluşmaması için "ittifakın genel amacı savunmadır" şeklinde açıklama yapılmıştır. Zirveden çıkan kararlar da bu yönde olmuştur. Zirveden çıkan en önemli karar, *"Avrupa'daki nükleer ve konvansiyonel güçlerin uygun miktarlara çekilmesi ve bu miktarın kolektif olarak gözetilmesi, öngörülebilir bir gelecek için gereklidir*" kararı olmuştur. (NATO, Handbook, 2006)

Bu zirveden çok kısa süre sonra Sovyetler Birliği dağılmış ve yeni oluşturulmaya çalışılan konseptin zemini çökmüştür. Artık stratejik bir saldırı tehdidinin de ortadan kalkmasıyla birlikte, geleneksel savunma örgütü olan NATO'nun varlığı da tartışılır hale gelecektir. Sovyetler Birliği'nin dağılışının ardından bu konsept gözden geçirilmiş ancak 1997 yılına kadar somut bir adım atılmamıştır. 1997 Madrid Zirvesi'nde, tehdide dayalı planlamadan yeteneklere dayalı planlamaya, savunmaya dayalı güvenlikten, işbirliğine dayalı güvenliğe geçiş konusunda vurgu yapılmıştır. (Gül, 2015)

SSCB'nin dağılmasından birkaç hafta öncesinde yayınlanan Roma Bildirisi ile başlayan ve 1997'de yayınlanan Madrid Bildirisi'ne kadar geçen süreç bir geçiş süreci olarak algılanmış ve gerçek "Yeni Stratejik Konsept" 1999 yılında uygulamaya konulmuştur.

5.2.2 NATO'nun Yeni Stratejik Konsepti

Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte NATO, oluşan düzensiz uluslararası ortamda yeni krizlerin doğmasını engellemek amacıyla üyeler arasında politik ve ekonomik işbirliğini ön plana çıkaracak adımlar atmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra askeri konularda şeffaflık ilkesini sağlamaya çalışmış, silahların kontrolüne yönelik çalışmalar yapmıştır.

Temmuz 1990'da Londra'da yapılan NATO Zirvesi'nde o güne kadarki en geniş kapsamlı bildiri yayınlanmış ve bu bildiride Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile diplomatik ilişkilerin kurulması önerilmiştir. Bu kapsamda Paris'te Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'nın imzalanması, NATO'nun yeni konseptinin ilk adımı olmuştur. (NATO, Handbook, 2006) 16 NATO ve 6 Varşova Paktı üyesi devlet tarafından imzalanan anlaşmayla, Avrupa sınırları içinde bulundurulabilecek silahlar konusunda ciddi sınırlandırmalara gidildi. Atlantik'ten Urallara kadar uzanan geniş coğrafyada silah bulundurma konusuna üst sınır getirildi. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri I: Berlin Duvarının Yıkılışından Kosova Savaşına (1989-2000), 2015) Bu Avrupa genelindeki ilk silahsızlanma ve diplomasi çağrısı değildir. 1815 Viyana Kongresi sonucu oluşan ortamla paralellik arz etmektedir. Viyana Kongresi kararlarına göre, Avrupa kıtası içerisinde sorunların

çözümünde savaş değil diplomasinin tercih edilmesi ilkesi benimsenmiştir. AKKA ile de Avrupa güvenliğini garanti altına almak amacıyla silahlardan arındırılması hedeflenmiştir. Ayrıca yine bu dönemlerde ortaya çıkan "önleyici diplomasi" kavramı ile yine Avrupa Uyumu sürecine benzerlik görülmektedir. Viyana Kongresi'nden sonra Avrupa'da Balkan Savaşları ve Osmanlı-Rus Savaşı sayılmazsa, 1914'e yani I. Dünya Savaşı'na kadar Avrupa'nın geneline yansımış bir savaş yaşanmamıştır. AKKA, START VE KAİK gibi yapılarla bu süreçlerin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı yorumu yapılabilir.[4]

1990'lı yılların başında NATO ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında diplomatik ilişkilerin yoğunlaştığı bir dönem yaşanmaya başlanmıştır. Bu diplomatik ilişkiler NATO'nun yeniden yapılanmasının gerekliliğini de göstermiş oldu. Zira NATO sadece Avrupa'nın güvenliğini sağlamakla kalmıyor, üye ülkeler arasında ekonomik ve siyasi bağların kurulmasını da sağlıyordu. Savaş tehdidinin tam olarak ortadan kalkmamış olduğu gerçeği de NATO'nun kendisini korumaya yönelik düşünceye girmesine sebep olmuştur. Bu konuda örnek olarak verilebilecek en önemli iki örnek, 1990'da yaşanan Körfez Krizi ve Bosna Krizleridir. Her iki krizde de çatışmasızlığın sağlanmasında en etkin rolü NATO üstlenmiştir.

Yeni Stratejik Konsept ile her müttefikin görev bölgesinin genişletilmesi konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde bahsedileceği üzere, NATO'nun genişlemesinin ilk ayağı olarak siyasi-ideolojik genişleme, ortak değer ve ilkeler üzerine kurulu bir süreç olarak tasarlanmıştır. Bununla birlikte NATO'nun karşı karşıya kaldığı etnik-siyasi sorunlarla baş etme gerekliliği vurgulanmıştır (Goldgeier, 1999). Bu durum da gelecek dönemde tehdit algısının değişecek olmasının bir öngörüsüdür diyebiliriz. Yani artık sistematik bir tehdit algısının ortadan kalkmak üzere olduğu ve asimetrik savaş çağının başlangıcının sezinlenmesidir denilebilir.

Temelde ABD ve İngiltere'de bulunan stratejistler, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel oyuncuları dört gruba ayırdılar. İlk grup olan "çekirdek ortaklar", ABD'ye güvenlik ve askeri anlamda destek olabilecek Batı Avrupalı devletlerdi. İkinci grup "geçiş devletleri" olmuştur. Bu gruptaki devletlerin davranışları, birinci gruptaki

[4] Viyana Kongresi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Oral Sander, **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e**, 12. b, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 175-183

devletlerin davranışlarına göre şekillenmekteydi. Üçüncü grubu ise, ABD ve diğer çekirdek ortakların güvenliklerine ve çıkarlarına zarar vermeyi hedefleyen, Kitle İmha Silahları edinmeyi amaçlayan "haydut devletler" oluşturmaktadır. Son olarak dördüncü grup ise toplumsal ve siyasal olarak çöküntüye uğramış, iç savaşlarla harabeye dönüşmüş olan "devlet olma niteliğini kaybetmiş devletler"dir. (Peksarı, 2007)

5.2.3 Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK)

Soğuk Savaşın sonrasında ittifaka katılabilecek ülkeler ile diyalog ve ortaklığın geliştirilmesi, yeni konseptin en önemli unsuru haline gelmiştir. Bu amaçla ittifaka dahil olabilecek ülkeler ile danışma, işbirliği, savunma planlaması, askeri stratejiler, sivil-asker ilişkileri gibi demokratik unsurların yanı sıra, bilimsel gelişmeler ışığında devletlerin birbirlerine destek olabilecekleri bir yapı oluşturmak amacıyla Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi kurulmuştur. (NATO, Handbook, 2006)

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun değişim dönüşüm süreçlerinin kilit noktalarından biri de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi olmuştur. Soğuk Savaş'ın sonunda eski Doğu bloğu ülkelerde ilişkileri geliştirebilmenin ilk adımı olarak ortaya çıkmış ancak daha sonraki süreçlerde ortaya çıkan Barış İçin Ortaklık Programı ile olan uyumsuzluğu sebebiyle beklenen etki sağlanamamıştır. Bu bağlamda Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi fikri gündeme gelmiştir.

5.2.4 Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi

Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin sınırlı misyonuyla beklenen etkiyi gösterememesinin ardından dönemin Genel Sekreter Vekilinin başkanlığında bir grup kurulmuş ve Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'nin (AAOK) ilk adımları atılmıştır. Buradaki amaç BİO ile entegre biçimde çalışacak siyasal danışma ve bütünleşme platformu oluşturmaktır. Bu nedenle AAOK üyeliği, BİO'ya katılım ölçütüyle gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda AAOK ve BİO'yu birbirinden ayrı düşünmek yanlış olacaktır. 30 Mayıs 1997'de Portekiz'in Sintra kentinden kurulmuştur. Bu konsey liderler, subaylar, diplomatlar ve memurlardan oluşan bir yapıda birçok konuyu ele alan bir yapı haline gelmiştir. Kısaca AAOK'un amacı

Müttefikler ve Ortaklar arasında bir güvenlik anlayışının oluşmasını sağlamaktı. Bu doğrultuda oluşturulan konseyle amaçlanan; konseye dahil olan 49 devlet arasındaki işbirliğini geliştirmek, bu ülkelerin silahlı güçlerinin ve silahlı güçlerinin reformlarının kolaylaştırılması, söz konusu ülkelerin vatandaşlarının diğer Ortak ya da Müttefik ülkesinde yaşama ve eğitim alma imkanlarını genişletmektir. (Jr. R. F., 2007)

NATO'nun misyon krizini aşmaya çalıştığı dönemlerdeki önemli noktalardan biri de AAOK olmuştur. Sadece askeri ve siyasal argümanlar kullanılmamış olması, yeni dönemde NATO'nun daha kapsayıcı roller üstlenebileceği izlenimi yaratmıştır. Ancak araştırmanın hemen her bölümünde vurgulandığı gibi, NATO'nun tüm bu değişim dönüşümlere rağmen, özünde Batı dünyasını temsil eden kolektif savunma örgütü ve silahlı bir yapı olduğu gerçeği değişmemiştir.

5.2.5 Barış İçin Ortaklık Projesi

1990'lı yıllar hem NATO hem de Rusya için dış politika, ideoloji ve siyaset anlamında değişim dönüşüm süreci olarak geçmiştir. NATO uluslararası sistemdeki askeri, siyasi ve ekonomik yapıların durumunu derinden etkilemiştir. NATO'nun geliştirdiği stratejiler bu yapıların işlev ve kurallarının değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla yeni sistemin oluşumunda NATO'nun etkisi oldukça fazladır. Bu açıdan NATO değişim-dönüşüm süreçleri dolaylı ya da direkt olarak uluslararası sistemin değişimini de sağlamıştır.

Barış İçin Ortaklık (BİO) projesi, NATO'nun değişim-dönüşüm süreçlerinin en önemli ayaklarından biri olmuştur. Zira bu programı kurucusu Başkan Clinton ve ekibinin amacı, Doğu Avrupalı devletler ve Rusya ile iyi ilişkiler kurmaktı. Bu proje çerçevesinde NATO'ya tam üye olmadan eski SSCB ülkeleri ile birçok alanda işbirliği geliştirebilecekti. BİO projesinin temelleri Soğuk Savaş sonrası NATO'nun dönüşüm noktaları olan Londra ve Roma Zirvelerinde atılmıştır. Araştırmanın önceki kısımlarında bahsedilen KAİK'in kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi KAİK, NATO üyesi olmayan devletlerin, üye devletler ile işbirliği geliştirebileceği bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Yani BİO projesi NATO üyesi olan ve olmayan devletler arasında diyalog ve işbirliğinin daha da gelişmesi amacıyla

kurulan bir yapıdır. Proje kapsamında, birçok Sovyet ardılı devletin yeni uluslararası sisteme ve NATO ve diğer Batılı yapılara dahil olma arzusu arttırılmaya çalışılmıştır. Bu diyalog ortamı yaratmaya çalışan proje, Rusya açısından da karşılığını bulmuştur. Rusya, Doğu Avrupalı devletlerin bu süreç içerisinde NATO ile iyi ilişkileri kurma fikrine sıcak bakmıştır. (Jafarov, 2007)

Ancak Rusya'nın NATO üyeliği söz konusu olduğunda, NATO hep bir adım geri atmıştır. Buna karşın süreç içinde Rusya'nın NATO'ya dahil olma arzusu ve çabası son bulmamıştır. NATO, Rusya'yı ne tamamen sistem içine almış ne de sistem dışına itmiştir diyebiliriz. Daha önceki kısımlarda bahsedildiği gibi her ne kadar parçalanmış ve krizlerle dolu bir ülke olsa da Rusya'nın kapasitesi ve gücü ciddi bir tehdit olabilirdi. Bu amaçla NATO, Rusya'nın NATO'ya dahil olma isteğini köreltmemek adına BİO projesini devreye sokmuştur diyebiliriz. Bunun yanı sıra 1994 yılında kabul edilen Nihai Belge ile BİO'nun yönetimi ilerleyen süreçte, yani 1997 yılında kurulan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne verilmiştir. Kurulan bu yeni yapı ile programa taraf devletlerin, NATO üs ve karargahlarındaki siyasi ve askeri çalışmalara erişim imkanı tanımaktaydı. BİO programının temel hedefleri arasında: Milli savunma planlamaları ve ödeneklerin şeffaflığı, askeri güçlerin demokratik yoldan kontrolü, BM ya da AGİK bünyesinde yapılacak olan operasyonlara katılma ve hazır olma kapasitesi, NATO güçleri ile işbirliği durumunda olacak askeri yapıların inşa edilmesi gibi amaçlar vardır. (Jafarov, 2007)

BİO programı yukarıda belirtilen maddelerden de anlaşılacağı üzere, NATO'nun dönüşümünün anlamlandırırken, ittifak dışı yapılara da önem verildiğini göstermenin bir yolu olmuştur. Bu yapıların karar mekanizmaları da oldukça geniş kapsamlı tasarlanmıştır. İlk hedef olarak görüş bildirimi ya da bilgi alışverişi, daha sonra tarafların hükümetlerinin alacağı kararların diğer üyeleri ilgilendiren kısımlarının bildiri şeklinde hazırlanması ve son olarak toplu görüşme biçiminde, ortak bir yol haritası çizebilmek için görüş birliğinin sağlanmaya çalışılması olmuştur. Yani soğuk savaş sonrası kurulan bu yapılar, oldukça geniş kapsamlı ve iletişim ve işbirliği mekanizmaları yönünden zengin bir yapıya bürünmeye çalışmıştır.

Unutulmaması gereken bir diğer nokta, yapılarda bulunan bu çok sesli ve çok yönlü mekanizmaların, karar süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilme olasılığı da vardır. Bu durumun, özellikle ittifaka üye olmayan devletlerle işbirliği geliştirme amacıyla

kurulan yapılarda bulunmuş olması göze çarpmaktadır. Eski Demirperde ülkelerine "Batı'da herkesin söz sahibi olduğunu" göstermeye çalıştığını düşünebileceğimiz gibi, NATO entelijansiyasının bilinçaltında "ittifaka üye olmayanları bu gibi yapılarla oyalama" girişimi olarak da yorumlanabilir.

BİO'nun ardından kurulan bir başka entegre yapı da Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'dir (AAOK). AAOK'nin temel görevi, BİO'ya dahil olan ülkeler arasındaki ikili ilişkilere siyasi bir çerçeve kazandırmaktır. BİO'nun elde ettiği başarıların devamlılığını sağlamak ve bu başarıları daha ilerletmek adına kurulduğu bildirilmiştir. Kriz yönetimi, bütçe oluşturma, kitle imha silahlarıyla mücadele, terörizm, siyasal kalkınma ve planlama gibi birçok konuda, katılımcı ülkelerin işbirliğini arttırmalarına yönelik atılmış adımlardan biridir. BİO'ya entegre bir yapı olarak çıkmış ve onu siyasal anlamda da desteklemek adına kurulmuştur. (NATO, Ortaklık Yoluyla Güvenlik, 2005)

5.2.6 Eski Yugoslavya'ya NATO Müdahalesi

Yugoslavya topraklarında yaşanan çatışma ve istikrarsızlık ortamı NATO'nun yeni yapılanmasını hukuki bir zemine dayandırabileceği ilk ortam olmuştur. 1992 yılındaki Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında, Avrupa'nın en önemli güvenlik sorunu olarak bölgesel çatışmalar gösterilmiş ve bu çatışmaların giderilmesinin NATO'nun temel görevi olduğu vurgulanmıştır. (Jafarov, 2007)

Bosna-Hersek Krizi süresince (1991-1995) Bosna ve Hırvatistan'da bulunan BM Barış Gücü askerlerinin çatışmasızlığı sağlayamaması ve birtakım Sırp güçlerinin toplu sivil katliamlarına başlamasının üzerine NATO, söz konusu ülkelerin güvenliklerinin sağlanması konusunda görev edinmiş olması bir kamuoyu yaratmıştır. Yaşanan kriz döneminin başlarında ABD yönetiminin Bosna'daki çatışmalarda etkin rol almaktan kaçınmıştır. Ancak eski Yugoslavya topraklarında diplomatların kaçırılması ve öldürülmesi olaylarının ardından kriz uluslararası bir sorun halini almıştır. (Yapıcı M. İ., 2007)

Aynı zamanda yukarıda da değinildiği gibi NATO'nun yeni rolünü Dünya'ya tanıtmak için iyi bir fırsat olacağı düşüncesiyle başlatılan Kararlı Güç Harekatı ile Sırp hedefleri NATO kuvvetleri tarafından imha edilmiştir. Bu durum karşısında

Rusya'nın sesini gür bir biçimde çıkaramamasının başlıca sebebi, kendisinin geçirdiği değişim ve dönüşüm süreçlerinin maddi kaynaklarının batı merkezli yapılardan geliyor olmasıydı. Yine de Rusya bu duruma bütünüyle sessiz kalmadığı gibi, NATO'yu Sırplara soykırım yapmakla suçlamıştır. Yeltsin döneminde ABD önderliğindeki NATO kuvvetlerinin, Rusya ile tarihsel bağları olan Balkanlara, soy birliği taşıdığı Sırpları bombalayarak girmesine karşı çıkmaya çalışmıştır. Böyle bir durumun Avrupa'da bir savaş başlatabileceğini bile söylemiştir. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri I: Berlin Duvarının Yıkılışından Kosova Savaşına (1989-2000), 2015)

BM Barış Gücü'nün çatışmasızlığı ve barışı sağlama çabalarının yetersiz kaldığı noktada NATO, "Barış Gücü'nün yerine, istikrara sağlayıcı" olarak görevlendirilmiştir denilebilir. Barışın sağlanamadığı noktada NATO'nun istikrar ve güvenlik sağlayıcı olarak başarılı bir harekat gerçekleştirmiş olması, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun sistemdeki rolü konusunda ipuçları vermiştir. Kararlı Güç Harekatı'nın ardından Bosna'da taraflar barıştırılmaktan ziyade, barışa zorlanmıştır denilebilir. Zira iç savaşın sonunda imzalanan Dayton Anlaşması ile kurulan Bosna-Hersek'te, siyasal olarak bölünmüş yapıların yanı sıra uluslararası yönetime tabi olan Brcko Bölgesi bulunmaktadır[5]. Kriz süresince Avrupa'nın Güneydoğusunda yaşanan bir çatışmanın çözümleyicisi olarak NATO görülmüş ve eski Sovyet etki alanı olan Balkanlar, artık Atlantik bloğunun etki alanına girmeye başlamıştır.

5.3 Coğrafi Genişleme

İttifak üyesi ülkeler arasında genişleme noktasında mutabakat sağlanmıştır ancak bu genişlemenin sınırı üzerine ihtilaflar oluşmuştur. Bir kesim ittifakın olabildiğince genişlemesi gerektiğini savunurken, bir kesim aşırı genişlemenin üye ülkeleri her anlamda sorunlara itebileceğini, askeri, siyasal, ekonomik bir takım problemler doğurabileceğini söylemişlerdir. Bu açıdan genişleme sürecinin kontrol altında tutulması gerekliliği savunulmuştur. İttifakın genişlemesinin dalgalar halinde yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. (Kesgin, 2009)

[5] Ayrıntılı Bilgi için bkz: Tanıl Bora, **Bosna Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası**, Birikim Yayınları, 1999

NATO'nun genişlemesi sadece Orta ve Doğu Avrupa bölgesi ile sınırlı kalmamıştır. Askeri temaslar doğrultusunda Orta Asya'ya da açılmayı hedefleyen NATO, böylelikle sadece Rusya'ya değil aynı zamanda hem Hindistan hem de Çin sınırlarına da yaklaşmış olacaktır.

Akdeniz Diyaloğu çerçevesinde, ittifakın Batı Avrupalı üyeleri tarafından ortaya atılan "NATO üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerin perçinlenmesi" düşüncesi genişlemenin bir diğer ayağı olmuştur. Süreç içerisinde Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerin davet edildiği bu platforma, İsrail de davet edilmiştir. (Massala, 2005) İsrail'in bu platforma davet edilmiş olması Ortadoğu'da barış süreçlerinin devamlılığı açısından önemli görülmüştür. Ortadoğu ülkelerinde I. Dünya Savaşı sonrası kurulan, II. Dünya Savaşı sonrası terkedilen mandater yönetimlerin ardından Arap coğrafyasında ulusçuluk akımları ön plana çıkmıştır. Bu dönemde Ortadoğu coğrafyasında radikal duruş sergileyen karizmatik liderler ortaya çıkmış ve bu ülkelerin dış politikalarının en temel argümanı İsrail karşıtlığı olagelmiştir. Süreç içerisinde yaşanan Arap-İsrail savaşlarından Arap koalisyonlarının yenilgiyle ayrılmaları sonucu yavaş yavaş bu "İsrail karşıtlığı" politikası terk edilse de bölgede yürütülen barış politikaları açısından Arap devletlerinin ve İsrail'in aynı platformda buluşmuş olması önemlidir.

Mayıs 1997'de NATO ile Ukrayna arasında "Ortaklık Misakı"nın imzalanması ve Ukrayna'da NATO ile ilişkilerden sorumlu "Özel Devlet Komisyonu"nun kurulmasıyla birlikte NATO'nun Doğu Avrupa'daki genişleme süreçleri de devam etmiştir. 1998-1999 yıllarında Ukrayna'da NATO ile ortak askeri tatbikatlar yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde Ukrayna'da Viktor Yuşenko'nun iktidara gelmesiyle birlikte NATO'ya tam üyelik yolunda adımlar atılmış olsa da bu durum bir krize dönüşmüş ve tam üyelik sağlanamamıştır (Jafarov, 2007) ki bu kriz araştırmanın ilerleyen bölümlerinde irdelenecektir.

NATO'nun bir diğer genişleme yönü Karadeniz olmuştur. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz kıyılarının, Türkiye haricinde kalan kesimleri Sovyet hakimiyeti altındaydı. Bu bağlamda Romanya ile Köstence'de bir üs bulundurma konusunda yapılan anlaşma ile NATO, Karadeniz'i yeniden Rus hegemonyasına teslim etmeyeceğinin sinyallerini vermiştir.

Bir diğer noktada ise Avrupa'da Soğuk Savaş döneminde NATO üyesi olmayan ülkeler ile tam üyelik müzakerelerine başlamak olmuştur. 1994'te İsveç ve Finlandiya, 1995'te Avusturya, 1996'da İsviçre ve 1999'da İrlanda'nın NATO'ya üye olmasıyla Avrupa'nın Orta ve Kuzey bölgelerinde genişlemeler devam etmiştir. Öte yandan NATO üyesi olmayan ülkelere yönelik de bir genişleme koridoru açılmıştır. Herhangi bir anlaşma yahut senet olmadan NATO'nun üs ve karargah bulundurduğu Afganistan ve Kosova örnekleri de mevcuttur.

Öz olarak, Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişleme "sorunsalı" temelde iki ayak üzerine oturmuştur. Birincisi, misyon ve yapı olarak "genişlemek" yani daha kapsayıcı, daha farklı konulara temas eden, çok boyutlu bir yapıya bürünmek; ikincisi ise coğrafi olarak dünyanın farklı bölgelerine yayılarak hem barışı hem istikrarı hem de NATO'nun başat gücü olarak ABD'nin ve sonra diğer Batılı devletlerin çıkar alanlarını genişletmek ve korumak olmuştur.

Eski Doğu Bloğu ülkelerinin NATO'ya dahil olma konusundaki bakış açılarını ele alacak olursak; yeni kurulmuş ve değişim-dönüşüm geçiren ülkeler olarak güvenliğin sağlanması hususunda önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. İttifaka katılarak, hem ittifak içi hem de ittifak dışı tehditlere karşı bir koruma kalkanı altına girecekleri düşüncesinde olmuşlardır yorumu yapılabilir.

5.4 Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Entegrasyon Modeli

Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte NATO özellikle Avrupa-Atlantik bölgesinde bir dizi bütünleşme süreçleri yaşamıştır. Bu süreçlerin hemen hepsinde genel amaç, Avro-Atlantik bölgesini güvenli hale getirmek ve olası soğuk ve sıcak savaşların önüne geçmek olmuştur. Bu bağlamda ilk hedef olarak eski Doğu bloğu ülkeleri görülmüş ve bu ülkelerle seri temaslar kurulmuştur. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde aktarılacak olan süreçler ve gelişmelerle birlikte entegrasyonun boyutları daha da iyi anlaşılacaktır.

NATO özellikle askeri ve siyasi anlamda bir entegrasyonun gerçekleşmesini hedeflemiştir. Doğu ülkeleriyle fikir alışverişi ve diyalog ortamının yaratılması amacıyla birçok ortak platform kurulmuş hatta Soğuk Savaş döneminde "baş düşman" olarak görülen Rusya ile ilerleyen dönemlerde Ortaklık Konseyi

kurulmuştur. Temelde amaç eski düşmanlıklardan sıyrılarak yeni gerginliklerinin yaşanmasının önüne geçmek olmuştur. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde entegrasyon çabaları içine girmesinin temel sebebi de bu olmuştur. Küresel olarak başat güç konumuna gelmiş olması dolayısıyla, çoğulcu ve kapsayıcı bir görünüme bürünmesi gerekliliği hissetmiştir denilebilir.

NATO'nun bu çoğulcu yapısı incelendiği zaman aslında Deustch'un Transaksiyonalizmi'nin ipuçları görülmektedir. Oluşturulan ortak platformlar aracılığıyla, NATO şemsiyesi altında kalan bölgeyi ve daha sonrasında dünyanın tümünü bir güvenlik topluluğu haline getirmeyi hedeflediği görülmektedir. Üye devletlerin egemen güçler olarak kalması, ortak değerler ve beklentiler çevresinde bir araya gelmiş olmaları Deutsch'un Çoğulcu Güvenlik Toplulukları teorisine çok büyük ölçüde uygunluk arz etmektedir. Kuruluş amacı Sovyetler Birliği'ni dengelemek olan NATO'nun soğuk savaşın ardından dağılması beklenebilirdi ancak benimsenen bu entegrasyon teorisi ile kendisine yeni misyonlar ve bölgeler belirleyerek kalıcılığını sağlamıştır.

5.5 Soğuk Savaş'ın Genel Sonuçları

Rusya'da yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeler doğrultusunda ilan edilen Glasnost ve Prestroyka bildirileri ardından ortaya çıkan Helsinki Nihai Senedi ile Sovyetler Birliği resmen dağılmıştır. İki kutuplu sistem sona ermiş, Berlin Duvarı 1989'da yıkılmış, liberalizm ve demokrasi kazanırken sosyalizm ve devletçilik çökmüştür. Sadece Sovyetler Birliği değil, sonrasında Avrupa'nın doğusundaki sosyalist ülkeler de süreç içerisinde dönüşüme uğramış ve çöküntüler yaşanmıştır.

Soğuk savaşın bitişiyle birlikte, Batı dünyası tek taraflı zaferini ilan etti. Batı artık dünyada rakipsiz kaldı ve komünizm çöktüğü için bir tehdit algısının kalmadığı düşünüldü ancak Rusya'nın sahip olduğu birçok nitelik zaman içerisinde toparlanıp, eskisi kadar olmasa da yeniden güçleneceği konusunda ipuçları vermekteydi. Bölge petrolünün yüzde 90'ına, doğal gazın 80'ine sahipti. Bunun yanı sıra eski SSCB nüfusunun yarısına sahipken, bölgedeki en homojenik nüfus yapısına sahip ülkelerden biri haline gelmişti. Kendi sınırları içerisindeki azınlık oranı %16-17

civarındaydı (Oran, 2010). Bu emareler Rusya'nın ne kadar sorunlu ve sancılı olursa olsun yeniden toparlanacağının sinyallerini vermekteydi.

Soğuk Savaş süreci istihbarat savaşı olarak süregelmiş olsa dahi, dünyaya sadece kötülük de sağlamamıştır. Bu süreçte iki bloğun başat ülkeleri arasında bilimsel, sportif, sanatsal vb. gibi konularda yaşanan çekişmeler, dünyanın gelişimi ve toplumların bilinçlenmesi konusunda ilerici fikirler yaratmıştır. Bu dönemde uzay araştırmaları, akademilere verilen değer, insan kaynağı oluşturmak adına düzenlenen eğitim politikaları dünyaya fütürist bir anlayış kazandırmıştır.

6 SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUS DIŞ POLİTİKASINDA BELİRLEYİCİ ETKENLER

SSCB'nin yıkılışının ardından uluslararası sistemde baş gösteren belirsizlik durumu ve Soğuk Savaşın bitişi tartışmaları ekseninde oluşturulmaya çalışılmıştır. İki kutuplu sistemin çöküşüyle birlikte politika belirleme süreçlerinde hemen her ülke bir takım sorunlar yaşamıştır. Soğuk Savaş'ın bitip bitmediği yönündeki tartışmalar ise bugün bile devam etmektedir. Bazı kesimlerce adı konulmamış bir Soğuk Savaş varken, bir başka kesime göre Soğuk Savaş aslında hiç bitmemiştir.

Tüm bu durumlar göz önüne alındığında 1990'ların başında Rus dış politikasını oluşturan etkenleri sıralayacak olursak; dağılma, ekonomik ve toplumsal çözülmeler, eski demir perde ülkelerine yönelik önderlik sorunu ve güvenlik konuları başta gelecektir. Özellikle Yeltsin döneminde üzerine en çok düşülen ana nokta toprak bütünlüğü ve egemenliğin devamlılığı olmuştur. (Arbatov, 1993)

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte Atlantikçi-Avrasyacı tartışmaları da başlamıştır. Özellikle ABD'nin NATO aracılığıyla ve AB tarafından Avrupa anakarası üzerinde bir yayılım çabası içerisine girdiği görülmektedir. 1993 yılında Maastricht Anlaşması ile AB bugünkü yapısını kazanarak entegrasyon süreçlerini hızlandırmayı hedeflemiştir. Soğuk Savaş döneminin doğu bloğu ülkelerini de Fukuyama'nın "Tarihin Sonu", Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezinde bahsettiği "uygar dünya" ya, yani Batının liberal ekonomi, küreselleşme, insan hakları, demokrasi gibi değerlerine davet etmiştir. (Tellal, 2010)

Rusya, SSCB'nin parçalanmasıyla ortaya çıkan yeni devletlerle ilişkilerine 1990'lı yıllar boyunca özel bir önem atfetmiştir. Bu dönemde ortaya atılan Yakın Çevre Politikası, 1990'lı yıllar boyunca tam anlamıyla uygulanamamış olsa da tamamen tedavülden kalkmış da değildir. Her fırsatta sistemde tek kutupluluğun mümkün olamayacağını vurgularken, uluslararası çözüm merci olarak da Birleşmiş Milletler (BM) gösterilmiştir. Yine bu dönemde dış politikadaki belirleyici unsurlardan biri, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum olmuştur. 1991'de SSCB'nin savunma sanayisine ayırdığı bütçe 100 milyar dolarken, 2000'de bu meblağ 7,2 milyar dolara

gerilemiştir. Tek başına bu örnek bile ekonomik durumun ne derece vahim bir boyutta olduğunu gözler önüne sermeye yetmektedir. (Tellal, 2010)

Rusya'nın yakın çevre olarak adlandırdığı eski Sovyet coğrafyasına verdiği bu önemin belirli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle Orta Asya ve Kafkaslar, Rusya'nın tarihsel mirasının bulunduğu bölgelerdir ve zengin enerji kaynaklarına sahip topraklardır. Daha da önemlisi bölgede, özellikle Çeçen Sorunu başta olmak üzere Radikal İslamcı bir terör yapılanması tehdidi mevcuttur. Ayrıca eski Sovyet coğrafyasında halen Sovyet askeri yapılanmaları devam etmekteydi. (Tellal, 2010) BDT ülkeleri ile askeri kaynakların ve yatırımların nasıl kullanılacağı yönünde anlaşmazlıklar çıkmış ve her ülke, kendi sınırları içerisinde kalan askeri varlığın ve nükleer silahların kendi askeri envanteri sayılmasını istemiştir. Ancak Boris Yeltsin buna karşı çıkmış, askeri varlık halen Rusya Federasyonuna ait olmasına ancak silahların kullanımı konusunda BDT'nin de fikri alınmasına ve silahların kumandasının Moskova'da olmasına karar vermiştir. (Hacaloğlu, 1991)

Soğuk Savaşın bitişi sadece Rusya'yı değil NATO'yu da derinden etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda SSCB'ye karşı kurulan, bir anlamda Soğuk Savaşı başlatan[6], sonrasında Varşova Paktı'yla karşılık verilen bu örgüt, felsefi ve stratejik olarak misyon krizinin ortasında bulmuştur kendisini. Soğuk Savaş boyunca Doğu bloğu ile sürekli mücadele içinde olan bu örgütün, olası bir "soğuk zafer" durumunda yapılacakları hesap etmediği ortaya çıkmıştır. Soğuk savaş sonrasında ana misyonu olan "karşı bloğu dengelemek ve dengeyi kendi lehine bozmak" fikri artık bir anlam ifade etmemekteydi. Zira ne dengelenecek bir blok, ne de o güçte bir devlet kalmıştı.

1990'lı yıllardan başlayarak 2000'li yılların başlarına kadar bu misyon krizini aşmaya çalışan NATO'nun, bu süreç içerisinde kendine biçtiği rolün provalarını görmek de mümkündür. 1995 Bosna-Hersek ve 1999 Kosova Krizleri sonunda, BM'nin bünyesinde kurulan UNPROFOR (Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü), özellikle Bosna'da yaşanan insanlık suçlarının önlenmesinde ve krizin uluslararası boyut kazanmasında (Bosna'da iki ABD'li diplomat kaçırılmıştır) önleyici bir güç olamamış ve barışı koruyamamıştır. Bosna'da krizin boyut atlamasıyla birlikte BM Güvenlik Konseyi, Bosna'da işlenen insanlık suçlarının önlenmesi görevini

[6] NATO ve Varşova Paktı'nın kuruluş tarihleri göz önüne alındığında böyle bir çıkarımda bulunmak yanlış olmayacaktır.

UNPROFOR'dan alıp NATO'ya devretmiştir. NATO 1995 yılında eski Yugoslavya topraklarına yaptığı Kararlı Güç Harekatı ile Bosna'da yaklaşık 5 yıldır süren savaşı 14 gün gibi kısa bir sürede bitirmiştir[7]. Aynı şekilde Kosova Krizi'nde de üstlendiği rol ve terminolojik sıfatlara bakılacak olursa NATO'nun Yeni Stratejik Konseptinin arka planını belirlemek çok da zor olmayacaktır. Zira iki krizde de yetkiyi "Barışı Koruma Gücü'nden alıp NATO'ya vermek, barışı korumaktan ziyade, istikrarı sağlamaya yönelik hamleler olarak okunabilir.

Benzer dünya görüşlerini farklı biçimlerde yorumlayarak uygulayan, aynı zamanda Slav kökenden gelen SSCB ve Yugoslavya artık tarih sahnesinden silinmişti. Her ne kadar SSCB'nin Yugoslavya ile ilişkileri iki ülkenin son dönemlerinde iyi olmasa da benzer görüşleri savunan ülkelerdi. Yugoslavya ardılı devletlerde yaşanan insani dramlara ve NATO'nun eski Yugoslavya topraklarına yaptığı yoğun hava harekatına Rusya cephesinden yaptırımlar veya büyük tepkiler gelmemiştir. O sırada kendi iç meseleleri ve yakın çevresiyle uğraşan Rusya, tarihsel ve ideolojik bağları bulunmasına rağmen eski Yugoslavya'ya ayıracak gücü kalmamıştır yorumunu yapmamız mümkündür.

ABD hegemonyası altında yaşanan bu geçiş sürecine, Rusya'nın zayıflığı eklenince ortaya bir de kimlik bunalımı çıkmıştır. Rusya'nın batılı mı yoksa doğulu mu olduğu sorunu çıkmıştır. Yeltsin'in ilk iktidarında yaygın olan "Atlantikçilik" özellikle ikinci iktidar döneminde yerini "Avrasyacılığa" bırakmıştır. Avrasyacılık, felsefe olarak ABD karşıtlığı olarak algılanmış fakat Putin Atlantikçilik-Avrasyacılık sentezi oluşturarak eklektik bir dış politika stratejisi ortaya koymuştur.

[7] Ayrıntılı bilgi için bkz: Merve İrem Yapıcı, **Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri**, Uluslararası Hukuk ve Politika, Cilt:2, No:8,2007

7 RUSYA FEDERASYONU-NATO İLİŞKİLERİ

SSCB'nin son dönemlerinden itibaren başlayan görece demokratikleşme hamleleri, SSCB'nin yıkılışının ardından Rusya'nın NATO'ya tam üyeliği tartışmalarının zeminini hazırlamıştır. Öte yandan Soğuk Savaşın ardından, yine o dönemde olduğu gibi Rusya'ya NATO eksenli bir Rus dış politikası yaratma konusunda imkan sağlamıştır. Rusya'nın Batıya ve Batı güvenlik sistemine dahil olması demek, Sovyet döneminden beri en büyük gelir kalemi olan savunma sanayiinin ihracı demekti. Bu ihracat üzerinden Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik buhran kısmen de olsa aşılabilir düşüncesi gelişmiştir.

Rusya'daki bürokratik yapının görüşlerine bakılacak olursa, SSCB'nin dağılışının ardından Rusya'nın NATO'ya dahil olması fikri imkansız gibi gelmiştir. Ancak yine de devlet organları aracılığıyla ilişkiler yürütülmeye devam edilmiştir. Yeltsin'in Aralık 1991'de "Rusya'nın NATO'ya girişini gündeme getiriyor ve buna uzun vadeli bir siyasi hedef olarak bakıyoruz." demesine rağmen, Batı'dan gelen tepkiler üzerine ek bir açıklama yapılmış ve yazının baskı hatasından dolayı yanlış anlaşıldığı ve Rusça olumsuzluk ekinin baskıda bulunmadığı yönünde açıklama yapılmıştır. Yani Rus yetkililerin söylemlerine göre metnin doğru yazılı şekli, " Rusya'nın NATO'ya girişini gündeme getirmiyoruz…" şeklinde olduğu vurgulanmıştır. (Jafarov, 2007) Bu durum Rus diplomasi elitlerinin bilinçaltında NATO üyeliği olduğu gerçeğini göstermektedir. Elbette bu bir ilk entegre olma çabası olmamıştır. Varşova Paktı kurulmadan önce 1954'te SSCB, NATO'ya dahil olmak adına başvuruda bulunmuş ve NATO üyeleri arasında ittifakı etkisizleştireceği düşüncesiyle bu başvuru reddedilmiştir.

1996'da Kozirev'in yerine Dışişleri bakanlığına gelen Yevgeniy Primakov'un, ABD Dışişleri Bakanı W. Christopher ile yaptığı görüşmede iki ülke arasındaki ilişkilerin beş temel direk üzerine kurgulanmasını teklif etmiştir. Bu beş temel esas; birincisi düzenli konsültasyon, ikinci olarak karşı tarafın çıkarları söz konusu olduğunda diğer tarafı bilgilendirmek, üçüncüsü üzerinde mutabakata varılan konuları gerçekleştirmek, dördüncüsü sürprizlere son vermek yani habersiz ve ani adımlardan kaçınmak, beşincisi ise çıkarların ayrıldığı noktalarda ortak yollar üretmek. Aynı görüşme esnasında Primakov, ABD'li mevkidaşına, ABD'nin Rusya'yı kendisine

denk görmediğini ve küçümsediğini iddia etmiş ve Christopher buna karşı çıkmıştır. Primakov Rusya'nın, soğuk savaş sırasında SSCB'nin izlediği sert tutumu devam ettirmek niyetinde olmadığını vurgulamıştır. Bunun yanı sıra NATO'nun genişlemesinin Rusya cephesinde ciddi endişeler yarattığını vurgulamıştır. NATO'nun Rusya sınırlarına yaklaşmasının yeni askeri-politik ve jeopolitik bir kriz yaratacağını vurgulamıştır. (Primakov, 2008)

Ancak Doğu Avrupa devletlerinin NATO'ya dahil olması ve ABD ile ilişkilerin gerildiği dönemlerde bile NATO üyeliği tartışmaları son bulmamıştır. NATO ile Ortaklık Belgesi imzalanarak Rusya'ya adeta bir "yarı üyelik" verilmesinin yanı sıra, özellikle Putin döneminde NATO'nun her yıl gerçekleştirdiği Güvenlik Konferanslarına düzenli olmasa da katılmıştır.

7.1 Rusya'nın BİO'ya Girişi

Bu programın gündeme geldiği dönemlerde NATO'nun genişleme politikalarından vazgeçtiği anlamları çıkarılmaya başlanmış olmalı ki Rusya bu programa ilk etapta sıcak yaklaşmıştır. Fakat kısa bir süre sonra BİO'nun da tıpkı KAİK ve AAOK gibi siyasal ve ideolojik genişleme ve dönüşüm stratejilerinin bir parçası olduğu anlaşılmıştır.

Genel itibariyle Rus karar vericilerin BİO'ya bakış açıları, "Avrupa güvenliğinin sağlanması konusunda Batı'nın Rusya'ya ihtiyacı olduğu" şeklindedir. Rusya'nın ekonomik çıkarlarını, NATO'nun işbirliği politikalarıyla birleştirme düşüncesi doğrultusunda Rusya 1994 yılında BİO programına taraf olmuştur. Ancak bu anlaşmanın imzalanma süreci sancılı geçmiştir. Zira dönemin Rus dışişleri bakanı Andrey Kozirev, Rusya'nın BİO programın katıldığını ilan edecek anlaşmaya imza atmadan önce, aynı gün erken saatlerde yapılmış olan NATO Konsey toplantısının sonucunda yayınlanan bildiriyi okuduktan sonra imza törenini iptal etmiştir ve bildiride yer alan maddelerin olası sonuçlarının Rus uzmanlar tarafından analiz edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Kısa süre sonra Boris Yeltsin'in Budapeşte'de AGİK zirvesinde yapmış olduğu "Soğuk Barış" konuşması da bu doğrultuda olmuştur. Rusya, Avrupa güvenliğinin teminatı olarak AGİK'i görmek istediğini ancak Batılı devletlerin bu konuda AGİK'i değil NATO'yu esas aldıklarını

belirtmiştir (Jafarov, 2007). Bu olay NATO-Rusya ilişkileri açısından kilit bir nokta olmuştur ve bu noktadan itibaren Yeltsin'in Atlantik çizgisinden ayrılmaya başlamıştır.

Artık NATO'nun genişleme süreçlerinin önüne geçilemeyeceği Rusya tarafından anlaşılmıştır. Bu doğrultuda NATO- Rusya arasında geniş ve derinleştirilmiş işbirliği ve diyalog adlı belgede, güvenlik ve istikrarın sağlanması adına Rusya'ya özel bir önem atfedilmiştir. Fakat Yugoslavya krizlerine benzer yeni krizlerin yaşanmaması ve Rusya-NATO ilişkilerinin belirli alanlarda yeniden gözden geçirilmesi adına Eylül 1995'te NATO uzmanları tarafından rapor hazırlanmış ve bu raporun en çarpıcı saptaması ise "NATO'nun genişlemesinin raporda belirtilen yöntemler ile Avrupa-Atlantik bölgesindeki güvenlik ve istikrarın sağlamlaştıracağı" olmuştur. Rapora göre:

- NATO'ya yeni üye olmuş devletlerle diyalog ve işbirliğini geliştirecek ve görüş birliğine varmayı sağlayacak uygulamaların hayata geçirilmesi,
- Silahlı kuvvetlerin kontrolünün sivillere devredilmesi ve bu kontrolün demokratik bir biçimde yerine getirilmesi,
- Ortak savunma stratejisini güçlendirmek ve bu ortak savunmanın avantajlarını yaygınlaştırmak. (Jafarov, 2007)

Özellikle son madde NATO'nun genişleme süreçlerinin bir habercisi olmuştur denilebilir. Zira ortak savunma stratejisi NATO'nun kuruluş felsefesidir.

7.2 NATO-Rusya Ortaklık Konseyi

11 Eylül saldırılarının hemen ardından, iki devletin de geçmişten gelen düşmanlıklardan vazgeçerek, gelecekteki güvenlik kaygılarını gidermek adına 2002 yılında NATO-Rusya Ortaklık Konseyi kuruldu. NATO ve Rus askeri birlikleri, terörizmler mücadele ve operasyon planlama gibi konularda dayanışma içine girmiş oldular. Artan terörizme karşı ortaklaşa ve daha etkin bir cevap verilmesi gerektiği kararına varılmıştır. Bu bağlamda 2004 yılında bu konsey, Terörizm Eylem Planı yayınladı. Bu plana göre, terörü önleme ve terörizmle mücadele etme konusunda ortak kanıya vardıklarını ilan etmişlerdir. 2006 yılında Rus Donanmasına ait gemilerin, Akdeniz'de terörle mücadele amacıyla bölgede bulunan Amerikan

filosuna katılmasıyla birlikte, NATO üyesi olmamasına rağmen NATO'nun toplu savunma maddesine katılan ilk devlet olmuştur. Ancak bu iletişim ve işbirliği konuları sadece askeri alanla sınırlı kalmamıştır. Bu konsey aynı zamanda, anlaşmazlıkların görüşüldüğü bir platform haline gelmiştir. En büyük anlaşmazlıklardan birisi olan NATO'nun Avrupa'ya konuşlandırmak istediği füze kalkanı sistemi olmuştur. Bu konunun da görüşüldüğü konseyde, karşılıklı işbirliği ve dayanışmanın bozulmaması, aksine daha da ilerlemesi adına NATO-Rusya Ortaklık Konseyi, iki devletin görevlendireceği uzmanların katılacağı üst düzeyli toplantıları organize etme kararı da almıştır. Ayrıca bu konseyin üzerine kurulduğu iki temel dinamik, şeffaflık ve karşılıklı güvendir. Buradaki amaç, iki tarafın da çıkarlarının örtüştüğü noktalarda işbirliğini geliştirerek, ayrılık yaşanan konularda diyalog kanalını açık tutmaktır. (Fritch, 2007)

8 AVRASYACILIĞIN GELİŞİMİ

8.1 Tarihsel Arka Plan

Tarihsel süreçlerin iyi analiz edilebilmesi adına, Rus toplumunun bir knezlikten (prenslik-derebeylik) imparatorluğa nasıl evrildiğinin açıklanması gerekmektedir. Bu doğrultuda Moskova merkezli yapının doğuşu hakkında kısa bir bilgilendirme yapmanın yararı olacaktır.

Moskova merkezli yapının oluşumunda iki temel etken bulunmaktadır. Birincisi dönemin Rus prensliklerindeki "Udel" sistemi, öteki ise yine bu Udel sistemi üzerinden Moğolların etkisidir. Özet olarak Udel sistemi bir prensin, topraklarını ve egemenlik haklarını çocukları arasında paylaştırmasıdır. Örnek verilecek olursa, bir prensin 5 çocuğu ve 5 birimlik toprağı olduğunu varsayalım. Prens, bu beş çocuğu arasında toprakları ve o toprakların egemenlik haklarını da paylaştıracağından, bir prensliğin içinden beş prenslik çıkmış olacaktır. Bu da zaten o zamana dek kurulamamış olan merkezi yapının kuruluşunun, gittikçe daha da imkansız hale gelmesine sebep olacaktır. Zaman içerisinde prensler, bu paylaşımın yöntemini değiştirerek, en büyük oğullarına en büyük toprağı vermeye başladılar ve böylece en büyük çocuklar diğer prenslere nazaran daha güçlü bir hale geldi. Udel sistemini bir kenara bırakarak Moğol etkisi üzerinde konuşmak gerekirse, Moğollar 12-13. yy. civarlarında bu küçük Rus prensliklerini yıkmak ve topraklarını genişletmek yerine, bu prenslikleri boyunduruğu altına almayı ve vergiye bağlamayı tercih etmiştir. Bu doğrultuda prenslerden birine Moğol hükümdarı tarafından Büyük Prens unvanı verilerek, vergi tahsilatı ve Moğol sarayı ile ilişki kurma görevi verilmekteydi. Zaman içerisinde Moğolların koyduğu ağır vergi koşullarını yerine getiremeyen prenslikler, dönemin Büyük Prens unvan sahibi olan I. Ivan'ın prensliği olan Moskova kentine gelmeye başlamışlardır. Bu göç dalgası aynı zamanda ekonomik bir kaynak oluşturma anlamına da gelmekteydi. Ayrıca Moskova'nın coğrafi olarak avantajları da bulunmaktaydı. Oka, Don, Volga, Dinyeper gibi nehirlerin kollarına yakın mesafede olması ve sık ormanların içinde izole bir bölge olması coğrafi olarak avantaj sağlamıştır. Gelen göç dalgalarıyla birlikte iyileşen ekonomik şartlar, I. Ivan'a diğer Prenslikleri satın alma imkanı ya da Moğollara vermiş oldukları vergi taahhüdünü yerine getirme imkanı sağlamaktaydı. Böylece I. Ivan, civar prenslikleri

kendi bünyesi altında toparlayarak Moskova merkezli yapının temellerini atmıştır. Bu süreçler sonucunda Moskova Büyük Prensi Dimitry Donskoi'nin 1380 yılında Moğolları savaş sahasında yenmiş ve III. Ivan tarafından Moğol boyunduruğuna son verilmiştir. Böylece Moskova merkezli yapı ortaya çıkmıştır. (Yılmaz, 2006)

Daha sonraki dönemlerde siyasal ve kültürel olarak değişim-dönüşüm süreçleri devam etmiş olan Rusya'da Çar I. Petro'nun (Deli Petro ya da Büyük Petro adıyla da bilinir) vasiyetnamesinin gelecek dönemde Rus dış politikasının temelini oluşturduğu görülmektedir. Kısaca I. Petro'nun vasiyetnamesinin ilgili kısımlarına bakmak Avrasyacılık akımının temel çıkar alanı olarak belirlediği bölgeleri anlayabilmeye imkan verecektir: (Zelyut, 2011)

- İsveç'te olabildiğince yer almalı ve İsveç'in bize saldırmasını sağlamalıyız. Böylece İsveç'in alt edilmesine sebep olmalıyız. Bunu başarabilmek için İsveç ve Danimarka'yı birbirinden ayırmalı ve aralarındaki rekabeti bazen birine bazen ötekine şans vererek körüklemeliyiz.
- Ticareti geliştirmek için İngiltere ile ittifak kurmalıyız. Denizcilik için bu ülkeye ihtiyacımız var. Aynı zamanda donanmamızı geliştirmek için de yardımcımız olabilirler. İngilizlerle ticareti geliştirerek sürekli temas halinde olmalıyız.
- İstanbul ve Hindistan'a yaklaşmalıyız. İstanbul ve Hindistan'ı ele geçiren dünyanın hakimi olur. Bunun için Rusya önce Türklerle, sonra da İran ile savaşmalıdır. Rusya Karadeniz'de önemli limanlar edinmelidir. Karadeniz ile birlikte Baltık Denizi'ne de sahip olmalıdır. Her iki deniz de, hedefimize ulaşmak için çok önemlidir.
- Böylece, İsveç, İran, Polonya ve Türkiye yenildikten sonra ordularımız birbiriyle kavuşacaktır. Karadeniz ve Baltık Denizi donanmamız tarafından muhafaza altına alındıktan sonra dünya hakimiyetini paylaşmak amacıyla, gizli ve ayrı ayrı olarak önce Versailles Hanedanı'na sonra da Habsburg Hanedanı'na teklifte bulunmalıyız. İki taraftan biri hırslarına yenik düşüp teklifimi kabul edince, ötekini yok etmek için kullanmalıyız. Sonunda geri kalanı da biz yok etmeliyiz.

Tarih boyunca "Rusların sıcak denizlere inme hayali" I. Petro döneminde ortaya çıkmıştır. Vasiyetinde Kuzey Avrupa, Ön Asya, Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Batı

Avrupa, Anadolu gibi birçok bölgenin hakimiyet altına alınmasını öğütleyen Petro'nun vasiyeti, Avrasyacılığın çıkar alanları olarak belirledikleri bölgelerle paralellik arz etmektedir. Elbette ki bugün uluslararası sistemin 18.yy'daki gibi olmadığı kesindir. Yani Rusya'nın tüm bu bölgelerle savaşarak kendi topraklarına katması söz konusu değildir. Ancak bugünün Rusya'sına baktığımızda, özellikle İran ve Türkiye ile ilişkileri geliştirme, tek kutupluluğa karşı çok kutupluluğu savunma, bölgesel anlamda güç dengesini sağlama ve ABD ve NATO'nun kendi yakın çevresine mümkün mertebe yaklaştırmama gayretini görmekteyiz. Bu anlamda Petro'nun bu vasiyetnamesi, ilerleyen dönemde Rusya'nın dış politika süreçlerinin neredeyse tamamına –SSCB'nin Doğu Avrupa ve Karadeniz kıyılarından Baltık kıyılarına kadar genişlemiştir- tezahür etmiştir. Bu konu ile ilgili örnek olay incelemeleri araştırmanın ilerleyen kısımlarında, özellikle Avrasyacılığın Rus dış politikasında kurumsallaştığı Vladimir Putin döneminde yapılacaktır.

8.2 Tarihsel Süreç

Avrasyacılık, 1917 Bolşevik Devrimi'nden sonra yaşanan mülteci dalgasıyla ortaya çıkmış siyasal, ideolojik ve toplumsal bir harekettir. Bu hareketin ilk temsilcileri tarihin en derin problemlerini ele almış olmalarına karşın sadece felsefik boyutla ilgilenen kişilerden oluşmamaktadır. Bunların arasında doğa bilimcileri, din bilimcileri, coğrafyacılar, hukukçular, ekonomistler, tarihçiler, jeopolitik ve siyaset uzmanları gibi birçok alandan kişilerden oluşmaktaydı. 1921-1929 yılları arasında kalan Klasik Avrasyacılık döneminin bu temsilcileri, kendi bilgi-birikimlerine dayanarak analizlerde bulunuyor daha sonra da Rus ve dünya tarihindeki önemli konuları ve sorunları ele alıyorlardı. Kavram olarak "Avrasyacılık" ilk kez Alman dilbilimci Aleksandr von Humboldt tarafından ortaya atılmış ve Avrupa ile Asya'nın tamamını kapsayan coğrafi bir bölgeyi işaret etmiştir. Rusya'da bu kavramı ilk kez coğrafyacı Lamanskiy (1833-1914) kullanmıştır. Fakat Avrasyacılık 1930'larda kendi içerisinde bir parçalanma yaşamış ve Sovyet döneminin sonlarına değin Rus ideolojik yapısında etkin biçimde yer alamamıştır. (Dugin, 2017)

20. Yüzyılın sonlarına doğru Sovyet toplumunda birlik ve eşitlik bilinci kaybolmaya başlamış ve toplum bir değişim gerekliliği hissetmeye başlamıştır. Bu dönemde toplum pek de keskin hatlarla birbirinden ayrılmayan ve yapay bir takım söylemler

doğrultusunda kamplaşmıştı. Toplumun bir kesimi herhangi bir kriz olmadığını savunurken, diğer kesim bir sorun olduğunu ve bu sorunun çözümü için bir reform gerektiği düşüncesindeydi. Ancak hiç kimse sorunun kaynağının ya da sorunu gidermek için ne gibi adımlar atılması gerektiği konusunda bir fikir ortaya koymuyordu. Dolayısıyla bu reform isteği "liberal demokrasi" talebi olarak algılanmıştır. Toplum "muhafazakarlar" ve "reformcular" olarak ikiye ayrılmış, reformcular, değişimin gerekliliğini ve batı değerlerinin benimsenmesi gerektiğini düşünüyorlar ve bu batı değerlerini öğrenmeye ve işleyişini kavramaya başlıyorlardı. Muhafazakarlar ise son dönem Sovyet yaşantısını devam ettirmeye çalışmıştır. Süreçler sonunda Rusya'da "liberal demokrasi" galip geldi ve muğlak bir reform kavramı çevresinde dönüşümler başladı. (Dugin, 2017)

Reformların, SSCB gibi daha önceleri "kapalı kutu" diye tabir edilen bir yöntemle yönetilmiş olan bir ülkede doğal olarak sonuçları yıkıcı olmuştur. Dugin, bu süreçleri şöyle ifade ediyor:

"Sovyet sistemi ve Sovyet zihniyeti tahrip ediliyor, ancak yerine ulusal, tarihsel şartlara uygun bir sistem ve anlayış ikame edilmiyordu. Rusya, dışsal ve yabancı bir şey gibi olmuştu (reformcuların "bizim ülke" yerine "bu ülke" demeleri gibi). Rusya'dan Batı'ya değil, Batı'dan Rusya'ya bakılıyordu."

1989-1990 arası dönemde reformlar hayata geçince ve bu reformların yıkıcı yönleri tamamen ortaya çıkınca, reformcuların karşısında "yurtsever muhalefet" oluşmaya başladı. Hatta bu yurtsever muhalefetin içerisine "reformcu"lardan da katılanlar oldu. Bu yurtsever muhalefet grubunun içerisinde Ortodoks, monarşist, milliyetçi gibi her düşünce temelinden insanlar yer almaya başladı. Böylelikle reformcuların karşısına, gecikmiş olsa da bir karşıt grup çıkmış oldu. Bu gelişmeler doğrultusunda Yeni Avrasyacılık, bir ideoloji ve siyasi hareket olarak ortaya çıktı. İlerleyen dönemlerde Rusya Federasyonu Komünist Partisi (KPRF), Rusya Komünist İşçi Partisi (RKRP), Çalışan Rusya gibi yurtsever hareketlerin yanında Rusya'nın ana akımlarından biri haline gelmiştir. (Dugin, 2017)

8.3 Avrayacılığın Teorik Çerçevesi

Avrasyacılık, çerçeve olarak Avrupa ve Asya halklarını Batı'ya (Atlantik) karşı Moskova ekseninde birleşerek dayanışma-işbirliğine çağıran ve Rus toplumunun ne Batılı ne de Doğulu olduğu, adeta üçüncü bir medeniyet olarak yaşayageldiğini savunan bir stratejidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi genellikle Rus toplumunun sorunlar, değişimler yaşadığı dönemlerde daha sık gündeme gelmiştir. 1921-1929 arası Sovyetler Birliği'nin oluşum-gelişim dönemlerine denk gelen süreçte bu ideoloji, Çarlık Rusya'nın çöküşünün ardından Avrupa'ya dağılan Rus düşünürler, Rus coğrafyası temelli, Avrupa kökenli düşünce sistemlerini benimsemeyen, tarihi bir Avrasyacılık kavramı ortaya atmıştır. Ancak Soğuk Savaş dönemi boyunca dönemin süper gücü olan SSCB, böyle bir düşünceye sıcak bakmadığı gibi ihtiyaç da duymamıştır. (Yalçınkaya, 2015) Fakat unutulmaması gereken nokta, Sovyet liderlerinin, özellikle dış politika konusunda I. Petro'nun vasiyetnamesinde bahsedilen bölgeler üzerinde hakimiyet kurmuş olması, Sovyet döneminde bile Rusya'nın tarihsel köklerinden tamamen kopmadığını göstermektedir. Bu strateji, genellikle kriz dönemlerinde ortaya çıkarak bir kurtarıcı olarak görülmüştür denebilir.

Özellikle 2000 yılında Vladimir Putin'in iktidar olmasıyla birlikte fiiliyata geçen bu akım, Yeni Avrasyacılık olarak tanımlanmış ve temel sloganı "Batı karşıtlığı" olmuştur. SSCB'nin dağılıp Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından NATO ile birtakım silahsızlanma anlaşmaları, eski Sovyet coğrafyasını NATO veya AB'ye üye yaparak Rus hakimiyetinden çıkarmak gibi temel konulara karşı çıkmıştır. Sovyet sonrası Rus siyasetinde önemli rol alan Aleksandr Dugin, Yeni Avrasyacılığın temel kurucularından biri olarak görülmektedir. Putin'in özel temsilciliğini yapması, yazmış olduğu eserlerinde Rus dış politikasına dair önemli ipuçları vermesi Dugin'in eserlerini daha anlamlı hale getirmektedir. Dugin'in temel Avrasyacılık paradigması, *Jeopolitiğin Esasları* adlı eserinde belirttiği, Rusya, ya süper güç olacak ve Avrasya coğrafyasını Atlantikçi etkilerden kurtaracak ya da yok olacak düşüncesi günümüz yani Yeni Avrasyacılığın temel varlık sebebi haline gelmiştir denebilir.

Yeltsin iktidarı döneminde Batı karşısında izlenen pasif politikaların ardından gündeme gelen Avrasyacılık, yine bu süreç içerisinde evrilmiş ve Yeni Avrasyacılık

haline dönüşmüştür. Rus tarihi, jeopolitik etken, ABD karşıtlığı gibi başlıklar korunurken, ilk tanımda bahsedilen Avrupa ve Asya halklarını birleştirici niteliğini bir kenara bıraktığını söylemek mümkündür. Zira Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rus dış politikasında bir resmiyet kazanmış ve kurumsallaşmıştır. (Yalçınkaya, 2015)

Tanım olarak Avrupa ve Asya halklarını kapsayan bir zeminde olmasına karşın Putin dönemi ilişkilerine bakılacak olursa büyük kısmı BDT coğrafyası, yani eski Sovyet coğrafyası, yani Asya'ya etki ettiği ve bu etkileşimin Rusya lehine bir seyir izlediği görülmektedir. 2000'de Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan ve Tacikistan arasında Avrasya Ekonomik Topluluğu kuruldu. 2006 yılında yine yukarıda adı geçen beş kurucu ülke arasında Gümrük Birliği kurulması kararlaştırıldı. 2011 yılında Avrasya Ekonomik Topluluğu zirvesinde 2015 itibarıyla Avrasya Birliği kurulması kararı alındı. Ekonomik temellerinde oluşan, nihayetinde birleşmeyi tanımlayan Avrasyacı politikaların askeri-savunma anlamındaki işbirliği olarak Kolektif Güvenlik Sözleşmesi Örgütü gösterilebilir. (Markedonov, 2012)

Yeni Avrasyacı hareket, Soğuk Savaş sonrası dönemde tek süper güç olarak kalan ABD'nin Yeni Dünya Düzeni adını verdiği ve temelde eski Sovyet coğrafyasındaki Rus hakimiyetinin yerine kendi etki alanlarını oluşturmayı hedeflemesine karşı çıkmak olmuştur. Klasik Avrasyacılığın aksine daha çok siyasi alanda etkin olması ve keskin hatlarla Batı karşıtlığı stratejisi üzerine kurulmuş olması dolayısıyla Yeni Avrasyacılık adının verildiği söylenebilir. (Yalçınkaya, 2015)

8.4 Dış Politikada Kimlik Etkisi

Önceki bölümlerde aktarılan bilgiler ve süreçlerin ötesinde, daha tarihsel ve duygusal öğelerle bezeli bir problem daha vardır. SSCB'nin dağılışının ardından başlayan kimlik bunalımı, esas itibarıyla birkaç soru üzerine yoğunlaşmaktaydı. Ruslar kimdir? Rusya'nın jeopolitik alanı nereleri kapsar?

Ruslar kimdir? Sorusuna verilen cevaplar çok farklı perspektiflerden değerlendirmeler içermektedir. Bir tarafta Rus emperyalizminin, Rus kimliğinin oluşmasını engellediği düşüncesiyle bugün bile Rusya'nın ulus-devlet modelini tam olarak karşılamadığını savunan bir kesim varken, bir tarafta Rusya Federasyonu'nda

yaşayan ve Rusça konuşan insanları kapsadığını savunan bir kesim varken, öte tarafta da Slav köken üzerinden bir kimlik inşa etme çabası içerisinde olan bir kesim vardır. (Efegil, 2015) Slav köken üzerinden yapılan tanım çok kapsayıcı bir tanım olmasına karşın, Slav köken üzerinden şekillendiği için birçok Doğu Avrupa milletini de Rus kimliği altında göstermektedir. Bu Slav kökenli yaklaşımın tarihsel mirastan etkilenilerek ortaya atıldığını söylemek mümkündür. Çünkü gerek Çarlık, gerek Sovyet döneminde Slav nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerin, Moskova etki alanında olması bu fikriyatın ortaya çıkışında önemli olduğu görülmektedir. Eski etki alanlarını yeniden kazanma adına tarihsel bilinçaltının bir yansıması olarak görülebilir.

Rusya'nın jeopolitik alanları nereyi kapsar? Sorunun yanıtı kimlik inşasında önemli bir yere sahiptir. Rusların çoğu hala Rusya'yı dünyanın en büyük devleti olarak görmektedir. Avrasyacıların ise temel tezi, Rusya büyük bir coğrafyadır, önemli kaynaklara sahiptir, jeostratejik konum itibarıyla çok önemli bir bölgede bulunmaktadır, dolayısıyla Rusya'nın büyümesi, gelişmesi kaçınılmazdır. Aynı konu üzerinde Rusya'nın doğulu mu batılı mı olduğu tartışması çıkmıştır. Liberaller, Rusya'nın gelişimi açısından Batı ile temas kurulması gerektiğini söylerek, Rusya'nın Batılı olduğunu savunmuşlardır. Ancak Avrasyacılar ise, Doğu-Batı arasında, kendine has özellikleri olan bir üçüncü medeniyet olduklarını savunmuşlardır. (Efegil, 2015)

Görüldüğü gibi Rusya'da kimlik algısı genellikle dış politika ile ilintili olarak tartışılmıştır. Bu tartışmalar Rusya'da kısa süren Batıcılık deneyiminin de sonunu getirmiştir. Yeltsin'in ilk dönemlerinde Duma'ya hakim olan Batıcılar yerini zamanla aşırı milliyetçilere ve en sonda da Putin ile birlikte pragmatist milliyetçilere bırakmıştır.

9 BORİS YELTSİN DÖNEMİ

1931 yılında Talitsky'de dünyaya gelen Yeltsin, çiftçi bir ailenin oğludur. Öğrencilik yıllarından itibaren yaşıtlarından ayrılan yönleri vardır. İlkokul mezuniyetinde kürsü konuşmasında öğretmenini sert bir dille eleştirmesi sonucu diplomasına el konulmuş ve hakkında ülkenin herhangi bir ortaokulunda okuyamayacağına dair bir belge düzenlenmiştir. Ancak Yeltsin tüm bunlara karşı direnmiş ve eğitim hakkını geri kazanmıştır. Daha sonraki yıllarda bir el bombasının nasıl çalıştığını merak etmesi üzerine, askeri cephaneliğe gizlice girerek iki adet el bombası çalmış ve bu bombaların nasıl çalıştığını anlayabilmek için bombaları sökerken elinde patlamış ve sol elinin iki parmağını kaybetmiştir. Urallar Politeknik okulunda okurken, okulun voleybol takımında da oynamaktaydı. Gündüzleri idman yaparken, geceleri ders çalışmak zorunda kalmıştır. Bu yoğun tempoya vücudu dayanamamış ve hastaneye kaldırılmıştır. Doktorların uzun süre yatakta dinlenmesi gerektiğini söyleyen Yeltsin, bir gece hastaneden kaçarak ailesinin yanına geri dönmüştür. Politeknik okulundan mezun olduktan sonra bir süre inşaatlarda işçi olarak çalışmış ve ileride yöneticisi olacağı insanları daha da yakından tanımak istemiştir. Tüm bu ön bilgiler ışığında Yeltsin için yapılabilecek yorumların başında, risk almaktan çekinmeyen biri olduğu gelir. SSCB'nin son dönemlerinde Gorbaçov, Yeltsin'i Moskova Kent Komitesi Başkanı olarak görevlendirmiştir. Başlarda ikili arasında iyi ilişkiler yürütülmüş olsa da süreç içerisinde Yeltsin'in Atlantikçi düşünce yapısı ve Gorbaçov'u reformlar konusunda radikal adımları hızlıca atmaktan korktuğu şeklinde eleştirmesiyle ikilinin arası bozulmuştur. (Onay, 2007)

Rusya Federasyonu'nun ilk devlet başkanı olan Boris Yeltsin, iktidarının ilk dönemlerinde "200 yıllık demokrasi geçmişi olan ABD'yi görmezden gelemeyiz" diyerek aslında Yeni Rusya için Batı modelini benimsediğinin sinyallerini vermiştir. Ayrıca dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozırev'in de Rusya'nın sorunlarını batı yardımı olmaksızın aşamayacağına inanması da buna eklenmiştir. İlk dönemlerde Rusya'nın bu tutumunu dikkate almayan ABD ve Batı dünyası, Rusya'nın Pazar ekonomisine geçişi ve bir takım demokratikleşme adımlarının ardından tutumlarını gözden geçirmeye adeta itilmişlerdir. Bunun üzerine ABD ile yürütülen nükleer rekabetin sonlandırılması, AB, NATO üyesi olan ülkelerle ve BM Güvenlik

Konseyi'nin daimi üyeleriyle olan ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik adımlar atması ve Dünya Ticaret Örgütü ve G-7 gibi kurumlara üyelik söz konusu olunca, Rusya'nın bu tutumu ABD'den de karşılığını bulmuştur. (Kamalov, 2008)

Yukarıda da değinildiği gibi SSCB'nin dağılışı Rusya için önemli değişimlerin ve zorunlulukların başlangıcı olmuştur. Öncelikle liberal ekonomi modeline uyum sorunu baş gösterdi. Daha önce hiç uygulanmamış bir modeli, her anlamda çözülmekte olan bir ülkede uygulamak daha da zor olacaktır. Ekonomi alanında yetişmiş beyinlere sahip olmasına karşın, yeterli ekonomik kaynak ve tecrübe mevcut değildir. Bu süreçler devam ederken iç kamuoyunda Yeni Avrasyacılık gelişmekteydi. Birçok gazete ve dergilerde jeopolitik, kutsal coğrafya ve muhafazakar devrimle ilgili makale ve köşe yazıları kaleme alınmaktadır. (Dugin, 2017)

Bunun yanı sıra BDT ile ilişkilerde sorunlar yaşanmıştır. Özellikle yukarıda değinildiği gibi askeri ve güvenlik konularında ciddi ayrışmalar mevcuttur. 1993 yılında ilan edilen yakın çevre politikası ile eski Sovyet coğrafyasının güvenlik ve ekonomik anlamda yaşamsal çıkar alanı ilan etmiş ve Rusya'nın "Monroe Doktrini" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Karaganov Doktrini ile Rusya, kendisinin halen küresel olmasa da bölgesel bir güç olduğunu ispat edercesine, nükleer silahlara ilk başvuran ülke olmama kararını reddetmiş, Rusya'nın gerek göreceği takdirde Rusya sınırları dışında üsler kurabileceği ve asker bulundurabileceği belirtilmiştir. (Tellal, 2010)

Rus parlamentosu Duma'da her ne kadar farklı görüşler bulunmuş olsa da Yeltsin iktidarının ilk dönemleri eski Sovyet coğrafyasının güvenliği esas alınmaya çalışılmıştır. Yakın çevre konusunda gösterilen hassasiyetlerin temelinde birkaç sebep bulunmaktadır: Birincisi, bölge yeraltı kaynakları açısından çok zengindir. Özellikle petrol ve doğalgaz bölgede en çok bulunan yakıtlardır. İkincisi, Sovyet döneminden kalan ekonomik bağlar devam etmekteydi. Üçüncüsü, özellikle Orta Asya'da var olan radikal terörizm ve etnik çatışmalar Rusya'nın toprak bütünlüğüne açıkça bir tehdittir. (Tellal, 2010) Ancak ülkenin içinde bulunduğu durum ve uluslararası sistemin yapısının henüz netleşmemiş olması dolayısıyla 1990'lar boyunca Rusya'nın BDT ile ilişkileri, Batı'yla ilişkilerinin yanında hep ikinci planda kalmıştır.

SSCB'nin dağılışının ardından Asya ve Avrupa'da Rusya'nın varlığı bu iki anakaranın güvenliği açısından çok önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Sovyet döneminde büyük sorunların yaşanmadığı doğu bloğu ülkeleri içinde ve birbirlerinin arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır (Azerbaycan-Ermenistan, Çeçen problemi, ilk dönemde Gürcistan'da yaşanan toprak bütünlüğü kaygısı). Aynı şekilde ABD tarafından, Rusya'daki istikrarın ABD'nin de istikrarı olduğu söylemi vurgulanmıştır. ABD'ye nükleer bir saldırı girişiminde bulunabilme gücüne sahip tek ülkenin Rusya olduğu gerçeği ve SSCB'den kendisine kalan miraslar arasından belki de en değerlisi olan BM güvenlik Konseyi'ndeki veto yetkisi vardır. Tüm bunlar göz önüne alındığında belirsizlik içindeki dünyayı daha da kaotik bir yer haline getirme kaygısıyla ABD'de Rusya'nın, kendisiyle yürütmeye çalıştığı iyi ikili ilişkileri göz önüne alarak, Rusya'nın sisteme entegrasyonu konusuna önem vermiştir. Rusya'nın yürütmeye çalıştığı ABD yanlısı politikanın temel sebebi, sisteme eklemlenme noktasında gereken maddi yardımın ABD ve IMF başta olmak üzere Batı menşeili yapılardan gelmesidir. Bu durum da mecburi bir bağımlılık yaratmıştır. (Tellal, 2010)

Nisan 1993'te ilan edilen Dış Politika Doktrini (Yakın Çevre Politikası) ve Kasım 1993'te ilan edilen Askeri Doktrin (Karaganov Doktrini) ile Rusya, Atlantik ittifakının bu bölgeler uzak tutulmasının kendi yaşamsal çıkarları açısından ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır. Ancak Rusya'nın tüm bu çabalarına rağmen yakın çevresinde beklediği etkiyi kuramamış, Balkanlardaki savaşa NATO müdahil olmuş ve savaş sonrası AB ile ilişkiler kurulmuş, Baltık ülkeleri AB ve NATO'ya üye olmuşlardır. (Kesgin, 2009) Daha sonraları ise Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyelikleri gündeme gelecektir.

Yeltsin'in eleştirildiği nokta ise, çıkar alanlarının ilan edilirken gerçekçilikten uzak kalınmasıdır. Yakın Çevre politikası kapsamında ilan edilen bölge eski Sovyet hakimiyetinin içinde kalan bölgedir. Orta ve Doğu Avrupa, Balkanlar, Orta Asya, Ortadoğu bölgeleri Soğuk Savaş döneminde ya Sovyetlerin fiilen bulunduğu bölgeydi ya da uydu devletlerinden oluşmaktaydı. Ancak soğuk savaşın bitişiyle dağılan Sovyet yapısının yerine kurulan, öncü devletine nazaran oldukça küçülmüş ve her anlamda güç kaybetmiş Rusya'nın, bu bölgelerde hakimiyet kurması çok da gerçekçi bulunmamıştır. Bunun yanı sıra SSCB'nin yıkılışını kabullenemeyen çevreler de Yeltsin ve çevresini ağır şekilde eleştirmişlerdir. Batı karşısında izlenen

"romantik, idealist" politikanın Rusya'yı küçük düşürdüğünü savunmuşlardır. Bu dönemlerde Yeltsin'e karşı ülke içinde büyük bir muhalefet oluşmaya başlamıştır ki bu muhalefetin en güçlü kanadı Avrasyacılar olmuştur. (Kamalov, 2008)

Yeltsin'e yönelik muhalefet baskıları arttıkça direnme gücü de azalmış ve Yeltsin dış politika stratejisini gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Özellikle Yeltsin'in ikinci kez başkan seçildiği 1996 yılından itibaren BDT coğrafyası ile ilişkilerini, Batı ile olan ilişkilerinin önüne geçirmeye çalışmıştır. Zira bu bölgedeki askeri varlığın önemini anlamış ve devamlılığını sağlamaya çalışmıştır. Öte yandan Rusya, NATO'nun Balkanlarda izlediği politikaları eleştirmeye başlamış, NATO ile yakın ilişkiler kurma fikrinden vazgeçmiş ve NATO'nun genişleme fikirlerine karşı çıkmaya başlamıştır. Tüm bunların üzerine ekonomide Batı modelini benimseyen Yeltsin, bu denemesinde pek de başarılı olamamış ve ülke içerisinde ekonomi temelinde de eleştirilmeye başlanmıştır. Başarısız Batı modeli ekonomik denemesinin ardından Rusya ile Batı dünyası arasındaki ekonomik uçurum büyümüştür. Rusya içerisindeki askeri-güvenlik alanındaki yetkililer de Yeltsin'in Batı ile yapmış olduğu karşılıklı silah bırakışmayı eleştirmesi ve Rusya'yı Batı karşısında küçültecek bir hamle olarak görmeleri de ikinci iktidar dönemindeki dönüşüme etki etmiştir. Hepsi toplandığında Yeltsin'in özellikle 1996'tn itibaren Batı ile ilişkileri ikinci plana atarak, Balkanlar, Doğu Avrupa, Vietnam, Küba ve BDT coğrafyası gibi eski dostlarıyla ilişkiler geliştirmeyi öncelemiştir. (Kamalov, 2008)

9.1 Yeltsin Dönemi'nde NATO-Rusya İlişkileri

Yeltsin, eski Sovyet liderlerin aksine dış politikada daha Batıcı bir çizgideydi ve kendisine rol model olarak ABD'yi almaktaydı. Rusya'da egemen olan Yeni Düşüncenin devamlılığını sağlamanın yanı sıra, dış politikada Atlantik çizgisini takip etmekteydi. Buradaki amaç, süper güçler arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve diyalogu arttırarak olası bir nükleer savaşın önüne geçmek ve silahsızlanmayı teşvik etmektir.

Bu bağlamda Yeltsin Rusyası'nın temel hedefi Batı'yı rol model olarak almak ve Batılı yapıların içinde bulunmaktı. Araştırma'nın daha önceki bölümlerinde bahsedildiği üzere, Rusya'yı bir süper güç yapma hedefi benimsemiş Çar I.

Petro'nun politikalarının bir değişik türevini uygulamaya koymuştur diyebiliriz. Atlantik ufuklarına yelken açabilmenin ilk koşulu, içerideki "Düşman Batı" algısını kırmak yatıyordu ve bunu bir devlet politikası haline getirerek, G-7, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü ve NATO gibi Batı menşeili kuruluşların kapılarını çalmaya başladılar. Yeltsin, 21. Aralık 1991'de yani Sovyetler Birliği henüz resmen yıkılmadan önce NATO'ya bir mektup yazarak, "Rusya'nın uzun vadeli bir siyasi hedef olarak NATO'ya girmeyi hedeflediğini" vurgulamıştır. (Friedman, 1991) Hem NATO hem Rusya kanadındaki tartışmalara rağmen bu hedef gerçekleşmedi. Ancak Rusya önce Başkan Clinton'ın öncülüğüyle kurulan BİO programına dahil oldu, ardından KAİK'e dahil oldu ve en sonda NATO-Rusya Ortaklık Konseyi kuruldu.

1991 yılında NATO'nun yeni stratejik konsepti ile birlikte gelen genişleme isteği başlarda Boris Yeltsin tarafından olumlu karşılansa da sonradan Rusya'nın yeniden çevrelenmesi ve yaşamsal çıkar alanı ilan ettiği yakın çevresindeki etkisi zedeleyebileceği ihtimaliyle olumsuz karşılanmıştır. Bu genişleme isteği ile birlikte Rusya'da o döneme kadar hakim olan Batıcılık/Atlantikçilik yerini Avrasyacılığa bırakmaya başlayacak, Rusya'da yayınlanan bazı dergilerde Avrasyacılığın teorik çerçevesini anlatan bazı makaleler yayınlanacak ve üniversitelerde de jeopolitik ve Avrasyacılık esasları anlatılmaya başlanacaktır. (Dugin, 2017) NATO'nun özellikle eski Doğu bloğu ülkelerinde başlatacağı bir genişleme dalgasının, zaten Rusya aleyhine bozulmuş olan güç dengesini daha da bozacağı düşüncesi ortaya çıkmış ve güvenlik kaygıları yeniden baş göstermiştir. Bu süreçler sonucunda NATO genişleme stratejisini hayata geçirirken, her ne kadar eski gücünde olmasa da Avrupa güvenliği noktasında Rusya'nın nükleer silahları ve enerji kaynakları ile önemli bir denge unsuru olduğu ve bunu göz ardı etmemesi gerektiğinin farkında olmuştur. (Kesgin, 2009)

NATO'nun hedefi Sovyetlerden kalan güçlü silahlı yapıların ortadan kaldırmaktır. Rusya'da bu duruma karşı çıkmamakla birlikte bu silahsızlanmanın karşılıklı olması konusunda ısrarcıdır. Zira Rusya'nın, Soğuk Savaş döneminde iki kutbun birbirini kuşatmaya çalıştığı gibi bir sürecin yeniden Rusya aleyhine yaşanması konusunda endişeleri vardır. Yeniden kuşatılma ve çevrelenme durumunda Avrasya bölgesinin güvenliğinin tehlike altına gireceği düşüncesi hakimdir. Yeltsin iktidarının ilk

dönemlerinde, NATO genişlemesine verilecek olası cevaplar hangi kesimden gelirse gelsin dikkate alınmaktaydı. Tüm bu beklentilerin bir sonucu olarak AKKA[8] ve START[9] gibi seri silahsızlanma süreçleri başlamıştır. Tüm silahsızlanma görüşmelerinin yanı sıra, bu süreçlere rağmen NATO'nun olası genişlemesi tehdidine karşı Rusya'nın nasıl bir tepki vereceği tartışmaları da iç politika da önem kazanmaktaydı. Olası genişleme durumunda, Rusya'nın imzalanan anlaşmalardan kademeli ya da tümden geri çekilme ve taahhütten cayması gerektiği yönünde sesler yükselmekteydi. (Kesgin, 2009) Tüm bu silahsızlanma süreçleri göz önüne alındığında aslında Rusya'nın NATO genişlemesine karşı verdiği tepkinin ne kadar karmaşık bir yapıda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir yandan yakın çevresini güvenli hale getirmek ve yeniden çevrelenme durumunu ortadan kaldırmak adına tepkiler verirken; bir yandan da araştırmanın daha önceki bölümlerinde bahsedildiği gibi sorunları uluslararası örgütler nezdinde çözme fikri dolayısıyla oluşan yeni uluslararası bir takım yapılanmalarla bağlarını koparmak niyetinde değildir.

Rus dış politikasındaki bu değişim ardından, Rus Dışişleri Bakanı Primakov'un çok kutuplu uluslararası sistemi öngören politikası doktrin olarak adlandırılmıştır. Yeltsin'in ikinci iktidar dönemi çoğunlukla Avrasyacıların hakim olduğu bir dönem olmuştur fakat yine de Yeltsin'in tüm iktidarı boyunca ABD ile ilişkilerin bağımlılık boyutunda ilerlediği gerçeği değişmemiştir. Soğuk savaşın bitişinin ardından ABD tüm dünyaya hegemonyasını kabul ettirmeye çalışırken Rusya da bu baskı altında kalmıştır. Bunun yanı sıra NATO ile yaşanan gelişmelere bakılacak olursa, ittifakın yapısının değişmesi ve yeni misyonlar üstlenmesi, etki alanın genişletmeye başlaması ile birlikte bu duruma karşı çıkmanın yanında, sürecin dışında kalmayı da kabul etmemiştir. 1994'te Barış İçin Ortaklık çerçevesinde imzalanan belge ile Rusya, NATO üyesi olan 16 ülkenin yanında "yarı üye" konumuna gelmiştir. (Tellal, 2010)

Daha önce de belirtildiği gibi Yeltsin'in maruz kaldığı eleştirilerin boyutları artarak devam etmekteydi. İkinci iktidar döneminden itibaren Avrasyacıların hakim

[8] AKKA: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması. NATO ve eski Varşova Paktı ülkeleri arasında imzalanan, Avrupa'da oluşan kuvvet yoğunluğunu sayısal olarak sınırlamayı öngören anlaşmadır.

[9] START: Stratejik Nükleer Silahların İndirimi Görüşmeleri: ABD Başkanı George Bush ile SSCB devlet başkanı Gorbaçov arasında ilki 31 Temmuz 1991'de ikincisi 1992'de imzalanan nükleer silahların indirimi anlaşmasıdır.

olmasına, dış politikanın yeniden gözden geçirilmesine karşın 1997 yılında "NATO-Rusya Sürekli Ortaklık Konseyi" kurulmuştur. (NATO, Handbook, 2006) Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın güvenliğini NATO çerçevesinde oluşturmaya çalışması ağır eleştirilere maruz kalmıştır.

Yeltsin'in ikinci başkanlık döneminde, Batı ile ilişkilerde gözle görülür bir değişim söz konusudur. Özellikle ekonomik kalkınma noktasında Batıdan beklenen desteğin, daha çok "yağma" şeklinde gerçekleşmesi yani başta ABD ve diğer Batılı ülkelerin, Rusya'nın içinde bulunduğu durumu bir fırsatçılığa çevirerek servet kazanmaya başlaması Yeltsin'i ikinci bir plana itmiştir. Ayrıca Aralık 1994'te Rusya'nın Çeçenistan bölgesine müdahaleye başlaması ve İran'a 1 milyar dolarlık nükleer anlaşma imzalaması gibi durumlar Batı ile ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. Eleştirilen tek kişi Yeltsin değil, aynı zamanda dışişleri bakanı Kozirev'di. ABD'nin hemen her teklifine evet yanıtını veren Kozirev, Mart 1995'te ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher'la görüşmesinin ardından "*Balayı bitti*" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. 1979'daki İslam Devrimi'nin ardından ABD tarafından "haydut" ilan edilen İran ile Rusya'nın, Basra Körfezinde bir nükleer reaktör yapma anlaşması ABD'yi oldukça tedirgin etmiştir. Ancak Rusya, bu süreçlerin uluslararası gözetime tabi olacağını ve dolayısıyla herhangi bir sorun olmayacağını savunuyordu. Rusya'nın yakın çevresine dönmeye başlaması, başta ABD olmak üzere Batılı güçlerde tedirginlik yaratmaya başlamıştır. Yakın çevreye dönüşle beraber, Rusya siyasi yapısı da değişmeye başlamıştır. 1996 yılında Atlantikçi Kozirev görevden alınmış ve yerine Avrasyacı Yevgeni Primakov getirilmiş ve Yakın Çevre politikası bu dönemde ilan edilmiştir. Böylece Rusya'da Avrasyacıların hakimiyet dönemi başlamış, eski Sovyet coğrafyasıyla ilişkiler öncelenmeye başlamıştır. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri I: Berlin Duvarının Yıkılışından Kosova Savaşına (1989-2000), 2015)

Batı ile ilişkileri sınırlandırırken işbirliği kurabilecek bir devlet olarak Çin'i görmüştür. 1996 yılında Yeltsin'in Çin ziyareti sırasında ileride Şangay İşbirliği Örgütü'ne dönüşecek yapının temelleri atılmıştır. Yine 1997 yılında Yeltsin ve Çin Lideri Jiang Zemin, sistemde ABD hegemonyasına karşı işbirliği yapılacağını da açıklamışlardır. (Tellal, 2010) Yeltsin'in ikinci iktidarı döneminde yaşanan, Atlantik çizgisinden Avrasyacı çizgiye geçişin ilk somut örneği olarak Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİO) temelleri atılması gösterilebilir. ŞİO, hem ekonomik, hem askeri,

hem siyasal alanda faaliyet göstermeyi hedefleyen bir yapı olarak ortaya çıkmış ve özellikle Batı dünyasının örgütü olan AB ve NATO'ya karşı bir bileşik yapı olarak ortaya çıkmıştır.

1999 yılında eski Sovyet nüfuz alanı olan Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın NATO şemsiyesi altına girmeleri, Rusya tarafından NATO genişlemesinin önüne geçilemeyeceğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Bu olayların ardından Rusya, yeniden Batı ile olan ilişkilerini sorgulamaya ve bu genişleme süreçlerine verilecek tepkileri gözden geçirmiştir. Ayrıca Rusya'nın Atlantik kıyısındaki federal bölgesi olan Kaliningrad Oblastı'nın doğu sınırına yani Polonya'ya NATO'nun yerleşmiş olması, bir ön adım olarak görülmüş ve bu genişlemenin giderek Rusya Federasyonu sınırlarına yakınlaşacağının farkına varılmıştır.

Yeltsin dönemiyle ilgili yapılabilecek bir diğer yorum; dış politikanın bir yüksek strateji meselesi olduğunun kısmen unutulmasıdır. Yani Kozirev ve Primakov dönemlerinde dış politikada yaşanan keskin sapmaların, uluslararası ilişkilerin doğasına aykırı olduğu gerçeğidir. Dış politikalarda benimsenen temel ilkeler doğrultusunda hamleler yapılır. Elbette Yeltsin dönemi kendine has özellikleri olan zor bir dönem olarak geçmiş ve Yeltsin, içinde bulunduğu şartlar göz önüne alındığında başarılı olmuştur da denilebilir.

Özetle Yeltsin döneminde Rusya, olabilecek her türlü kötü durumdan etkilenmiştir. İç ve dış politikadaki bu istikrarsız tutumlar ve ekonomik olarak çökmüş yapıyı ayağa kaldırmanın kaynağı olarak Batı dünyasının görülmesi gibi durumlar Rusya'nın bu süreçte edilgen bir hal almasına sebep olmuştur. Tüm bu süreçler ışığında Yeltsin döneminin kendine özgü nitelikleri olan bir entegrasyon ve geçiş süreci olduğu unutulmamalıdır.

9.2 Ek Konu: Hazar'ın Statüsü

Hem coğrafi hem de stratejik öneme sahip olan Hazar ile ilgili tartışmalar 19. Yüzyıl'a kadar uzanır. 1828 tarihli Türkmençay Anlaşması, Rusya ile İran'ın sınırlarının Hazar olduğunu ifade etmekteydi. Süreç içerisinde Hazar'ın sahip olduğu yeraltı (petrol ve doğalgaz) ve yer üstü (balıkçılık, taşımacılık ve havyar) kaynakların

önemi çok da büyük değildi ve iki devlet, Hazar ile ilgili meseleleri bir şekilde çözmeyi başarmıştır. Ancak SSCB döneminde Hazar'ın hukuki statüsü tartışmaya açılmıştır. Özellikle dünyada enerji ihtiyacının yükselmeye başladığı günümüze doğru tartışmalar daha da sertleşmiştir. Hem Çarlık hem de SSCB döneminde fazla kıyıdaş devlet olmaması dolayısıyla, Hazar'ın durumu ile ilgili bugüne göre daha kolay anlaşmaya varılmıştır. Ancak bugün, Azerbaycan, İran, Rusya, Türkmenistan, Kazakistan gibi kıyıdaş ülkelerin sayısının artması dolayısıyla kriz büyümüştür. Sovyet sonrası dönemde Rusya, Hazar ile ilgili olarak ilk kez 1993 yılında bir girişimde bulunmuştur. Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin getirdiği, kıyıdaş ülkelerle ortak kullanma meselesine karşı çıkılmıştır. Bunun sebebi, Azerbaycan'ın Batı ile olan ilişkilerinin giderek iyileşmesi olarak gösterilebilir. Batılı şirketlerin Azerbaycan üzerinden Hazar petrolünde pay alması ve Rus şirketi olan Lukoil'in bu bölgeden dışlanması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Hele ki SSCB'nin yıkılışının hemen ardından, yüzünü tamamen Batıya dönmüş Rusya için bir problem teşkil etmekteydi. Ancak Azerbaycan'da İlham Aliyev'in iktidara gelişi ile birlikte, Azerbaycan'ın enerji şirketi olan SOCAR'ın payından Rus Lukoil şirketine pay vermesi sonucu Rusya da bölgede etkin hale gelmiş oldu ve Azerbaycan'ın üzerindeki baskı da kısmen azalmış oldu. Bu olaydan sonra Yeltsin döneminin aksine bir politika izleyen Putin de, diğer kıyıdaş ülkeler gibi kendilerinin de daha aktif faaliyet yürüteceklerini beyan etmiştir. (Avcı, 2015)

Hazar bölgesi gibi enerji kaynakları açısından zengin bir bölgenin, stratejik önemi dolayısıyla tekrar tekrar tartışmaya açılması gayet doğaldır. Özellikle Sovyet sonrası dönemde, Yakın Çevre Politikası ile halen eski Sovyet coğrafyasında etkinlik mücadelesi verilmesi ve Putin döneminden itibaren enerjinin bir dış politika argümanı haline getirilmiş olması dolayısıyla Hazar'ın Rusya için önemi oldukça büyüktür. Hazar'ın statüsü için de uygulanan çözümün, çözümsüzlük stratejisi olduğu söylenebilir. Zira tarafların tümünün ya da bir tanesini memnun edecek herhangi bir adım atılmamıştır. Tıpkı Ege'deki kıta sahanlığı problemi gibi devamlı hale gelen bir problem olmuştur.

9.3 Şangay İşbirliği Örgütü

Bölgesel bir işbirliği örgütü olarak 1996 yılında Rusya, Çin, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında "Şangay Beşlisi" adıyla kurulmuş ve sonrasında Özbekistan'ın da katılımıyla Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adını almıştır. Örgüte Pakistan ve Hindistan'ın da katılımıyla üye sayısı 8'e yükselmiştir. Örgütün Afganistan, Beyaz Rusya, İran ve Moğolistan'dan oluşan gözlemci heyeti, Azerbaycan, Türkiye, Ermenistan, Kamboçya, Nepal ve Sri Lanka gibi diyalog ortakları vardır. Çin ve Rusya'nın özellikle Orta Asya'da ortaya çıkan radikal dinci terör örgütlerine ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı güvenlik kaygılarını gidermek adına kurdukları bir platformdur. ŞİÖ üyesi ülkeler, bu bağlamda birbirleriyle istihbarat paylaşımı yapmakta, ortak askeri tatbikatlar düzenlemekte ve suçluları karşılıklı iade etme gibi işbirliği süreçleri geliştirmiş durumdadırlar. ŞİÖ, Rusya ve Çin'in Orta Asya'daki çıkar alanları konusunda koordineli çalışma amacıyla kurulduğu da söylenebilir. Özünde askeri bir ittifak olmamasına karşın, siyasi ve askeri yönleri ön plana çıkan bir örgüttür. (Erem, 2016) 1996 yılında ortaya çıkmış olması dolayısıyla ŞİÖ'nün Yeltsin'in ikinci iktidarı dönemindeki Avrasyacılığın doğal bir uzantısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Batı menşeili uluslararası ve bölgesel yapılara karşılık olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

10 VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ

Tarihsel süreçlerin ardından yavaş yavaş günümüze doğru gelirken unutulmaması gereken nokta, Yeltsin ve Putin dönemlerinin birebir mukayese edilmesinin mümkün olamayacağıdır. Zira konjonktürel olarak birbirinden çok farklı dönemlerdir. Putin dönemi incelenirken özellikle yakın tarihte yaşanmış olaylar üzerinden çıkarımlarda bulunulacaktır.

Yeltsin'in 31 Aralık 1999'da istifa etmesinin ardından dönemin başbakanı olan Putin, anayasa gereği üç ay içinde seçimler yapılıncaya kadar devlet başkanlığını devralması gerekmekteydi. 26 Mart 2000 tarihinde yapılan seçimler ile yüzde ellinin üzerinde oy alarak devlet başkanlığına seçilmiştir.

Putin döneminde, Soğuk Savaş sonrasında Rusya değişim ve dönüşümün konusunda büyük mesafeler kat etmiş ve ekonomik çöküntü büyük ölçüde aşılmış olmasına karşın yine de tam olarak toparlanabilmiş bir Rusya'dan bahsetmek zordur. Ancak Yeltsin dönemine nazaran Putin'in daha avantajlı bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan Rusya, Putin döneminde daha etkin bir dış politika izleme şansını yakalamıştır. Uluslararası sistem tam olarak şekillenmemiş olsa da Rusya'nın temel söylemi bu dönemden itibaren çok kutupluluk ilkesine yönelmiştir.

Putin iktidara gelişinin hemen ardından Mayıs ve Haziran aylarında birçok diplomatik görüşmeler yapmıştır. Avrupa, Asya, Ortadoğu, Kafkasya, Ön Asya, Amerika gibi birçok kıtadan, birçok lider –siyasi parti, ulusal ve uluslararası örgüt liderleri de bunların arasında bulunmaktadır- ile gerek telefon üzerinden gerekse bire bir görüşmelerde bulunmuştur.[10] Bunu çok kutupluluk söyleminin doğal bir sonucu, uzantısı olduğunu söylemek mümkündür. Putin yönetiminin Haziran 2000 yılında ilan ettiği Dış Politika Algılaması belgesiyle, tek kutuplu sistemden çıkışı ve çok kutupluluğu ön görürken, etkin dış politika yürütülebilmesi adına ekonominin güçlendirilmesi gerektiğini de vurgulamıştır. (Tellal, 2010)

İlk olarak Çeçen bölgesindeki, ayrılıkçı hareketlere karşı operasyon başlatmış ve bu operasyon sonucunda terörizmle mücadele konusunda Rusya'nın elini rahatlatacak

[10] Ayrıntılı bilgi için bakınız: http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/1009 (e.t. 12 Şubat 2018)

bir takım olaylar cereyan etmiştir. 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği döneme denk gelen Çeçen müdahalesi, terörizmle mücadele konusunda Rusya'ya bir manevra alanı yaratmıştır.

10.1 2001 Afganistan Savaşı

11 Eylül'ün ardından Bush, Kongre'de yaptığı konuşmasında El-Kaide ve lideri Usame Bin Ladin'i 11 Eylül'ün baş sorumlusu olarak göstermiş ve dünya çapında teröre karşı savaş ilan edildiğini duyurmuştur. Rus Ordusunun bir kısmının karşı çıkmasına karşın Putin, ABD'nin Afganistan müdahalesine destek vereceklerini açıklamıştır. Zira Soğuk Savaştan bu yana Rusya açısından en önemli tehdit Afganistan'da Taliban rejiminin varlığı olagelmektedir. ABD'nin Afganistan müdahalesine yeşil ışık yakan Rusya, küresel terörizmle mücadele konusunda kolektif davranışlar içinde bulunulması gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Afganistan müdahalesinin, beklenenin aksi şekilde ilerlemesi ve NATO'nun bölgeye girerek Afganistan'da bir üs kurmasıyla ilişkilerin boyutu değişmiştir. Soğuk Savaş boyunca Avrupa ve Atlantik bölgesinde birbiriyle mücadele içine giren iki güç, bu kez Rusya'nın yumuşak karnı olarak nitelendirilebilecek Orta Asya'da üs elde etmiş oldu. Rusya bu duruma karşı çıktı ancak yine de terörizmle mücadele konusunda ABD ile dayanışma içinde olmaktan da çekinmedi. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri II: 11 Eylül'den Rus-Gürcü Savaşı'na (2000-2009), 2015)) Rusya'nın NATO'ya en geniş kapsamlı dahli Putin döneminde gerçekleşmiştir. Tam üyelik ve Rusya'nın veto yetkisi söz konusu olmasa da Rus yetkililerin NATO üslerinde bulunma ve bilgi alışverişi noktasında hak sahibi olması Rusya açısından bir boyunduruk altına girmek olarak ya da bir kazanım olarak görülebilir. Soğuk savaş döneminde kendisine karşı kurulan bu yapının içine girmiş olmak Rusya açısından bir boyunduruk altına girmek şeklinde de yorumlanabileceği gibi, "Dostlarını yakın tut, düşmanlarını daha da yakın" düşüncesiyle ele almak da mümkündür.

1999 yılında Doğu Avrupalı üç devletin NATO'ya dahil olduğundan araştırmanın geçmiş bölümünde bahsedilmiştir. Putin de bu genişleme süreçlerinin devamının geleceğinin farkında olmuştur. Bu noktada Putin dönemiyle ilgili bölüme tam olarak

giriş yapmadan önce verilmesi gereken bilgi olarak; Putin'in, Batı ve NATO'ya karşı söylemde işbirliği içinde gibi görünmesinin yanı sıra uygulama düzleminde keskin bir muhalif olduğudur. Bunun birçok örneği araştırmanın ilerleyen bölümlerde aktarılacaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Putin, birçok temsilciyle görüşmeler yapmış olsa da her zamanki gibi Rus dış politikasındaki belirleyiciliğin aslan payı yine ABD'ye kalmıştır. ABD Başkanı W. Bush'un, dış politika ekibinin başında Sovyet uzmanı Condolezza Rice'ın bulunması, ABD'nin de Rusya'ya ne denli önem verdiğini göstermektedir. Bush Yönetimi, şartlar ne olursa olsun ABM(Anti Balistik Füze Anlaşması)'den çekileceklerini açıklamış, bunun üzerine Rusya da START I'den çekileceğini hatta START II ve START III'ten de çekilebileceklerini ilan etmişlerdir. Nitekim ABD 2001 yılında ABM'den resmen çekilmiştir. (Hürriyet, 2001) Zira Yeni Dünya Düzeninde güvenlik ve tehdit algısı nükleer savaştan kaynaklanmaktadır. (Tellal, 2010)

11 Eylül'den sonra ilişkilerde gözle görülür bir iyileşme yaşanmıştır. ABD'nin Afganistan işgaline yeşil ışık yakan Putin'in amacı, Çeçenlere destek veren El-Kaide örgütü ile bir anlamda hesaplaşmak olmuştur. Aynı zamanda küresel terörizme karşı ortak mücadele etme gerekliliğini vurgulamıştır. 11 Eylül'ün ardından Rusya, beş maddelik bir eylem planı hazırlamıştır: ABD'li yetkililerle istihbarat paylaşımı sağlanacak, hava sahası insanı yardım uçuşların açılacak, ABD'nin Orta Asya'daki müttefiklerine de benzer kolaylıklar sağlanacak, uluslararası arama-kurtarma faaliyetlerine katılacak ve Taliban'a karşı savaşan NATO'ya insancıl ve askeri yardımını arttıracaktır.. Putin'in bu hamlesi, Çeçen problemine ABD'nin bakışını değiştirmiş ve Bush yönetimi meseleye daha anlayışla yaklaşmaya başlamıştır. (Tellal, 2010)

Putin'in iktidara gelişinin ardından yayınlanan dış politika belgesinde, Rusya Federasyonu'nun, uluslararası konjonktür ve çevresel gelişmeleri göz önüne alarak yeniden düzenlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu dönemde Rusya'nın temel motivasyonu, uluslararası sistemdeki konumu güçlendirmek, süreçleri etkileyebilme kapasitesine sahip olmak ve Rus halkının ve dilinin konumunu korumak olmuştur. Bu bağlamda Rusya çok boyutlu bir dış politika stratejisi belirlemeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra, Putin döneminin Batı ile ilişkilerde sürekli tutarsızlıkların başladığı

dönem olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira dünya güvenliğinin ve istikrarının sağlanabilmesi adına NATO ile işbirliği süreçlerinin geliştirilmesi gerekliliği savunulurken, NATO'dan genişleme stratejileri temel tehdit algılamasını oluşturmuştur.

Yeltsin ve Kozirev'in belirlediği Atlantikçi dış politikaların ardından, Avrasyacı kanadın iktidara gelişiyle birlikte Batı ile olan ilişkiler kısmen gözden geçirilmiştir. Çok kutupluluk söylemi üzerine inşa edilen dış politikada, ŞİO'nun öneminin arttırılması ve Avrasya Birliği fikrinin ortaya çıkışı bunlara bir örnektir. Putin, iktidarının hemen başında 11 Eylül saldırılarının ardından Batı ile işbirliği içinde hareket etmiş, ABD'nin Özbekistan'da üs kurmasına yeşil ışık yakmış ve hatta Irak işgaline karşı çıktığını belirtse de büyük sorun olarak görmemiştir. Ancak Yakın Çevre olarak ilan edilen BDT coğrafyasında yaşanan "Renkli Devrimler" ve bu devrimlere Batı'nın destekleyici yaklaşımı Rusya'yı rahatsız etmiştir. 2003'te Gürcistan, 2004'te Ukrayna ve 2005'te Kırgızistan'da yaşanan devrimler neticesinde, Batı yanlısı politikalar izleyen ve Batı tarafından desteklenen liderlerin iktidara yükselişi, Rusya'da "arka bahçeyi kaybetme" korkusu uyandırmıştır.

Mackinder'ın Kalpgah Teorisi adını verdiği jeopolitik görüşüne göre, "Avrasya'ya egemen olan, dünyaya egemen olur" sözünden de anlaşılacağı üzere ABD, SSCB ve Yugoslavya gibi ülkelere yıkılış süreçlerinde bile acımasız olunmuştur. Gerek eski Yugoslavya topraklarına yönelik askeri harekatlarla, gerekse Rusya'ya karşı izlenen bir ileri iki geri adım atan politikalar ile Rusya'nın bölgedeki hakimiyeti kırılmaya çalışılmıştır. Batı destekli renkli devrimler bile bölgede ABD'nin varlığını perçinleyememiştir. Bölgede yükselen güç olmaya devam eden Rusya, renkli devrimlerin yaşandığı Avrasya ülkeleriyle ilişkilerini yeniden canlandırmıştır. Rusya'nın bölgede güç toplamaya devam ettiğinin örneği olarak önce Gürcistan, daha sonra Ukrayna ve günümüzde halen devam etmekte olan Suriye krizinde üstlenmiş olduğu kilit rolden anlayabilmekteyiz. (Doster, 2016)

Bu tarihlerden itibaren, köktendincilik, ayrılıkçılık ve radikal akımlara karşı kurulmuş bileşik yapı olan ŞİO güçlenmeye başlamıştır. Bu güçlenmede en büyük pay sahibi ülkeler Rusya ve Çin olmuştur. Avrasya'da, Avrasyalı devletlerin, Avrasyalı yapıları kurumsallaşmaya başlamıştır. Bu kurumsallaşma özellikle Batı'da

tepkiler oluştururken, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye krizlerinde ŞİO üyesi ülkelerin Moskova eksenli tavır takınmaları Putin açısından bir avantaj oluşturmuştur.

Araştırmanın sonraki kısmı coğrafi olarak Doğu Yarımkürede yaşanan krizlerin Rusya, NATO ve uluslararası sistemin geleceği açısından önemli noktaları üzerine inşa edilecektir.

10.2 2003 Irak Savaşı

Dönemin ABD Başkanı Bush, 2002 yılının başında Kongre'de yaptığı konuşmasında Irak'a yönelik askeri operasyona dair ipuçları vermiştir. İran, Irak ve Kuzey Kore'den "şer üçgeni" olarak bahsetmiş ve "tek taraflılık" doktrininin Afganistan'dan sonraki ikinci müdahalesi olarak Irak savaşı başlamıştır. Bu tek taraflılık doktrininin temel noktaları; "halkları özgürleştirmek ve önleyici askeri müdahalelerdir." (Wattenberg, 2002) Kasım 2002'de, 1441 sayılı BM Kararı gereğince Irak'ın silah denetçilerini kabul etmesi gerekmekteydi. ABD'nin kimyasal silahlar bulundurduğu gerekçesiyle Saddam Hüseyin rejiminin ve buna benzer tüm rejimlerin yıkılması adına Mart 2003'te Irak'a savaş başlatmıştır.

Bu savaşa uluslararası kamuoyundan tarihte görülmemiş biçimde tepkiler yükselmesine rağmen ABD, küresel terörizmle mücadele gerekçesiyle sonuçları ne olursa olsun Irak'a müdahale edeceklerini ilan etmişlerdir. Rusya'nın Irak'a müdahale edilmesine karşı çıkmasının hem jeopolitik hem de ekonomik anlamda sebepleri bulunmaktadır. Afganistan'ın ardından Irak'ta bir NATO üssü ve buna bağlı birimlerin kurulması ve ayrıca ABD'nin Orta Asya'dan sonra Ortadoğu'ya da girecek olması Rusya'nın yeniden çevrelenme kaygılarını şiddetlendirmiştir. Ayrıca 21. Yüzyıl açısından bir değerlendirme yapılması gerekirse; Irak müdahalesi, ABD'nin kurmaya çalıştığı hegemonyanın bir provası niteliğinde olacaktır. Ekonomik sebep ise, Rusya'nın Irak ile yapmış olduğu silah anlaşmalarından kalan yaklaşık 8 milyar dolarlık bir alacağı tahsil edemeyecek duruma gelmesi ve Yeltsin döneminde imzalanan petrol sektörünün geliştirilmesi anlaşmasının da iptal edilecek olmasıdır. (Rutland & Dubinsky, 2008) Bağdat'ın işgali sonrası noktalanan savaş boyunca Bush yönetiminin temel söylemi; kitle imha silahlarının varlığı ve Saddam rejiminin El-Kaide ile olan bağlantısıydı. Ancak ne Saddam Hüseyin'in El-Kaide

bağlantısı ne de Irak'ın sahip olduğu iddia edilen kimyasal silahlara dair bir iz bulunamadı. (NBC News, 2005)

Bu savaşın en çok zarar gören taraflarından biri olarak Rusya ön plana çıkmaktadır. Hem bir ekonomik kaynağı, hem Batı karşısında ortak paydalarda buluşabileceği, radikal duruşu olan bir lideri ve devleti, hem de jeopolitik olarak ABD'nin dolayısıyla NATO'nun bölgeye yerleşmesiyle etki ve çıkar alanlarından kayıplar vermiştir.

10.3 NATO'nun 21. Yüzyıldaki Genişlemeleri

Araştırmanın önceki bölümlerinde Rusya'nın NATO'ya en büyük dahlinin Putin döneminde gerçekleştiği vurgulanmıştır. Mayıs 2002'deki Roma Zirvesi'nde NATO-Rusya Konseyi kurulmuş ve Rusya'nın "19+1" şeklinde formülize edilen rolü üstlenmiştir. Bunun hemen ardından Kasım 2002'de Prag Zirvesi'nde post-Sovyet bölgenin yani Rusya'nın Avrupa kıtasındaki "yakın çevresi" NATO bünyesine davet edilmiştir. Mart 2004 yılında süreçler tamamlandıktan sonra Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya'dan oluşan yedi ülke ittifaka dahil olmuş ve Rusya eski Sovyet coğrafyasında güç kaybına uğramıştır. Bu doğu genişlemesi süreçleri tek taraflı yürütülmemektedir. NATO ile beraber AB de yönünü doğuya çevirmiştir. Mayıs 2004'te Romanya ve Bulgaristan hariç (Romanya ve Bulgaristan'ın AB üyelikleri 2007 yılında gerçekleşmiştir) diğer beş post-Sovyet devlet aynı zamanda AB şemsiyesi altına da dahil olmuştur. Böylece Batı'nın genişlemesi Rusya'nın oldukça yakınına gelmiş hatta kapısına dayanmıştır. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri II: 11 Eylül'den Rus-Gürcü Savaşı'na (2000-2009), 2015)

2003 Irak Savaşı'ndan sonra gerginleşen ABD-Rusya ilişkilerine bir kriz daha eklenmiş ve Batı'nın Rusya sınırlarına, tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi yeniden dayanması durumu Rusya'da tepkiler yükselmesine yol açmıştır. Bu noktadan sonra ilişkiler 1996-2001 arası ilişkilerle paralellik arz etmeye başlayacaktır. Mayıs 2004 tarihinde, ilk kez Batı dünyasına uyarıda bulunan Putin, Rusya'nın iç işlerine karışılmaması konusunda uyarıda bulundu. Zayıflık gösterdiklerini söyleyen Putin, *"zayıflar ezilir"* diyerek Batı'ya karşı hem içeride hem de dışarıda mücadele butonuna basmıştır. Ülke dışında da destek sağlayan sivil

toplum örgütlerine karşı başlattığı mücadele ile dış politikadaki sorunu, iç politikaya da entegre etmiş oldu. (Rutland & Dubinsky, 2008)

Burada sorulması gereken bir diğer soru, özellikle AB'nin NATO ile entegre genişlemesi gerçekçi mi yoksa politik sebeplere mi dayanmaktadır? Bu nokta 2004 AB Romanya İlerleme Raporu'nda ülkede ciddi anlamda yargı bağımsızlığı sorunu ve yolsuzluk gibi negatif durumların hala devam etmekte olduğu yer almaktadır.[11] Ancak bu rapora rağmen eski Doğu bloğu üyesi olan bu ülkeler yine de AB çatısı altına alınmıştır. Bu gibi süreçler de objektif bir gözle incelendiğinde Doğu Avrupa ülkelerinin AB ve NATO'ya politik sebeplerden ötürü dahil edildikleri görüşünü desteklemektedir.

2009 yılına gelindiğinde Arnavutluk ve Hırvatistan'da NATO'ya dahil olmuş ve üye sayısı 28'e yükselmiştir. Doğu Avrupa'da iki ülkenin daha NATO'ya katılmasıyla birlikte, Rusya açısından jeopolitik krizlerin sayısı da artmıştır. Gorbaçov'un ifadesine göre henüz 90'lı yıllarda, birçok Avrupalı NATO müttefiki, NATO'nun daha fazla Doğuya doğru genişlemeyeceği sözünü vermiş ancak bu söz çok çabuk bozulmuştur. (Sputnik News, 2016) Bu genişleme dalgaları ardından Rusya'da yaşanan "anlaşmalı iktidar değişimi" ile Medvedev'in iktidara gelişi, ABD'nin Obama döneminde dış politikasındaki yöntem değişikliği ve NATO'nun Doğu yayılmacılığıyla birlikte ilişkiler yeniden gergin trende dönecektir.

10.4 Medvedev Dönemi

ABD'de Bush'un ardından başkanlığa gelen Barack Obama, Bush'a nazaran daha yumuşak bir dış politika stratejisi benimsemiştir. Ancak bu yumuşama sadece yöntemler konusunda olmuştur. Dış politikanın özünde herhangi bir sapma olmaksızın, "akıllı güç" stratejisi üzerine kurulmuştur. Bush'un tek taraflılık doktrinin aksine diğer ülkeleri kaygılandırma amacı gütmemektedir.

2010 yılında NATO'nun Lizbon Zirvesi'nde Avrupa'nın genelini kapsama alanına alacak bir füze kalkanı projesinin, NATO adına ABD tarafından hayata geçirilmesine karar verildi. Söz konusu savunma sisteminin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne

[11] Ayrıntılı bilgi için bkz: **EU 2004 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession**, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2004/rr_ro_2004_en.pdf

kurulması planlanmış ve bu projenin kademeli olarak hayata geçirilmesine karar verilmiştir. Rusya ise bu duruma şiddetle karşı çıkmış ve kendisinin stratejik savunma sistemlerini ve hattını etkisizleştirmeye yönelik bir adım olarak görmüştür. (Dedeoğlu, 2016)

Putin'in üçüncü kez başkan seçilmesi için anayasa değişikliği teklifini reddetmesi üzerine, dönemin Başbakan Yardımcısı Dimitry Medvedev ile anlaşmalı olarak başkanlık seçimlerinde Medvedev'i desteklediği açıklamış ve başkanlık koltuğuna Medvedev geçmiştir. 2009 yılında ilan ettiği Dış Politika Konsepti, Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Askeri Doktrini ile Rusya'nın sistemdeki rolünü büyütmeye devam edeceğini duyurmuştur. Bu iki yeni başkan döneminde ilişkilerde "yeni sayfa" açma isteği doğmuştur. Buna örnek olarak, Obama'nın, Bush döneminde Polonya'ya konuşlandırılması planlanan füze kalkanı projesini askıya alması gösterilebilir. (Çelik, Rusya-ABD İlişkileri II: 11 Eylül'den Rus-Gürcü Savaşı'na (2000-2009), 2015) Bunun ardından Mart 2010'da ABD ve Rusya "Yeni START" adı verilen protokol ile nükleer başlık sınırlarını aşağı çekme konusunda anlaşmaya varmışlardır. (CNN Türk, 2010)

Ancak tüm bu gelişmeler, Medvedev'in Putin'e nazaran daha liberal çizgide görünmesine karşın, Rus dış politikasının ana ekseninden kaymadığını ve hala olaylara öncelikle jeopolitik eksende yaklaştığı söylenebilir. Bu temel duruşun izleri araştırmanın sonraki bölümlerinde de yer almaktadır.

10.4.1 2008 Gürcistan Krizi

2008 yılına doğru gelindiğinde Moskova-Washington ilişkileri iyice kötü bir hal almaya başlamıştır. Süreç içerisinde Kosova'nın da tıpkı Bosna'da olduğu gibi NATO öncülüğünde Sırbistan'ın bölünerek, Kosova'nın bağımsızlığının ABD tarafından tanınmış olmasının yanı sıra 2008 NATO Bükreş Zirvesi'nde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyelikleri gündeme gelmesi ve Polonya'ya kurulacak olan Füze Kalkanı gibi konular ilişkileri yeniden gerginliğe sürüklemiştir. Bu sıralarda Başbakan Yardımcılığı görevinin yürüten Dimitry Medvedev'in Putin ile anlaşmalı olarak devlet başkanlığını devralması ile Rusya'nın bu süreçteki tavrı ve pozisyonu değişmemiştir. Anayasa gereği üçüncü kez başkanlığa seçilemeyecek olması ve

anayasa değişikliği ile bu durumun aşılmasını istememiş olan Putin'in iktidardan düştüğü de söylenemez.

Eski SSCB Dışişleri Bakanlarından olan Eduard Şevardnadze'nin 1995'ten 2003 yılına kadar devlet başkanlığı görevini yürüttüğü Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi ile Şevardnadze iktidardan düşmüş, yerine Batı yanlısı politikalarıyla tanınan Mihail Saakaşvili gelmiştir. Gürcistan içerisinde azınlık konumunda olan Osetlerin bağımsızlık talepleri Saakaşvili hükümeti tarafından görmezden gelinmiştir. En son 2006 yılında yapılan referandumda Osetlerin %90'ı bağımsızlık lehinde oy kullanmıştır ancak yine de Güney Osetya bağımsız olamamıştır. (BBC, 2006) 2008 yılına doğru gelindiğinde NATO'nun genişleme dalgalarının Kafkaslara doğru ilerleyeceği ve iki hedef olarak Gürcistan ve Ukrayna'nın görüldüğü Rusya tarafından anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra Fransa ve Almanya gibi devletler, eski Doğu Bloğu ülkelerin NATO'ya katılma süreçlerine, Rusya ile karşı karşıya gelmemek adına çekimser kalmışlardır. Bu dönemlerde Atlantik-Avrupa mücadelesi yeniden gündeme gelmiştir. Rusya'nın ortaya koyduğu stratejik çıkarları doğrultusunda "NATO ya dağılmalı ya da Avrupalılaştırılmalıdır." Fikri ortaya çıkmış ve AGİT'in NATO'dan daha fazla yetkiye sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. (Caşın, 2015)

Osetlerin bağımsızlık taleplerinin cevapsız kalması ve üstüne Gürcistan'ın Güney Osetya bölgesine askeri harekat düzenleyerek çıkan olayları bastırması sonucu birçok sivil hayatını kaybetmiş ve iki Rus uçağı düşürülmüştür. 8 Ağustos 2008 günü Rusya, güçlü bir şekilde Gürcistan'a girmiş ve Rusya-Gürcistan savaşı başlamıştır. 5 gün süren savaş sonucunda Avrupalı devletlerin de araya girmesiyle birlikte ateşkes sağlanmıştır. 26 Ağustos 2008'de Rusya, Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıyan ilk devlet olmuştur.

Gürcistan'a yapılan askeri müdahalenin arka planı incelendiğinde göze çarpan en büyük risk, Kafkasya gibi önemli bir coğrafyaya NATO'nun girmesi ve Gürcistan'da bulunan Batı yanlısı iktidarın varlığıdır. Rusya'nın fiili bir durum yaratarak, kendi çıkarlarına hizmet edecek bir siyasal bölünmüşlük ve istikrarsızlık oluşturduğu görülmektedir. Peki bu durum gerçekten Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmiş midir? Dönemin Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev'e göre, "Rusya-Gürcistan Savaşı, NATO'nun doğu genişlemesini durdurmuştur." (Dyomkin, 2008) Her ne kadar Rusya ve NATO birbirlerini resmi düşman olarak adlandırmamış olsa da, Soğuk

Savaştan beri süre gelen, karşılıklı çekişme ve tehdit algılaması hep devam etmiştir. Rusya'nın izlemiş olduğu realist dış politika paradigmasının izleri bu savaşta kendisini bariz şekilde göstermiştir. Jeopolitik, siyasi, askeri, ekonomik çıkarlar söz konusu olduğunda, Rusya'nın gözünü budaktan esirgemeyeceği ve gerekirse sert güç kaynaklarının kullanımı da dahil olmak üzere tüm imkanlarını seferber edeceği gerçeği gözler önüne serilmiştir.

10.5 2014 Ukrayna Krizi

2013'ün Kasım ayında başlayan sokak gösterileri ile Batı yanlısı Ukraynalılar AB ile Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması'nı imzalamayı reddeden ve Rusya tarafından desteklenen Viktor Yanukoviç'i iktidardan düşürmeyi başarmıştır. Ancak Rusya'nın bölgedeki hakimiyetini kaybetme korkusu yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Ukrayna'nın Karadeniz kıyısı olan Kırım'daki üs, Rusya açısından hayati öneme sahip olması dolayısıyla Ukrayna asla NATO şemsiyesi altına girmemeliydi. Bu bağlamda 2014 yılının başlarında Rus silahlı kuvvetleri Kırım'ın farklı bölgelerini işgal etmiştir. Putin, orduya her an savaşa hazır olmaları konusunda emir vermişti ve Rus birlikler Ukrayna sınırı yakınlarında tatbikatlar yapıyordu. Ukrayna sınırındaki Rus askeri sayısı 150 bine çıkarılmıştı. (Strange & Oliphant, 2014)

Rus askeri gücünün sayısının artması sonrası ABD Savunma Bakanlığı Pentagon, Rusya ile tüm askeri ilişkilerin askıya alındığını duyurmuştur. Bu gelişme ardından Putin, tatbikatları durdurma emri vermiş olmasına karşın sonuç değişmemiş ve askeri ilişkiler askıya alınmıştır. (Sputnik, 2014) Süreç içerisinde Rus birliklerinin Kırım'da kontrolü ele geçirmesinin ardından, uluslararası sistemde meşruiyet tartışmalarına yol açacak bir referandum ile Kırım halkına, Rusya'ya bağlanmak isteyip istemedikleri soruldu. Bu halkoylamasının demokratik bir ortamda gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Zira halkoylaması Kırım sokaklarındaki Rus birliklerin silahlarının gölgesi altında gerçekleşmiştir. Yapılan oylamada seçmenlerin %93'ü Rusya'ya bağlanma yönünde oy kullanmıştır. (BBC, 2014) Bu referandum uluslararası kamuoyunda geçersiz ve yasadışı olarak lanse edilmiş, AB, ABD, G-7, NATO müttefikleri tarafından kınanmış ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği vurgulanmıştır. Buna karşın Putin, kararı geciktirmeden 17 Mart 2014'te referandum sonuçlarına dayanarak Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını

resmileştirecek anlaşmayı imzalamıştır. 21 Mart tarihinde ise Duma bu anlaşmayı onaylayarak Kırım'ı Rusya'nın federal bölgelerinden biri haline getirmiş oldu. (Anadolu Ajansı, 2014) Batı dünyası bu süreç sonunda Rusya ile gerginlik döneminde girmiştir. Haziran 2014'te yapılması planlanan AB-Rusya Zirvesi iptal edildi, Soçi'de yapılması planlanan G-8 Zirvesi iptal edildi, hatta G-8 ülkeleri Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne mütecaviz hareketlerinden vazgeçmediği sürece yollarına G-7 ismiyle devam edeceklerini açıkladılar. (Holland & Vasovic, 2014)

Gürcistan ve ardından Ukrayna'da Rusya müdahalelerinin yaşanmasıyla birlikte, Rusya'nın başta ABD olmak üzere Batı dünyası ile ilişkilerinde tarihi bir gerginlik dönemi başlamıştır. Ancak Kırım'ın Rusya'ya bağlanmış olması tarihsel bir amaç olan denizlere hakim olma isteğinin bir uzantısı olmuştur. Avrasya bölgesinde, NATO ve Batı dünyasının Polonya örneğinde olduğu gibi, önce AB üyeliği ve ardından NATO üyeliği vasıtasıyla eski Doğu bloğu ülkelerini kendi yanlarına çekme girişimleri ikinci kez Rusya'dan dönmüştür. Rusya ise Gürcistan'da uyguladığı yöntemin, kısmen yumuşatılmış haliyle Ukrayna'ya müdahale etmiştir. Gürcistan'da savaş ile elde etmiş olduğu kazanımları, Ukrayna'da askeri gücün kullanımını sınırlı tutarak, referandum yoluyla elde etmiştir. Böylelikle Batı dünyasını kendi sınırlarına yaklaştırmak istemediğini ve tehdit algısının nereden kaynaklandığını bir kez daha göstermiştir.

2016 yılında NATO'nun Romanya'nın güneyindeki Deveselu üssüne konuşlandırdığı füze sisteminin etkin hale gelmesi ve Polonya'da da bir füze sistemi yerleştirileceği ve 2018 yılı içinde aktif olacağının ilan edilmiştir (Aljazeera, 2016). Buna karşılık olarak Rusya'nın tatbikat amacıyla Atlantik kıyısındaki toprağı olarak kabul edilen Kaliningrad'a nükleer başlık taşıyabilen "İskender-M" füzelerini yerleştirmeye başlamasının ardından, 2018 yılında alınan bir kararla bu füzelerin Kaliningrad'da kalıcı olarak konuşlanmasına karar verildiği açıklanmıştır. Özellikle ABD tarafından tepkiyle karşılanan kararın, Avrupa'daki güvenliği zedeleyeceği savunulmuştur. (Mynet, 2018) NATO tarafından neredeyse tamamen çevrelenmiş olan Rus toprağı Kaliningrad'a bir füze sisteminin yerleştirilmiş olması, NATO'dan kaynaklanan tehdit algısının boyutlarını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

10.6 2011 Arap Baharı, Suriye Krizi ve Süregelen Küresel Çatışma ve Mücadele Dönemi

18 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu bir gencin kendisini yakma girişimiyle başlayan Arap Baharı, neredeyse tüm Arap coğrafyasını etki altına almıştır. Süreç içerisinde Fas, Cezayir, Libya, Mısır gibi ülkelerde geniş çaplı isyanlar ve çatışmalar yaşanmış ve akabinde yönetimler el değiştirmiştir. 2011 yılına gelindiğinde Suriye'de de Arap Baharının bir uzantısı olarak çatışmalar başlamıştır. Ancak diğer örneklerinin aksine, Suriye yönetiminde bulunan Beşar Esad, yönetimi terk etmemiş ve bu muhalif gruplarla rejim güçleri arasında silahlı çatışmalar başlamıştır. Rusya da, Suriye'deki Esad rejimine desteğini devam ettirmiştir. Bunun en önemli sebebi yine jeopolitik meselelerden kaynaklanmaktadır. Rusya'nın Suriye'de bulunan Lazkiye ve Tartus üslerinin varlığı ve geçmişi soğuk savaş dönemine dayanan, Batı'nın Rusya'yı çevreleme politikaları karşısında Rusya yanlısı tavır takınan bir devlet olmasıdır.[12]

Krizin ilk dönemlerinden itibaren bölgesel güç dengesi siyaseti izleyen Rusya ile birlikte, Şiiliği bir devlet politikası olarak yürüten İran; Esad ailesinin Şiiliğin bir kolu olan Nusayrilikten gelmesi, bölgesel güç dengelerini korumak ve Batı dünyasının Irak, Afganistan işgalleri ve arkasından yaşanan Arap Baharı süreçleri dolayısıyla bölgeye daha da yayılmasını engellemek adına Suriye rejimini destekleme kararı almıştır.

Özellikle radikal dinci terör gruplarına karşı mücadele verildiği bu dönemde IŞİD/DEAŞ ve El-Nusra gibi yapılar Suriye'nin kuzey bölgelerinde toplu sivil katliamlarına ve bağımsızlık ilanlarına kadar, rejimin varlığını yok sayan adımlar atmışlardır. Rusya'nın diğer Arap Baharı yaşamış ülkelere nazaran Suriye'ye daha fazla önem vermesinin sebebi yine jeopolitik dinamiklerden kaynaklanmaktadır. Suriye'nin sınır komşusu olan Irak'ın 2001 yılında ABD tarafından işgal edilmesi, Irak'ın kuzeyinde Kürt Bölgesel Yönetimi'nin kurulması, Arap Baharı yaşanan diğer ülkelere NATO müdahalelerinin gerçekleşmesi, Rusya'nın Suriye'de bulunan Hmeymim ve Lazkiye üslerinin güvenliği ve bu üsler dolayısıyla Doğu Akdeniz

[12] Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülcelil El Merhun, Suriye-Rusya İlişkilerinin Hikayesi, Al Jazeera Türkçe, 2 Şubat 2014, http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriye-rusya-iliskilerinin-hikayesi-0 , (e.t. 12 Şubat 2018)

bölgesine çıkış kapısını kaybetme korkusu gibi durumlar Rusya'yı Suriye'nin yanına adeta itmiştir. Uluslararası olaylara jeopolitik eksende yaklaşan Rusya, Avrasyacılığın da etkisiyle, Suriye ve Esad'ı destekleyerek bölgedeki üslerini ve çıkar alanlarını kaybetmemek adına bölgesel güç dengesi siyaseti izlemektedir.

Suriye'de ortaya çıkan iç savaş sadece Suriye'yi ve Suriyelileri etkilemekle kalmamış, zamanla küresel bir boyut kazanmıştır. Savaşın çıkışından itibaren, dini ve mikro milliyetçi terör grupları, Suriye'nin yanı sıra Irak, Türkiye, Batı Avrupa ülkeleri, ABD, Rusya gibi birçok bölgede çok sayıda kanlı terör eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Süreç içerisinde Suriye'de çok sayıda Rus savaş uçağı düşürülmüş, Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov suikasta kurban gitmiş, Moskova metrosunda insan sağlığı açısından son derece zararlı olan Sarin gazı ile siviller öldürülmüştür. Teröre karşı kurulan Uluslararası Koalisyona katılmamasına karşın Rusya, terör örgütlerine karşı Suriye rejiminin desteklenmesi yönünde tavır takınmış ve Suriye ordusu ile birlikte teröristlerle mücadeleye girişmiştir. Özellikle medyada Doğu Guta'da sivillerin öldürüldüğü yazılırken, Suriye rejimi ve Rusya'dan sivillerin değil, bölgeye yerleşen teröristlerin ve onlara ait mevzilerin hedef alındığı vurgulanmıştır. (Karan, 2018)

Ancak Suriye krizinde belirleyici ülke olma rolü Rusya'ya değil Türkiye'ye düşmüştür. Zira süreç başından itibaren Esad karşıtı politika yürüten Türkiye, zamanla bu politikasını yumuşatması ve önce Astana, ardından Soçi zirvelerinde Rusya, Türkiye ve İran'ın öncülüğünde, BMGK üyelerinin de davet edilmesiyle Suriye Ulusal Diyaloğu görüşmelerinin başlamıştır. (Sözcü Gazetesi, 2018) Böylece hem Türkiye'nin, hem Esad rejiminin, hem Rusya'nın hem de İran'ın bölgede kendilerinin dışında bir çözüm arayışının yersiz olacağı mesajını vermiştir. Politik süreçlerin yanı sıra, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik olarak başlattığı Fırat Kalkanı Harekatı ile IŞİD/DEAŞ, Zeytin Dalı Harekatı ile YPG/PYD/PKK ağır darbe almış ve etkinlikleri büyük ölçekte kırılmıştır.

Nisan 2018'de ABD, İngiltere ve Fransa, Suriye'de bir kez daha kimyasal silah kullanıldığı iddiası ile Suriye'ye hava harekatı düzenlemiş ve bilimsel laboratuvar, kimyasal silah deposu ve bir askeri üs vurulmuştur. Suriye ordusuna ait hava savunma sistemlerinin bombardımana karşılık verdiği ve koalisyonun Rusya'yı önceden bilgilendirerek, Rus askerlerinin ve ekipmanlarının zarar görmemesini

hedefledikleri belirtilmiştir. ABD Savunma Bakanlığı Pentagon, Suriye'de düzenlenen operasyonun başarılı olduğunu ve vurulan hedeflerin imha edildiğine dair görüntüleri yayınladı. NATO müttefiklerinin desteklediği bu saldırının ardından Rusya, BM Güvenlik Konseyi'ne, koalisyonun saldırılarını kınama amaçlı bir tasarı sunmuş ancak bu tasarıya yeterli sayıda onay alınamadığı için tasarı konseyden geçememiştir. (Vatan Gazetesi, 2018)

Suriye Krizi gibi çok boyutlu ve zaman içerisinde küresel bir hal alan krizde değinilmesi gereken nokta, krize müdahil ve taraf olan devletlerin bölgedeki çıkarlarını maksimize etmek istemelerinin sebepleridir. Arap Baharı adı verilen sürecin Ortadoğu'ya barış ve refah getirmesi beklenirken, ardında sadece bir yıkım ve istikrarsızlık bırakmıştır. Süreci yaşayan her ülkede bugün halen aşiretler, terör gruplarının, özerk bölgelerin varlığı ile çok parçalı siyasi yapı devam etmektedir.

ABD'de Donald Trump'ın başkanlığa gelmesiyle birlikte, Obama'nın "akıllı güç" stratejisi terk edilerek tekrardan Bush döneminde olduğu gibi sert bir tutum izlenmeye başlanmıştır. Trump iktidara gelişinin hemen ardından göçmenlerle ilgili yasalarda sert değişikliklere gitmiş, ABD'de bireysel silahlanma ve çevreyi koruma yasalarını ise gevşetmiştir. Sık sık sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşımlarla Suriye krizini körükleyici nitelikte söylemler dile getirmiş ve Nisan 2018'de Suriye'de rejime ait askeri üs ve depoları hedef alan bir askeri operasyon düzenlemiştir. Beşar Esad ve ona destek olan Rusya ve İran liderleri hakkında yaptığı sosyal medya paylaşımları dünyayı derinden etkilemiştir. Trump döneminde yeniden canlanan İslamofobia, Ortadoğu coğrafyasında yaşanmakta olan krizleri daha da derinleştirmiştir.

10.6.1 2011 NATO'nun Libya Müdahalesi

Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan protestoların domino etkisiyle tüm Arap coğrafyasına yayıldığından daha önce bahsedilmiştir. Bu protestoların sıçradığı bir diğer nokta da Libya olmuştur. Muammer Kaddafi'ye karşı ayaklanan Libya aşiretleri, silahlanarak sokaklara çıkmışlardır. Göstericiler arasında çıkan çatışmalarda çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi sonucu, Mart 2011'de Fransa, İngiltere ve ABD Libya'ya askeri müdahale kararı almıştır. Çok geçmeden bu

harekatı NATO'ya devretmişlerdir. Bu müdahale BMGK 1973 sayılı kararına dayandırılarak, iç savaşın sonlandırılması ve ateşkesin sağlanmasına yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu karar, sivil ölümlerin sonlandırılması, uçuşa yasak bölge ilan edilmesi, paralı askerlerin kullanımının engellenmesi, silah ambargosunun uygulanması gibi yaptırımları içermektedir[13]. Bu müdahalenin bir diğer önemli yanı, NATO'nun Afganistan'dan sonra Batı coğrafyasına dışında gerçekleştirilen ikinci NATO müdahalesi olmuştur.

Arap Baharının ardından Ortadoğu'da radikal duruş sergileyen ve ulusçu olarak nitelendirilen diktatörlerin devrilmesinin ardından ABD'nin dikkatini yeniden bölgeye çekmiştir. Bu devrimlerin ardından daha muhafazakar kesimlerin iktidara geçmesi, ABD'yi bu iktidarları kendi eksenine çekmek için uğraşlara zorlamıştır. Rusya'nın bu durumlara bakış açısı ise her zaman olduğu gibi yine jeopolitik perspektiftendir. Ancak Rusya, BMGK'nın Libya'ya müdahele konusunda yaptığı oylamada, veto yerine çekimser oy kullanması Rusya açısından stratejik bir hata olmuştur. Zira Rusya'nın Libya'da başta ekonomik olmak üzere çıkarları vardı ve Batı tarafından çekimser oy kullanılması yönünde kandırıldığı düşünülmüştür. (Mammadov, 2013) Ancak bu hatanın elbette belirli sebepleri vardır. İki yeni başkan, Obama-Medvedev arasında yürütülmeye çalışılan yeni ve temiz ilişkilerin zarar görmemesi adına böyle bir adım atılmıştır diyebiliriz. Ancak bu müdahalenin ardından Rusya'nın bölgede stratejik olarak güç kaybedeceği endişeleri yeniden canlanmıştır. Daha sonraları ise Libya müdahalesinin veto edilmemiş olmasının stratejik bir hata olduğu düşüncesi her kesim tarafından dillendirilmeye başladı. (Patokallio & Saarinen, 2012)

[13] Ayrıntılı bilgi için bkz. **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Libya Hakkındaki 1973 (2011) Sayılı Kararı**, Çeviren: Naim Demirel, Miray Azaklı, http://openaccess.dogus.edu.tr/bitstream/handle/11376/2876/demirel_2011.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y , (e.t. 23 Mart 2018)

11 SONUÇ

Soğuk Savaşın ardından kurulan düzende, NATO ve Rusya Federasyonu ilk dönemlerde birbirleriyle iyi ilişkiler kurma peşinde koşmuştur. Zira her iki tarafta yaşanan bu belirsizlik ve geçiş süreci içerisinde birbirlerinden hem tehdit algılamış hem de birbirlerinin varlığının kendi güvenlikleri açısından önemli olduğunu anlamışlardır. NATO Soğuk Savaş sırasında olduğu gibi kendi dışında kalan ülkelere karşı kayıtsız kalmamakla birlikte, üye sayısını ve sorumluluk bölgesini genişlettiği gibi, üye olmayan devletlerle ilişkileri geliştirebilmek adına farklı platformlar oluşturduğu görülmektedir. Rusya'nın da yıkımın yaralarını sarmak için gereken maddi desteklerin Batı menşeili yapılardan gelecek olması ve yeni bir Soğuk Savaş yaşamak istememesinden dolayı Batı ile iyi ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Ancak her iki tarafından birbirini algılayış ve anlamlandırış biçimi dolayısıyla, "Balayı Dönemi" olarak adlandırılan bu süreç çok da uzun sürmemiştir.

1996 yılında Yeltsin'in ikinci kez başkan olarak seçilmesi ve Duma'da Avrasyacı kanadın yükselişe geçmesiyle birlikte Atlantikçi politikalar terk edilerek yerine Avrasyacı düşünceler ikame edilmeye başlanmıştır. Bunun temel sebebi daha öncede bahsedildiği gibi, Atlantikçilik fikrinin beklenen etki ve yardımı yapamamış olmasıdır. Ancak yine de bu dönemde NATO ile ilişkilerin göz ardı edildiği söylenemez. BİO Programı ve Rusya-NATO Ortaklık Konseyi gibi platformlar aracılığıyla güvenlik konusundaki işbirliği sınırlı da olsa devam etmiştir.

Putin dönemine gelindiğinde ise ilişkiler daha inişli çıkışlı bir grafik çizmektedir. 2001 Afganistan müdahalesi ile birlikte ilişkilerde gözle görülür iyileşmeler yaşanmış, NATO'nun ilk defa Avrupa dışında harekat düzenlemiş olması ve hatta Orta Asya'da üsler kazanmış olmasına rağmen ilişkilerdeki iyimser hava devam etmiştir. Putin döneminin en başından itibaren vurgulanan "çok kutupluluk" söylemi önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Özellikle Putin dönemi ile birlikte Rus dış politikasında kurumsallaşan Avrasyacılık dolayısıyla uluslararası konular ve krizlere ilk olarak jeopolitik perspektiften yaklaşılmıştır. Gerek Gürcistan, Ukrayna ve Suriye gibi krizlerde, gerek NATO'nun genişlemelerine ve müdahale alanlarına ilk olarak coğrafi etkenler çerçevesinde yaklaşılmıştır. NATO'nun 21. Yüzyıldaki genişlemelerine her zaman karşı çıkılmasının sebebi de bundan kaynaklanmaktadır.

Zira NATO genişlemeleri hep Doğuya doğru olmuş ve Rus sınırdaşlarını hedef almıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısından, yani II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan süreçte ilişkiler dönemsel olarak yumuşayan fakat özünde sürekli gergin trendde ilerleyen bir yapıda olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından yaşanan "Balayı dönemi"nin ardından ilişkiler yeniden gerginliğe dönmüştür. Bu süreçte NATO kendisini ve misyonunu yenilemeye çalışmıştır. Ancak bu değişim, NATO'nun Batı temsilcisi kolektif savunma örgütü olduğunu değiştirmediği gibi, Rusya açısından Soğuk Savaş döneminden kalma alışkanlıklarını bırakmış gibi de görülmemiştir. Her ne kadar Soğuk Savaş sonrasında daha liberal kavramlar üzerine oturtulmaya çalışılsa da NATO'nun son derece realist bir yapıda olduğu ortadadır.

Araştırmanın önceki bölümlerinde Rus dış politikasının oluşum süreçlerinden bahsedilirken kimlik etkisi de vurgulanmıştır. Dış politika stratejisinin belirlenirken kimliğin göz ardı edilmemiş olması dolayısıyla, Avrasyacılık akımının bir takım konstrüktivist argümanlar barındırdığını söyleyebiliriz. Avrasyacılık, Rus jeopolitiği ve Rus kimliği üzerine yapılan derin tartışmaların ardından ortaya çıkmıştır. Ancak Rus dış politikasını değerlendirme noktasında sadece Avrasyacılığı ön plana çıkarmak elbette doğru olmayacaktır. Putin döneminde söylem düzeyinde, insan hakları, eşitlik, demokrasi, insani gelişmişlik vb. kavramlar barından liberal bir model gibi görünürken; uygulama düzeyinde çıkar alanlarını ve güvenlik kaygılarını ön planda tutan, bu kaygıları gidermek adına gerektiğinde Gürcistan'da olduğu gibi sert gücünü, gerektiğinde de Ukrayna'na olduğu gibi yumuşak gücünü kullanmaktan çekinmeyen, realist bir yapıdadır. Avrasyacılık akımının içinde barındırdığı konstrüktivizm imgeleri, liberal söylem düzlemi ve realist uygulama düzlemi bir araya getirildiğinde ortaya son derece eklektik bir dış politika paradigması çıkmaktadır.

Bu eklektik dış politika paradigmasında NATO'nun yeri neresidir sorusunun cevabı ise: kendisinden olabildiğinde uzak tutması gereken, Soğuk Savaştan kalma alışkanlıklarından vazgeçmemiş potansiyel bir tehdit kaynağı, Rus jeopolitiğine ve onun çıkar alanlarına göz diken bir koalisyon olarak görmektedir. Zira Putin ile birlikte Rus dış politikasının en önemli argümanı çok kutupluluk olagelmiş ve NATO'nun sistemdeki varlığı ve şeklini her zaman eleştirmiştir. Rusya'nın temel

tehdit algısı direkt olarak NATO'nun varlığından kaynaklanmasa da, NATO'nun Doğu genişlemelerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak bu durum NATO ile ilişkiler geliştirilmesinin önünde engel olmamıştır. Rus dış politikasının eklektik yapısının bir diğer örneği de budur. Tehdit algılaması NATO'nun Doğu yayılmacılığından kaynaklanıyor olsa da ikili ilişkiler, anlaşmalar, senetler ve ortak platformlar kurulmasına da karşı çıkılmıyor. Bu durum NATO açısından Rusya'yı rahatlamak amacıyla yapıldığı, Rusya açısından ise NATO'ya olabildiğince dahil olarak kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebilme kapasitesine sahip olma amacıyla yapıldığını söylemek mümkündür.

Bu anlamda Rusya için 'Doğu'nun neresi olduğu konusu da incelenmelidir. Doğu Avrupa mı, Uzakdoğu mu, Ortadoğu mu? Bu sorunun elbette net bir cevabını bulmak oldukça zordur. Ancak Rusya, NATO'nun neredeyse tüm Doğu Avrupa'yı bünyesine katmış olmasına Gürcistan ve Ukrayna kadar kıymet vermemiş, Suriye'de yaşanan krizde, Afganistan'da ve Irak'takinden farklı tavırlar takınmıştır. Rusya açısından bir "Doğu" tanımı yapmak gerekirse; bu bölge Trans-Kafkasya ve Ortadoğu'dur. Ekonomik gelirlerinin neredeyse %80'i enerji ihracatına dayanan Rusya için Kafkasya havzasının egemenliği ve güvenliği ön plandadır. Bu bölgelere olası Batı ve NATO müdahalelerinin önüne geçmek birincil derecede önem arz etmektedir. İkinci bölge olan Ortadoğu'yu ise Suriye temelinde ele alacak olursak, Tartus, Hmeymim, Lazkiye gibi üsler, Doğu Akdeniz trafiğinin Kıbrıs'tan sonra ikinci en önemli noktasıdır diyebiliriz. Yani NATO'nun Doğu yayılmacılığını sadece Doğu Avrupa temelinde incelemek doğru olmayacaktır.

Rusya'nın NATO üslerinde görevli bulundurabilmesi ve görüş alışverişi yapabilmesi gibi durumlar Rus dış politikası açısından NATO'ya karşı bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durumun aksi de iddia edilebilir. Rus dış politikasının eklektik yapısı "tutarsızlık" olarak da adlandırılabilir. Fakat unutulmaması gereken nokta şudur ki: değişen ihtiyaçlar yeni ittifaklar doğurabilir. Ön görülebilir gelecekte NATO-Rusya ilişkilerinin seyrinin değişmesi mümkün görünmemektedir. Yaklaşık 80 yıllık ilişkilere bakıldığında sadece Soğuk Savaş'ın bitişi ve 11 Eylül gibi kriz dönemlerinde ciddi yumuşamalar meydana gelmiştir. Bunun haricindeki yumuşama dönemleri yapay ve oldukça kısa süreli olmuştur.

12 EKLER

12.1 Putin'in Duma'da Yaptığı Konuşma

Rusya Lideri Vladimir Putin'in 10 Mayıs 2006'da Rus Parlamentosu Duma'da yaptığı konuşmanın, araştırma ile ilgili olan kısımları alıntılanarak incelenecektir. (Kremlin, Kremlin Başkanlık Sarayı Web Sitesi, 2006)

Rusya Federal Meclisi'nin seçkin üyeleri ve Rusya vatandaşları,

Son yıllarda yaşanan gelişmeler, gelecek on yıl içindeki sosyo-ekonomik politikalarımızı belirlememizi sağladı. Çabalarımızın temeli, vatandaşlarımızın yaşam kalitesini arttırmaktır. Sağlık, eğitim, tarım ve konut inşaatı alanlarında ulusal projeler yürütüyoruz. Bildiğiniz gibi, bu alanlardaki problemler sadece birkaç yıldan fazla değil, on yıllar boyunca birikti. Bunlar insanların yaşamları için çok hassas konular. Sonunda bu problemleri çözebilmemiz ve çabalarımızı çözme çabalarımıza odaklanmak için kayda değer bir güç ve kaynak biriktirmek zorunda kaldık.

1990'lı yıllarla birlikte ortaya çıkan değişim rüzgarları, milyonlarca insanının umutlanmasına sebep oldu. Ancak ne devlet yetkilileri, ne de iş dünyası bu umutları gerçeğe dönüştüremedi. İşin en acı tarafı, bu kurumların içinden çıkan bazı kesimler, tarihte eşine pek rastlanmadık biçimde kendi çıkarlarını, halkın ve devletin çıkarlarının üzerinde tutmuş ve halkımızın değerlerinin çiğnemiştir. Geliştirmiş olduğumuz Büyük Ulusal Program ile bu kişilerin önlerini kestik ve kesmeye devam edeceğiz... Bu sözler bana değil, bunları ABD Başkanı Franklin d. Roosvelt 1934'te söyledi. Görüldüğü gibi her ülke kriz dönemlerinde geçti ve bu krizleri aşmayı başarmıştır. Bu sorunların çözümü devletin gücünü hissettirmesiyle ilgilidir. Devletin aşırı yumuşak olması durumunda kanunların uygulanması mümkün olamaz. Bizler tabii ki Rusya'nın sivil toplum örgütlerinin daha saygın hale gelmesi için çabalayacağız, Rus işadamlarına destek olacağız. Ama bu işadamları ve sivil toplum örgütleri bilmelidir ki, artık Rus devleti onların yasal olmayan yollardan ya da başka ülkelerle geliştirdikleri özel ilişkilerin sonucunda edindikleri zenginlikleri görmezden gelmeyecektir. Bu çürümeye karşı önemli adımlar atmış olsak da henüz tam olarak

önüne geçebilmiş değiliz. Bilinmelidir ki Rusya'nın zenginlikleri bu ülkenin halkına aittir. Bu sorun aşılmadan, özlenen demokrasi ve özgürlük ortamının sağlanması mümkün değildir.

…ülkenin ekonomik kalkınmasının sağlanması en önemli önceliğimizdir… son üç yılda gerçekleşen yüzde 7'lik ekonomik kalkınmaya bakarak amaçlarımı gerçekleştirdiğimizi söyleyebiliriz…ekonomik özgürlüğümüz istediğimiz düzeyde değildir, yüzde 7'lik artış rekabet için eşit koşullar sağlayamamış ve mülkiyet hakkımızı güçlendirmemiştir. Bu durumda belirtilen ekonomik hedeflere ulaşana kadar devletçi ekonomik sisteme devam etmek zorundayız…devlet yatırımları gereklidir, ancak amaçlarımıza ulaşmak için tabi ki tek seçenek değildir.

Nükleer enerji konusunda da geliştirici adımlar atmalıyız. Dünya nükleer enerji sektöründe Rusya'nın konumunu güçlendirmeliyiz… ayrıca termonükleer enerji ve hidrojen gibi geleceğin enerji kaynaklarında da ciddi çalışmalar yapmak zorundayız. Enerji, bizim dünya ekonomisi ile bütünleşmemizde en önemli kozdur. Rusya'nın öncü konumu elde etmesinde en önemli sektör enerjidir. Bu doğrultuda Rusya, Ortak Avrupa Enerji stratejisinin geliştirilmesinde kilit bir görev üstlenecektir…

…unutmamalıyız ki, Rusya'nın olası uzay felaketlerinden korunması için, gelebilecek tehlikelere karşı ciddi bir koruyucu kalkan sahibi olması gerekmektedir. Ancak bu alandaki faaliyetlerimiz başlangıç seviyesinde kalmıştır. Bu gibi hedeflere ulaşmak adına, modern tesislere yapılacak ciddi yatırımlar gerçekleştirilmelidir…

…bugün dünyada çatışma alanları giderek genişlemekte ve bu alanların büyük çoğunluğu da bizim için yaşamsal önemi olan bölgelerdir… bu çatışmalar çoğunlukla dinsel ve etnik nedenlerden kaynaklanmakta ve aşırı güçler tarafından kullanılmaktadır. Biliyorum ki bizim bu sorunlarla boğuşarak başarısız olmamızı ve karşılarında zayıf bir Rusya görmek isteyenlerin sayısı oldukça fazladır…

…son yıllarda Rusya ulusal güvenlik problemleriyle karşılaşmıştır. Şimdi sizlere Rus Silahlı Kuvvetlerinin içinde bulunduğu durumu anlatmak istiyorum. Bugünlerde eski savaştıklarımız zafer kutlamalarındalar. İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkarılacak en önemli ders, silahlı güçlerin her an savaşa hazır durumda tutulmasıdır. Fakat bugün savunma bütçemize bakıldığı zaman Fransa, ABD, İngiltere gibi ülkelerin savunma

bütçelerinden 25 kat küçüktür. Bunun sebebi, onların evleri, onların kaleleridir. Bizim de bu öncelikle evimizin içini düzenlememiz gerekmektedir. Ondan sonra dünyada neler olup bittiğiyle ilgilenebiliriz…

İnsan hakları ve demokrasi için savaşın gerekliliği yönünde söylenen birçok sözün, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda çabucak bir kenara bırakıldığına şahit olduk. Ulusal çıkarların öne çıktığı durumlarda her şey mümkündür ve bu konuda bir sınırlama söz konusu olamaz. Biz bütün ciddiyetimizle Sovyetler Birliği ve Soğuk Savaş döneminde yapılan ve ulusal güvenliğimi tehlikeye atan hataları yapmamalıyız. Ekonomik ve sosyal gelişimin sağlanması adına ulusal güvenliğin askıya alınması devletlerin sonunu getirebilir… Zihinlerinizde uluslararası sistemin başat güçleriyle güvenlik konularında baş edebilir miyiz türünde sorular oluşabilir. Elbette baş edebiliriz ve şimdi bunu nasıl yapacağımızı anlatacağım. Birkaç yıl öncesinde kadar Rus silahlı kuvvetleri günün koşullarına uygun sahip bir yapıda değildi. Silahlı kuvvetler modern teçhizatlar alamıyordu… Askeri bütçenin değişimiyle birlikte, savunma harcamaları her geçen yıl daha da artış göstermiştir. Bu harcamaların büyük kısmı silahlı kuvvetlerin kalitesinin arttırılması için yapılmıştır. Amacımıza ulaşmak için gelecek yıllarda da savunma bütçesi, kalitenin arttırılması adına kullanılmaya devam edecektir…

Şimdi sizlere ordumuzun yeni dönemdeki görevlerini yerine getirmesi için nelere ihtiyacı olduğunu söylemek istiyorum. Gelecek beş yıl boyunca stratejik nükleer kuvvetlerime bağlı modern harp cihazlarıyla donatılmış uzun menzilli uçakların, füze sistemlerinin ve denizaltıların sayısında artış sağlanacaktır… Böylece ordumuz kendisinden beklenen her türlü görevi yerine getirebilecek güce erişecektir. Barışı korumanın tek yolu, güçlü stratejik denge unsurlarına sahip olmaktır…

Modern Rusya, her türlü probleme anında cevap verebilecek bir orduya ihtiyaç duymaktadır. Her türlü küresel ve bölgesel, hatta aynı anda birden fazla bölgede karşılaşılan sorunların üstesinden gelebilecek bir orduya ihtiyacımız vardır. Ne türlü senaryolar düzenlenirse düzenlensin, Rusya'nın güvenliğini ve bütünlüğünü koruyacak bir orduya ihtiyaç duymaktayız… artık profesyonel olmayan askerlerimizle teröristlerin karşısına çıkmayacağız. 2011 yılına gelindiğinde hedefimiz yaklaşık 600 düzenli ve her türlü savaşa hazır askeri birlik sahibi olmaktır.

Sevgili arkadaşlarım,

Günümüzde Rus dış politikası, yaratıcılık, önceden tahmin edebilme ve uluslararası hukukun üstünlüğünü kabul ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. Şimdi sizlere günümüzde devletlerarası ilişkiler ve ortaklarımız ile aralarında BDT ülkelerinin de bulunduğu yakın komşularımızla olan ilişkilerimiz hakkında bilgi vermek istiyorum. Hala BDT'nin gelecekte varlığının devam edip etmeyeceği yönünde tartışmalar mevcuttur. Biz ise BDT'nin daha etkin hale gelmesi için çalışmalarımıza devam etmekteyiz. BDT, bizim bağımsızlığını yeni kazanmış bu devletlerle olan ilişkilerimizde kayba uğramamızı engellemiş ve Post-Sovyet bölgelerde krizlerin çözümünde olumlu rol üstlenmemizi sağlamıştır…biz bu coğrafyada barışı koruma görevimizi yerine getirmeye devam edeceğiz… bir kez daha vurguluyorum ki bizim bu çok yakın komşularımızla olan ilişkilerimiz, Rus dış politikasının asla değişmeyecek olan öncelikleri arasında yer alacaktır… bizim en büyük ortağımız Avrupa Birliği'dir. AB ile gelişen ilişkilerimiz, her iki taraf için de karşılıklı ekonomik kazançlar sağlamaktadır. Ayrıca kültürel, bilimsel, eğitim ve diğer alanlarda yapılan çalışmalar da son derece verimli şekilde ilerlemektedir.

Bizim ve tüm uluslararası sistem için en önemli olan nokta ise, bizim ABD, Çin, Hindistan, çok hızlı gelişen Asya-Pasifik ülkeleri, Latin Amerika ve Afrika ile olan ilişkilerimizdir. Bu ülkeler ile daha sıkı ilişkiler kurmak, küresel ve bölgesel güvenliği sağlamak, kültürel ve eğitim bağları kurmak niyetindeyiz.

Uluslararası sistemin yeniden düzenlendiği günümüzde, bu konuda en önemli görev Birleşmiş Milletlere düşmektedir. BM, uygar bir sistemin oluşturulması sürecinin omurgasıdır ve bu nedenle onun daha etkili olabilmesi adına bazı düzenlemelere gidilmelidir. Bu konuda Rusya üzerine düşen her türlü görevi yerine getirmeye hazırdır. Rusya, BM'de iki önemli ilkenin hayata geçirilmesini arzu etmektedir. Birincisi, BM'nin daha etkin hale gelebilmesi amacıyla reformların yapılması şarttır. İkincisi ise, BM'ye üye olan ülkeler, BM'ye verebilecekleri en büyük desteği vermelidirler. BM içinde bu konuda ortak bir karara varılmadan, dünya genelinde barış ve güvenliğin sağlanabilmesi imkansızdır. BM, hepimizin bir arada çalışabileceği ve uluslararası sistemde ortaya çıkan krizlerin çözülebileceği bir yapıya sahip olmalıdır…

Putin'in yapmış olduğu bu konuşmada önceliği iç meselelere vermiştir. Rusya'nın geçirdiği ve geçirmeye devam ettiği değişim-dönüşüm süreçlerini ele almış ve bu süreçlerin sonunda nereye varılmak istendiğini açıklamıştır. İç krizlerin aşılmadan, dış krizlerini aşılamayacağını vurgulayan Putin, insani gelişmişlik konusuna verdiği önemi de vurgulamıştır. Doğum ve ölüm oranı, alkol problemi, eğitim sistemi, ekonomik, askeri, ulusal güvenlik ve son olarak dış politika konularına değinilen Putin'in bu konuşması, özellikle 2006 sonrası dönemde Rus dış politika stratejisi konusunda önemli ipuçları içermektedir.

Ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda diğer devletlerin davranış biçimlerine hak verir nitelikte, Yakın Çevre Politikasının yeniden hayata geçeceği yönündeki, askeri kuvvetlerin tam gelişmişlik seviyesine ulaşarak her soruna ve her bölgeye müdahil olabileceği şeklindeki açıklamalar, Rus dış politikasının yeni dönemdeki yapısını gözler önüne ermektedir. Bu açıklamaların doğal bir arka planı olarak NATO'nun 21. yy'da gerçekleştirdiği genişleme dalgasını göstermek yanlış olmayacaktır. Zira Orta Asya Cumhuriyetleri, Ukrayna ve Gürcistan hariç eski Sovyet coğrafyasının tamamı NATO şemsiyesi altına toplanmıştır. Atlantik kıyısındaki tek toprağı olan Kaliningrad Oblastı neredeyse her yönden NATO tarafından çevrelenmiştir.

Putin'in bu konuşmasının diğer bir dikkat çekici tarafı; askeri gelişmelerden bahsederken egemen güçlerin birbirleriyle çatışmasına pek de olanak vermediğini görmekteyiz. Zira konuşmasında "teröristlerin karşısına eğitimsiz birliklerle çıkmayacağız" gibi söylemler, soğuk savaş sonrasında tehdit ve güvenlik algısının ne denli değiştiğini bir kez daha gözle önüne sermektedir. Küresel çatışmaların sistematik tehditlerden kaynaklı olmaktan çıkıp, asimetrik tehditlerden kaynaklanmaya devam edeceği ön görüsü başarılı olmuştur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada ordular neredeyse hiç karşı karşıya gelmemiştir.

Enerji konusunda yapmış olduğu değerlendirme ve gelecek planları, Rusya açısından enerji sektörünün ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın ekonomik anlamda toparlanmasını sağlayan en temel etken, yüksek enerji fiyatları olmuştur. Bu bağlamda Putin, Rusya'nın ekonomik anlamda gelişmesinin en temel koşulu olarak enerji sektörünün geliştirilmesini görmektedir diyebiliriz.

13 KAYNAKÇA

Aljazeera. (2016, Mayıs 12). *Füze kalkanı aktif hâle getirildi.* Mayıs 11, 2018 tarihinde Aljazeera Türk: http://www.aljazeera.com.tr/haber/fuze-kalkani-aktif-hale-getirildi adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2014, Mart 21). Nisan 16, 2018 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirim-resmen-rusyaya-baglandi/172996 adresinden alındı

Arbatov, A. (1993). Russian's Foreign Policiy Alternatives. *International Security, 18*(2), 6-42.

Arı, T. (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri.* İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (1992). *20. yy Siyasi Tarihi 2. cilt (1980-1990).* İstanbul: İşbankası Yayınları.

Avcı, E. (2015). Hazar Denizinin Statüsü Sorunu ve Sahildar Devletlerin Yaklaşımları. İ. K. Ülger içinde, *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (s. 259-281). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Azaklı, M., & Demirel, N. (2011, Ekim). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'Nin Libya Hakkındaki 1973 (2011) Sayılı Kararı.* Mart 23, 2018 tarihinde Doğuş Üniversitesi: http://openaccess.dogus.edu.tr/bitstream/handle/11376/2876/demirel_2011.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı

BBC. (2006, Kasım 13). *Güney Osetya "bağımsızlık" dedi.* BBC: http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/11/061113_southossetia.shtml adresinden alınmıştır

BBC. (2014, Mart 16). Nisan 2018, 16 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140316_kirim_sonuc adresinden alındı

Caşın, M. H. (2015). NATO Stratejisindeki Değişim ve Rusya-NATO Rekabetinin Geleceği. İ. K. Ülger içinde, *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (s. 320-321). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Churcill, W. (2016, Aralık 19). *Telegram from Winston Churchill to Harry Truman on the European.* Ocak 2, 2018 tarihinde The Reprint Society Ltd: https://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/b62aff77-24ff-40af-a730-344a9b428cc8/publishable_en.pdf adresinden alındı

CNN Türk. (2010, Nisan 8). Mart 17, 2018 tarihinde CNN Türk: https://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/08/abd.ile.rusya.start.anlasmasini.imzaladi/571286.0/index.html adresinden alındı

Çelik, Ü. (2015). Rusya-ABD İlişkileri I: Berlin Duvarının Yıkılışından Kosova Savaşına (1989-2000). İ. K. Ülger içinde, *Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (s. 462). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çelik, Ü. (2015). Rusya-ABD İlişkileri II: 11 Eylül'den Rus-Gürcü Savaşı'na (2000-2009). İ. K. Ülger içinde, *Putin'in Ülkesi* (s. 491-529). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dedeoğlu, B. (2016, Mayıs 13). *NATO, Füze Kalkanı ve Rusya.* Nisan 22, 2018 tarihinde Star Gazetesi: http://www.star.com.tr/yazar/nato-fuze-kalkani-ve-rusya-yazi-1110765/ adresinden alındı

Doster, B. (2016). *Sopanın Ucundaki Müttefik.* İstanbul: Asikitap Yayınları.

Dugin, A. (2017). *İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya.* (E. Ergn, Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları.

Dyomkin, D. (2008, Kasım 21). *Russia says Georgia war stopped NATO expansion.* Nisan 11, 2018 tarihinde Reuters: https://www.reuters.com/article/idINIndia-60645720111121 adresinden alındı

Efegil, E. (2015). Rus Dış Politikasında Kimliğin Etkisi. İ. K. Ülger içinde, *Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (s. 387-411). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erem, O. (2016, Kasım 21). *Beş soruda Şanghay İşbirliği Örgütü.* 20 Mart, 2018 tarihinde BBC: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38051013 adresinden alındı

EU. (2004, Ekim 06). *EU 2004 Regular Report on Romania's Progress Towards Accession.* Mayıs 20, 2018 tarihinde European Council: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/archives/pdf/key_documents/2004/rr_ro_2004_en.pdf adresinden alındı

Friedman, T. (1991, Aralık 21). *SOVIET DISSARY: Yeltsin Says Russia Seeks to Join NATO.* Ocak 01, 2018 tarihinde New York Times: http://www.nytimes.com/1991/12/21/world/soviet-disarray-yeltsin-says-russia-seeks-to-join-nato.html adresinden alındı

Fritch, P. (2007). *NATO-Rusya Ortaklığı: Göründüğünden Daha Fazlası.* Nisan 2018, 14 tarihinde NATO: https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/analysis1.html adresinden alındı

Goldgeier, J. (1999). *Not Whether But When: The U.S. Desicion to Enlarge NATO.* Washington D.C: The Brookings Institution Press.

Gül, M. (2015). *Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm.* Ocak 11, 2018 tarihinde Dergipark: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17947 adresinden alındı

Hacaloğlu, H. (Yöneten). (1991). *32. Gün Belgesli* [Sinema Filmi].

Holland, S., & Vasovic, A. (2014, Mart 24). *G7 warns Russia of more sanctions if Ukraine crisis escalates.* Nisan 16, 2018 tarihinde Reuters: https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis/g7-warns-russia-of-more-sanctions-if-ukraine-crisis-escalates-idUSBREA2N10620140324 adresinden alındı

Hürriyet. (2001, Aralık 13). *ABD, ABM'den Resmen Çekildi.* Aralık 12, 2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi: http://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-abmden-resmen-cekildi-42579 adresinden alındı

Jafarov, S. (2007). *Dünden Bugüne Rusya-NATO İlişkileri.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Jr., E. J. (1997). *NATO Expansion Would Be an Epic Fateful Error.* Şubat 23, 2018 tarihinde Los Angeles Times: http://web.archive.org/web/20170224205458/http://articles.latimes.com/1997/jul/07/local/me-10464 adresinden alındı

Jr., R. F. (2007). *Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'nin On Yılı: Kişisel Düşünceler.* Mart 01, 2018 tarihinde NATO: https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/turkish/art5.html adresinden alındı

Kamalov, İ. (2008). *Putin Dönemi Rus Dış Politikası Moskova'nın Rövanşı.* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Karan, C. (2018, Şubat 27). *Sputnik Türkiye*. Mayıs 11, 2018 tarihinde http://sptnke.ws/h8N9 adresinden alındı

Kesgin, S. (2009). *NATO-Rusya İlişkileri.* Giresun: Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Kremlin. (2006, Mayıs 10). *Kremlin Başkanlık Sarayı Web Sitesi*. Mart 12, 2018 tarihinde http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/23577 adresinden alındı

Kremlin. (tarih yok). *Kremlin Başkanlık Sarayı Web Sitesi*. Şubat 12, 2018 tarihinde http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/1009 adresinden alındı

Mammadov, H. (2013, Eylül 16). *Güncel Tartışmalar: G-20 Çıkarımları: ABD – Rusya İlişkileri Nereye Gidiyor?* MEKAM: http://mekam.org/mekam/guncel-tartismalar-g-20-cikarimlari-abd-rusya-iliskileri-nereye-gidiyor adresinden alınmıştır

Markedonov, S. (2012, Mayıs 29). *Putin's Eurasian Aspirations: Moscow aims to recapture geopolitical and economic leadership in the former Soviet Union.* (S. Markedonov, Dü.) Ocak 17, 2017 tarihinde National Interest: http://nationalinterest.org/commentary/putins-eurasian-aspirations-6973 adresinden alındı

Massala, C. (2005). *Artan Beklentiler*. Nisan 2018, 18 tarihinde NATO: https://www.nato.int/docu/review/2005/issue4/turkish/art1.html adresinden alındı

Merhun, A. E. (2014, Şubat 09). *Suriye - Rusya ilişkilerinin hikayesi.* Nisan 19, 2018 tarihinde Aljzeera Türk: http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriye-rusya-iliskilerinin-hikayesi-0 adresinden alındı

Mynet. (2018, Şubat 06). *Rusya'da ülkeyi karıştıracak 'iskender füzesi' kararı.* Şubat 06, 2018 tarihinde Mynet: http://www.mynet.com/haber/dunya/rusya-da-ulkeyi-karistiracak-iskender-fuzesi-karari-3683786-1 adresinden alındı

NATO. (2005). *Ortaklık Yoluyla Güvenlik.* Mayıs 11, 2018 tarihinde NATO: https://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-turkish.pdf adresinden alındı

NATO. (2006). *Handbook.* Brüksel: Public Diplomacy Division.

NBC News. (2005, Nisan 42). Mart 27, 2018 tarihinde http://www.nbcnews.com/id/7634313/ns/world_news-mideast_n_africa/t/cias-final-report-no-wmd-found-iraq/#.WwGcM0iFM2w adresinden alındı

Onay, Y. (2007). *Batı'ya Direnen Devlet Rusya.* İstanbul: Yeniyüzyıl Yayınları.

Oran, B. (2010). *Türk Dış Politikası Cilt:2.* (B. Oran, Dü.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Örs, R. D. (2011). *Rus Basınında Türkiye ve NATO.* İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Patokallio, M., & Saarinen, J. (2012, Ağustos). *On the Wrong Side of the Arab Spring: Russia's Syria Policy.* Nisan 2018, 12 tarihinde Diplomaatia: https://www.diplomaatia.ee/en/article/on-the-wrong-side-of-the-arab-spring-russias-syria-policy/ adresinden alındı

Peksarı, D. G. (2007). *NATO'nun Değişen Konsepti.* (S. Subaşı, Dü.) Ankara: Asil Yayıncılık.

Primakov, Y. (2008). *Politikanın Mayınlı Tarlası.* (F. Arıkan, Çev.) İstanbul: Selis Kitapları.

Rutland, P., & Dubinsky, G. (2008). *U.S. – RUSSIAN RELATIONS: HOPES AND FEARS.* Nisan 14, 2018 tarihinde https://www.tigurl.org/images/resources/org/docs/2123.pdf adresinden alındı

Sander, O. (1998). *Siyasi Tarih: 1918-1994.* Ankara: İmge Kitapevi.

Sözcü Gazetesi. (2018, Ocak 23). *Rusya, Soçi Zirvesi'ne o ülkeleri de çağırdı.* Ocak 24, 2018 tarihinde Sözcü Gazetesi: https://www.sozcu.com.tr/2018/dunya/rusya-soci-zirvesine-o-ulkeleri-de-cagirdi-2186865/ adresinden alındı

Sputnik. (2014, Mart 4). *ABD, Rusya ile askeri ilişkileri askıya aldı*. Nisan 2018, 2018 tarihinde Sputnik: https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_03_04/abd-rusya-ile-askeri-iliskileri-askiya-aldi/ adresinden alındı

Sputnik News. (2016, Temmuz 12). Mart 23, 2018 tarihinde https://tr.sputniknews.com/infografik/201607121023806241-nato-avrupa-kanada/ adresinden alındı

Strange, H., & Oliphant, R. (2014, Şubat 26). *The Telegraph*. Nisan 14, 2018 tarihinde https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10662187/Ukraine-revolution-Protesters-in-stand-off-in-pro-Russian-Crimea.html adresinden alındı

Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65*(3), 192-195.

Toprak, E., Aksoy, S., Pirinççi, F., Kaya, S., Aydın Koyuncu, Ç., Hatipoğlu, E., . . . Ayhan, V. (2013). *Uluslararası İlişkiler Kuramları-II.* (T. Arı, & E. Toprak, Dü) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.

Ülger, İ. K. (2002). *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme.* İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Vatan Gazetesi. (2018, Nisan 14). mayıs 5, 2018 tarihinde http://www.gazetevatan.com/abd-ingiltere-ve-fransa-suriye-yi-bombaladi-1158323-dunya/ adresinden alındı

Wattenberg, B. (2002, Kasım 7). *The Bush Doctrine*. Mayıs 8, 2018 tarihinde PBS: http://www.pbs.org/thinktank/transcript1000.html adresinden alındı

Wines, M. (1992, Şubat 2). *New York Times*. Aralık 29, 2017 tarihinde http://www.nytimes.com/1992/02/02/world/bush-and-yeltsin-declare-formal-end-to-cold-war-agree-to-exchange-visits.html?pagewanted=all adresinden alındı

Yalçınkaya, A. (2015). Sovyet Sonrası Rusya Siyasetinde Avrasyacılık. İ. K. Güler içinde, *Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi* (s. 73-74). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yapıcı, İ. (2007). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(3), 130-157.

Yapıcı, M. İ. (2007). Bosna Hersek'te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 1-24.

Yıldırım, S. (2013). 1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları. *KHO Bilim Dergisi, 23*(2), 61-81.

Yılmaz, S. (2006). *Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi.* İstanbul: Versus Yayınları.

Zelyut, R. (2011, Aralık 11). *Rus Çarı Petro'nun Vasiyetnamesi.* Kasım 17, 2017 tarihinde Güneş Gazetesi: http://www.gunes.com/yazarlar/riza-zelyut-riza-zelyut/rus-cari-petronun-vasiyetnamesi-44395 adresinden alındı